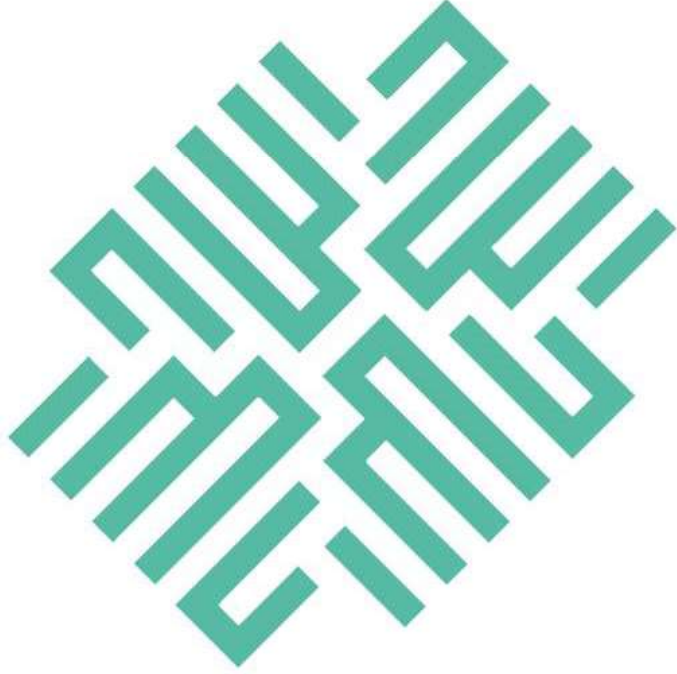

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

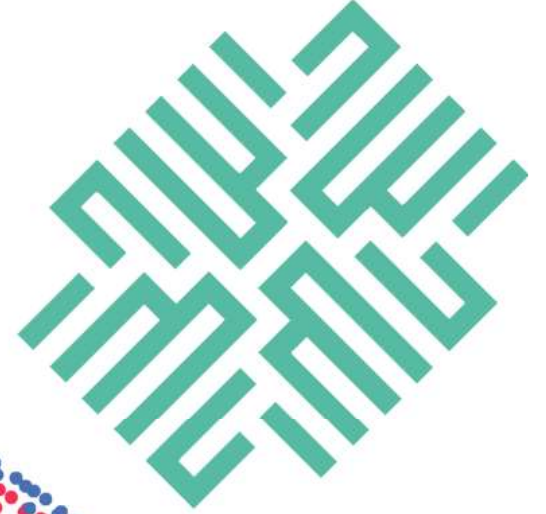
MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

JOURNAL OF
CIVILIZATION
STUDIES

Cilt: 7 Sayı: 1 Haziran 2022

Volume: 7 Issue: 1, June 2022

ISSN: 2148-1652 e-ISSN: 2636-8374

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

MEĞENİYET ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Baş Editör /
Editor in Chief)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
hamza.ates@medeniyet.edu.tr

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
sezai.oztop@medeniyet.edu.tr

Dizgi ve Mizanpaj Layout Editor

Dr. A. Muhammet BANAZILI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

MEĞENİYET ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Sahibi / Owner

İstanbul Medeniyet Üniversitesi adına
on behalf of the Istanbul Medeniyet University
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK, Rektör / Rector

Cilt / Volume : 7
Sayı / Issue : 1
Yıl / Year : Haziran / June 2022
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374

Copyright © Haziran / June 2022

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (MAD) **Journal of Civilization Studies**

□ İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe veya İngilizce dillerinde kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarında çalışmalara yer veren elektronik bir dergidir. Dergi özgün araştırma makalesi, derleme makale, kitap incelemesi ve yorumlar yayımlar. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır.

□ *Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish or English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved.*

İndeksler / Indexing:

- SOBIAD
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
- Google Scholar
- idealonline
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
- ResearchBib
- Eurasian Scientific Journal Index
- CiteFactor
- InfoBase Index

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
CENTER FOR CIVILIZATION STUDIES
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES*

Cilt / Volume: 7

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2022

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 1, Haziran 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 1, June 2022

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
YAYIN KURULU
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES
PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Abdelwahab El
AFFENDI
(University of Westminster)
Prof. Dr. Ahmet İNAM
(Orta Doğu Teknik
Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KALA
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali FARAZMAND
(Florida Atlantic University)
Prof. Dr. Alim YILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Anthony PAGDEN
(UCLA)
Yrd. Doç. Dr. Ayesha HANIF
(University of Punjab)
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri GENCER
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Birol AKGÜN
(Türkiye Maarif Vakfı Başkanı)
Prof. Dr. Brett BOWDEN
(University of Western Sydney)
Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU
(Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Burhanettin DURAN
(SETA Genel Koordinatörü)
Prof. Dr. Bünyamin
ÖZGÜLTEKİN
(Altınbaş Üniversitesi)
Prof. Dr. Carter V. FINDLEY
(Ohio State University)
Prof. Dr. Prof. Dr. Cemal
KAFADAR
(Harvard University)
Prof. Dr. Cemil AYDIN
(George Mason University)
Prof. Dr. Cemal KAFADAR
(Harvard University)

Prof. Dr. Cemil AYDIN
(George Mason University)
Prof. Dr. Emilio Gonzales FERRIN
(The University of Seville)
Prof. Dr. Engin AKARLI
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih ANDI
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Fazıl Önder SÖNMEZ
(Boğaziçi Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
(YÖK Denetim Kurulu Başkanı)
Prof. Dr. Gülrü NECİPOĞLU
(Harvard University)
Yrd. Doç. Dr. Hafez Md. Masudur RAHMA
(Dhaka University)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
(Mimar Sinan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan YAZICI
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. İsenbike TOGAN
(Boğaziçi Üniversitesi)
Prof. Dr. İshak ARSLAN
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail KARA
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Jafar MORVARID
(Ferdowsi University of Mashhad)
Prof. Dr. Kenan AYDIN
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Akif AYDIN
(Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali DOĞAN
(İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
(Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BULUT
(Sebahattin Zaim Üniversitesi)

Dr. Mehmet GENÇ
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mirosljub JEVTIC
(University of Belgrade)
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA
(Russian State University for the
Humanities)
Prof. Dr. Nazif SHAHRANI
(Indiana University)
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman BAKAR (Unb
University Of Brunei) Prof. Dr.
Osman Faruk AKYOL
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer TORLAK
(Rekabet Kurumu Başkanı) Prof.
Dr. Sadettin ÖKTEN
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Süha Taji AL-FARUKI
(University of Exeter)
Prof. Dr. Taha ABDURRAHMAN
(Muhammad V University)
Prof. Dr. Ümit MERİÇ
Prof. Dr. Weiming TU
(Harvard University)
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR
(İstanbul Arel Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf BALCI
(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Garry Grossman
(Arizona State University)
Doç. Dr. Ainur NOGAYEVA
(Kazakistan D. Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEM KURULU
REFeree LIST OF THE ISSUE

Bu derginin yayımlanmasında emeği olan kıymetli hakemlerimize ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkür eder, saygılarımızı sunarız. Derginin benimsediği çift taraflı kör hakemlik sistemi gereğince dergi sayılarında hakem listesi yayımlanmamaktadır. Talep edilmesi halinde, hakem olarak dergiye katkı sağlanıldığına ilişkin yazılı bir belge hakemlere verilebilir.

We are very grateful to the referees for their evaluation of the manuscripts and constructive criticisms. Due to the double-blind peer review system adopted by the journal, the list of referees is not published in the journal issues. Upon request, a written document confirming the contribution to the journal as an referee may be submitted to the referees.

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 1, Haziran 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 1, June 2022

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
Akıllı Kentler ve Su Kullanımı	1-14
<i>Smart Cities and Water Utilization</i>	
DOI: 10.52539/mad.1116944	
Ahmet UÇAR	
Çevre Hareketleri Kapsamında Ekolojik Moda Pratiklerinin İncelenmesi: Bir İçerik Analizi	15-33
<i>Examination of Ecological Fashion Practices within the Scope of Environmental Movements: A Content Analysis</i>	
DOI: 10.52539/ mad.908668	
Eda KOSİFOĞLU	
Tarihyazımı, Hafıza, Aidiyet: Sözlü Tarih Yöntemi ve Türkiye’de Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme	34-47
<i>Historiography, Memory, Belonging: An Appraisal on the Oral History Methodology and its Use in Turkey</i>	
DOI: 10.52539/mad.1122934	
Faika ÇELİK	
Kentin Yeni Gettoları: Kapalı Konut Sitelerinin Yönetmel ve Sosyal Sorunları	48-60
<i>New Ghettos of the City: Administrative and Social Problems of Gated Communities</i>	
DOI: 10.52539/mad.1126469	
Hamza ATEŞ	
Naime Merve KARACAOĞLU	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 1, Haziran 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 1, June 2022

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Afet Yönetimi <i>Disaster Management in the Strategic Plans of Metropolitan Municipalities</i> DOI: 10.52539/mad.1120801 Erhan KORKIN Sezai ÖZTOP	61-75
Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu: Türk Kızılay <i>A Non-Governmental Organization in Disaster Management: Turkish Kızılay</i> DOI: 10.52539/mad.1126125 İsmail BAŞARAN Duygu AKYÜZ	76-91
<i>Kitap İncelemesi:</i> Sekiz Kentin Hikayesi: Türkiye’de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar (E. Fuat KEYMAN & Berrin KOYUNCU LORASDAĞI) <i>The Story of Eight Cities: The New Locality and the New Middle Classes in Turkey</i> DOI: 10.52539/mad.1047620 Çiğdem YAVUZ	92-95

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Akıllı Kentler ve Su Kullanımı¹

Smart Cities and Water Utilization

Ahmet UÇAR²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 1-14
June 2022

DOI: 10.52539/mad.1116944

Received: 15.05.2022

Accepted: 18.06.2022

© The Author(s) 2022

For reprints and permissions:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Kentler 20. yüzyılın son çeyreğinde iş, eğitim, ticaret ve eğlence gibi nedenlere bağlı olarak insanların ilgi odağı olmuşlardır. Bu yüzden kentlere nüfus akını olmuş ve kentler kalabalık mekanlar haline gelmişlerdir. Dolayısıyla kalabalıklaşan kentlerin yönetiminde ve hizmetlerinin sunumunda birtakım yeni metotlar oluşturma ve böylece hem hizmetlerin sunumunda kolaylıklar elde edilmesi hem de kent kaynaklarının kullanımında tasarruf sağlayarak daha sürdürülebilir kentler oluşturulması önem arz etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişmesi ve kullanımının yaygınlaştığı 21. yüzyılda kentlerin yönetimi de değişim ve dönüşüm geçirdiği bilinmektedir. Teknolojik gelişmelerin topluma yansması insanların yaşamlarında birtakım kolaylıklar getirmesiyle hissedildiği gibi, bilhassa kent yönetimlerinin hizmetlerinde verimlilik ve tasarruf oluşturmasıyla daha çok dikkat çekmektedir. Günümüzde kentlerin yönetiminde BİT'lerin önemi gittikçe artarken buna bağlı olarak kentlerde akıllı şehir olarak adlandırılan yeni yönetim modelleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması tercih edilmiş olup yerli ve yabancı kaynakların taranması ile elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. Bu kapsamda bu çalışmanın ana konusunu akıllı şehir kavramı ve akıllı şehir sistemlerinin ortaya çıkışı oluşturmaktadır. Çalışmada önce akıllı şehir kavramı ve gerekliliği üzerinde durulmuş, ardından dünyada ve Avrupa'da akıllı şehir uygulamalarından bahsedilmiştir. Sonrasında ise Türkiye'de akıllı şehir uygulamasının ilk başlangıcı, gelişimi ve uygulama örnekleri irdelenmiştir. Son olarak su kullanımında akıllı uygulamaların önemi üzerinde durulmuş ve sonuç bölümünde bunların bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Yönetimi, Akıllı Kent, Kaynak Tasarrufu ve Su.

Abstract

In the last quarter of 20th century, since the cities were in the center of people's attention for reasons such as work, education, trade and entertainment, there was an influx of population to the cities and the cities have become crowded places. Therefore, it is important to create a number of new methods of managing crowded cities and providing their services, thereby achieving both convenience in providing services and creating more sustainable cities by saving on the use of urban resources. It is known that the management of cities also underwent changes and transformations in the 21st century when information and communication technologies (ICT) were developed and became widespread. As the reflection of technological developments on society is felt by bringing some conveniences to people's lives, it attracts more attention especially by creating efficiency and savings in the services of city administrations. Nowadays, the importance of ICT in the management of cities is increasing more and more, and accordingly, new management models called smart cities are being tried to be created in cities. In this study, literature review was preferred as a method and the information obtained by searching domestic and foreign sources was analyzed. In this context, the main topic of this study is the concept of smart city and

¹ Bu çalışma 12-15 Kasım 2019 tarihlerinde gerçekleşen 3. Uluslararası Su ve Sağlık Kongresinde sunulan davetli konuşma metninin düzenlenerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

² Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: ahmet.uca@cbu.deu.tr, ORCID: 0000-0002-2533-7887

the emergence of smart city systems. In the study, the concept and necessity of smart city were emphasized first, and then smart city applications were mentioned in the world and in Europe. After that, the first beginning, development and application examples of smart city application in Turkey were examined. Finally, the importance of smart applications in water use has been emphasized and an evaluation of these has been made in the conclusion.

Key Words: City, City Management, Smart City, Source Savings and Water.

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Kentlerde bu kadar fazla nüfusun yaşamasının en önemli sebepleri arasında kentleşme hızının 1950'lerden sonra birden artması, istihdamın tarımdan sanayi sektörüne yönelmesi ile kırsal nüfusun iş ve çeşitli hizmetlere erişimin kentlerde daha iyi olmasından dolayı bu alanlardan kentlere göçün çoğalması vardır. Kentlerde bu kadar hızlı nüfus artışı kentlerin birden büyümesine, sağlıksız ve çarpık kentleşmenin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardan kentlere bu yoğun göç dalgası devam etmekte ve kentlerde devamlı nüfus artışı yaşanmaktadır. Dünyadaki BM ve DSÖ gibi önemli örgütlerin 2014 raporlarına göre dünya nüfusunun %50 den fazlası şehirlerde yaşadığı ve bunun 2050'li yıllarda %66 olacağı tahmin edilmektedir (Sabah Gazetesi, 11.07.2014). Avrupa Parlamentosu'nun yaptığı çalışmalara göre; 2030'lu yıllarda nüfusun 10 kişiden 6'sının şehirlerde yaşayacağı ve 2050'li yıllarda bu rakamın 7 olacağı tahmin edilmektedir. Dünya kentleşme verilerine göre her yıl kentlerde oturanların sayısı 60 milyon artmakta ve her geçen gün dünya kentleşme oranı da yükselmektedir, böylece kentlerde akıllı kent uygulamalarının hayata geçirilmesi daha da önemli hale gelmektedir (European Parliament, 2014: 17). Görüldüğü gibi dünyada ve Türkiye'de kent nüfusunda kısa sürede büyük artışlar yaşanırken, birçok yeni sorun da beraberinde gelmektedir. Kentlerde görülen bu yeni sorunlar kentlerin yapısını ekonomik ve sosyal yönden negatif olarak etkilediği gibi vatandaşların yaşam kalitesini ve kentlerin rekabet kapasitesini de düşürmektedir (Yılmaz, 2015: 3).

Kentleşme sürecinin en yoğun ve etkin görüldüğü yerler arasında büyük kentlerin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bir kalkınma süreci olan kentleşmenin yaşam standardını ve kalitesini artırıcı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde makro-ekonomik politikaların uygulanması, sosyal ve sektörel politikalar vasıtasıyla büyük kentler kontrolsüz bir şekilde sürekli büyümektedirler. Bu aşırı büyümenin en önemli sonuçlarından birisi yaşam çevresinin ve ekonomik yapının bozulmasıdır. Buna bağlı olarak da şehirlerin sürdürülebilirliğinin yok olduğu ve yaşanabilirlik seviyesinin azaldığı söylenebilir. Bu bağlamda, yaşadığımız kentsel mekanları sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde ele alıp, gelecekte maruz kalacağımız sorunları tahmin ederek ona göre kentsel gelişme politikaları oluşturma ve geliştirme çabası içinde olmak hem bizim hem de gelecek nesillerin daha iyi bir yaşam standardı içinde sürdürülebilir kentlerde yaşayabilmeleri için en önemli önceliklerden birisi olarak görülmektedir (Mazı, 2014: 59).

Ülkelerin ekonomik gelişme seviyesi ile sürdürülebilirlik düzeyi arasında olumlu bir bağlantı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kentlerin gelişmişlik seviyeleri farklı sürdürülebilir kentsel gelişme politikalarının oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Buna göre her kentin sürdürülebilir gelişme politikaları aynı olmayacağından, kentlerin kendine has sorunları, onların kendi özgün kentleşme politikalarının oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Hızlı kentleşmeye tanık olduğumuz şu günlerde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sürdürülebilir gelişmeyi sağlayabilmek için birtakım yeni düzenleme ve uygulamalar geliştirmek zorundadırlar. Bu, tüm sektörleri kapsayacak şekilde, yani enerji verimliliği, yapılaşmada çevreye duyarlılık, özel otomobil bağımlılığının azaltılması ve buna uygun yerleşme planlarının oluşturulması ve içme-kullanma suyu ve atık su sorunlarının çözülmesini içine alan bir sürdürülebilir gelişme düzenlemesi olmalıdır (Mazı, 2014: 56). Bu görüşü destekleyen başka bir çalışma Evsahibioglu vd. tarafından yapılmıştır. Çalışmada güvenli bir şekilde suya erişimin insan sağlığı ve bilhassa çocuklar için çok fazla önemli olduğu vurgulanmaktadır. Dünya çapında sağlıklı su kaynağına erişemeyen insan sayısı bir milyardan fazladır. Tarımda kullanılan suya oranla içme-kullanma ve sanayi sektörlerinde kullanılan su daha az görünmekte ancak bu sektörlerdeki su tüketimi artışı oldukça hızlıdır. Ülkelerin gelir düzeylerine göre suyun tüketim şekli değişmektedir. Zira geliri düşük ülkelerde en yüksek su tüketimi tarım alanında olurken, gelir düzeyi yüksek ülkelerde su tüketimi sanayi sektöründe yüksek

olmaktadır. Su kıtlığının olduğunu belirleyen pek çok faktör vardır. Bunu tamamen iklim değişikliğine bağlamak doğru bir yaklaşım olmaz. En başta nüfus artışı ve suyun kötü yönetilmesi kullandığımız su kaynaklarının azalmasına, kirlenmesine ve çevre sorunlarına yol açmıştır (Evsahibioglu vd., 2010: 119). Sürdürülebilir su kullanımı tanımlanırken suyun hiçbir şekilde israf edilmeden çevre ile uyumlu olarak etkin kullanımına vurgu yapılmaktadır. Böylece su kaynaklarının sürdürülebilirliğini gerçekleştirebilmek için kullanılan suyun çevreye zarar vermemesine dikkat edilmesi, su kalitesi ve miktarı bakımından doğallığını bozmadan sonraki nesillere aktarılması gerekmektedir (Evsahibioglu vd., 2010: 125).

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) çok fazla gelişmiş olması ve değişim göstermesi sonucunda toplumun yapısı, geleceğe bakışı ve alışkanlıkları da değişmiştir. Tarih bilgilerine göre toplumlar önce tarım toplumu safhasını yaşamışlar, arkasından da sanayi toplumu safhalarına geçmişlerdir. Günümüzde ise, toplum gelişmiş teknolojileri kullanarak bilgi toplumu haline gelmiştir. Dolayısıyla bilgi toplumunda bilginin üretilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılması da kaçınılmaz hale gelmiştir. BİT’lerin bu kadar gelişmesi ve kullanılması sonucunda vatandaşların büyük bir kısmı devlet işlerinin çoğunu internet üzerinden yapmaya başlamış, böylece hem vatandaş hem de devlet açısından önemli miktarlarda kaynak tasarrufu yapılabilmektedir (Satı vd., 2012: 61-62). Bu çerçevede kentlerde akıllı kent uygulamalarının artması ile kentlerde sunulan birçok hizmet konusunda verimlilik ve tasarruf sağlanırken vatandaşların da yaşam standartlarının yükseltilebildiği söylenebilir.

1. AKILLI KENT KAVRAMI VE AKILLI KENTİN GEREKLİLİĞİ

Akıllı kent birçok yönü olan bir kavramdır. Bunlardan en belirgin biri olarak akıllı kent için, kentlerin sürdürülebilirliğini gerçekleştirebilmek üzere kaynakların kullanımını iyileştirmek ve zararlı gaz emisyonlarını azaltmak amacıyla Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) sistemlerinin kentsel ortamlarla bütünleşmesine dayandığı söylenebilir (Parra, 2015: 20991). Dolayısıyla akıllı kent, kentsel sorunları akılcı bir şekilde çözebilecek bir yöntem olarak ülkelerin gündeminde yer almıştır.

Literatüre baktığımızda akıllı kent için birçok tanım olduğunu görmekteyiz. Bu tanımlardan bazıları bir teknoloji kullanıcısı olarak hayatı kolaylaştıran BİT'lere odaklanırken, daha detaylı tanımlar sürdürülebilirliği, yaşam kalitesini ve kentsel refahı artıran sosyal katılımın kullanım çeşidi olarak sosyo-ekonomik, yönetim ve çok paydaşlı yönleri içermektedir (Mapping Smart Cities in the EU, 2014: 17). Bu anlamda BİT’lerin öneminin zamanla artmasından dolayı, akıllı kentler dünyanın her yerinde görülmeye başlanmış ve akıllı kentler “akıllı ekonomi”, “akıllı hareketlilik”, “akıllı vatandaş”, “akıllı yönetim”, “akıllı yaşam” ve son olarak “akıllı çevre” diye bilinen altı ana boyutuna göre sınıflandırılabilir (Boussarsar vd., 2015:1).

Akıllı kent, bilişim teknolojilerini etkin kullanarak kente ait mal ve kaynakların birbiri ile entegre edilmesinde kullanılan yeni bir kent yönetim modelidir. Başka bir tanıma göre ise, kentlerin yaşanabilirliğini, çalışabilirliğini ve sürdürülebilirliğini daha iyi seviyeye yükseltebilmek için kentin yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanabilen kentlerdir (Kamu Teknoloji Platformu, 2016: 10-13).

Ancak şu anda dünyada tam kabul görmüş bir tanıma olamayan akıllı kent için şöyle bir tanım da yapılabilir. Akıllı kent, alt yapısı modern, hizmetlerin erişimi kolay, kentteki doğal kaynakların iyi yönetilebildiği, yaşam standardının yüksek olduğu, sürekli gelişen yenilikçi ve sürdürülebilir kenti ifade eder (Kabakçı, 2008: 209). Kentsel hizmetlerin sunulmasının ve yönetilmesinin daha çok teknolojiye dayandığını savunan başka bir akıllı kent tanımı şöyledir: temiz, güvenli ve sürdürülebilir şekilde büyüyen kentlerin hem bir çekim merkezi hem de yaşanabilir mekan olarak kalabilmesi için teknolojiye dayalı hizmetlerin şehri yöneten iş çevreleri ve vatandaşlar tarafından kullanılabilmesidir (Güvendik, 2008: 283). Buna benzer bir akıllı kent tanımı Terzi ve Ocakçı (2017: 12) tarafından “yönetim, eğitim, sağlık, kamu güvenliği, emlak, ulaşım ve diğer kamu hizmetleri gibi bir kentin kritik altyapı bileşenlerini ve hizmetlerini daha bilinçli ve etkileşimli hale getirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerini verimli ve etkili bir biçimde kullanan kent” olarak yapılmaktadır.

Dünyada çok çeşitli akıllı kent örneklerine ve tiplerine rastlamak mümkündür. Bu fikir çok eskiye dayanmayan gayet yeni ve sürekli gelişen bir fikir olduğundan kavram çok geniştir. Akıllı kent kavramının uygulaması her bir şehrin kendi durumuna göre ortaya çıkan spesifik politikaları, hedefleri, mali ve kentsel yapısına göre çok çeşitli yolları takip etmektedir. Dolayısıyla, bir akıllı kentin herhangi bir geçerli tanımı

bu faktörlere bağlı olarak bunların da kullanılması ve tanımlamaya dahil edilmesiyle yapılmaktadır. Akıllı kent ile ilgili ortaya çıkmış ‘Intelligent City’ Zeki Kent, ‘Knowledge City’ Bilgili Kent, ‘Sustainable City’ Sürdürülebilir Kent, ‘Talented City’ Yetenekli Kent, ‘Wired City’ Kablolu Kent, ‘Digital City’ Digital Kent, ‘Eco-City’ Eko Kent şeklinde birçok değişik kavram olmasına rağmen, bunların dışında en yaygın kullanım olarak gerek şehir politika düzeyinde, gerek ise küresel düzeyde ve Avrupa ülkelerinde “Smart City” kavramı tercih edilmektedir (Mapping Smart Cities in the EU, 2014: 21-22; Uçar vd., 2017: 1787).

Yılmaz’ın (2015: 4-5) tanımı modernleşme ile ilgilidir. Ona göre mevcut kaynaklarda, akıllı kent kavramının tanımı daha değişik şekilde görülmektedir. Fakat bu tanım standart bir tanımlama gibi görünmese de akıllı kent ile söylenmek istenen şey kent kaynaklarının iyi, verimli şekilde değerlendirilmesi ve kentteki vatandaşlar için daha iyi hizmet götürmeyi amaçlayan bir “modernleşme” faaliyetidir. Akıllı şehir oluşturmanın birincil amacı, kentteki temel altyapıların (enerji, ulaşım, sanitasyon vb.) insana gereksinin duymadan kendi kendine yönetilebilmesini sağlayarak kent sakinlerinin yaşam kalitesinin daha iyi seviyelere yükseltilmesini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda akıllı kent uygulamasına geçiş ile kentin daha iyi yönetilmesi ve kentin yönetilmesini akıllı uygulamalarla gerçekleştirerek kentte yaşayanların bu uygulamaları kullanması ve vatandaşların yaşamlarının kolaylaştırılması ancak mevcut bilginin iyi yönetilmesi ile mümkün olabilecektir (Kutlu, Örselli ve Dinçer, 2018 den aktaran Bilici ve Babahanoğlu, 2018: 128).

Şu anda dünyada hızlı kentleşmeden dolayı nüfusun %50 den fazlası kentlerde yaşamasına dayalı olarak akıllı ve sürdürülebilir şehir planlaması bilimsel ve kültürel tartışmaların odağında yer almaktadır. Akıllı planlama gereksiniminin ortaya çıkmasını tetikleyen en önemli faktörler arasında dünyadaki mali krizi, iklim krizi, nüfus artışı ve küreselleşmenin yaygınlaşması gibi önemli etmenler görülmektedir. Zira akıllı uygulamalar, kentlerin yaşanabilirliğini ve rekabet gücünü artırdığı gibi, kentleri daha temiz bir çevrede yaşamamız ve daha temiz hava teneffüs etmemize uygun tercih edilen mekanlara dönüştürmektedir. Bu şekilde kent mekanlarını akıllı şehirlere dönüştürmek, evlerde yenilikçi teknolojilerin kullanılması, vatandaşların daha katılımcı bir şekilde görev alması, çevrenin korunması ve yeni işletme modellerinin işletilmesinde insan etmenlerinin yerine BİT’lerin uygulamaya geçirilmesini ifade etmektedir. Nitekim Avrupa Parlamentosunun geleceğin kentlerin planlanmasında, daha sağlıklı, temiz ve yaşanabilir yerler haline getirilmesinde de benzer hedeflere yöneldiğini görmek mümkündür. Bu kapsamda Avrupa Parlamentosu bu kadar hızlı kentleşmenin yaşandığı bir dönemde kent yaşamının karmaşıklığını ve zorluklarını iyi yönetebilmek için yeni ve inovatif metotlara gereksinim duyduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle yoğun nüfusun yol açtığı aşırı enerji kullanımı, kaynakların ve çevrenin iyi yönetimi gibi sorunların çözülebilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla akıllı kentler geleceğin kent yaşamını teknoloji olanakları ile yönetmenin yanı sıra, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması, işsizliğin ve kaynakların yönetimi gibi benzer problemlerin aşılmasında yararlanılabilecek ana strateji olarak da kullanılabilir. Bu sebeple akıllı kentlerin odağında bulunan sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalitesi yüksek hayat seviyesine ulaşabilmek için (BİT)’leri kullanarak birbiri ile bağlantılı sosyal merkez ve insan merkezinin oluşturulması yer almaktadır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen altı ana eksen şunlardır: Akıllı Ekonomi, Akıllı Hareketlilik, Akıllı Yönetişim, Akıllı Çevre, Akıllı Yaşam ve Akıllı Vatandaş (European Parliament, 2014: 17-18).

2. DÜNYA’DA VE AVRUPA’DA AKILLI KENT UYGULAMALARI

Artan kent nüfusunun ihtiyaçlarını daha etkin karşılayabilmek üzere kentte yaşayanlara sunulacak hizmetlerin kalitesini artırmak ve hizmet sununda kullanılan kent kaynaklarında tasarruf sağlayabilmek için dünyanın birçok kentinde akıllı çözümler oluşturulmaya başlanmıştır. Akıllı kent uygulamaları konusunda Avrupa’da birçok şehir örneklerinin yanında uzak doğu ülkelerinde akıllı kent uygulamalarının başladığı görülmektedir. Bu uygulamalardan en iyi örnekler olarak; Paris, Londra, Berlin, Singapur, Barselona ve Amsterdam saymak mümkündür. Zira akıllı kent ögelerine sahip olan bu kentlerin her biri benzer özellikleri bulunan, aynı zamanda da kendi içinde farklı biçimde akıllı kent model ve stratejilerini oluşturmuş kentlerdir (Çetin ve Çiftçi, 2019: 138). Bu örneklerden bir kısmına ve bilhassa bu konuda Avrupa’da geliştirilen politikalara aşağıda değinilecektir.

Öncelikle bir Avrupa şehri Londra’daki uygulamadan bahsederseniz, Londra’da “Londra Çevre Stratejisi” ile karbon salınımında sıfır ve en az %50 yeşil alan oluşturulması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için elektrikli araçlar teşvik edilmekte ve emisyon salınımı sıfır olan araçların girebileceği ‘Sıfır Emisyon Alanları’ oluşturulmaktadır. Bunun gibi Londra’da bir dizi akıllı uygulama

gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, “Açık Veri Enstitüsü” Londra’nın akıllı sistemi desteklemek için kurulmuştur. Güvenlik kameraları, temassız ödeme kartı Oyster Kart ile süre tasarrufu, Dezavantajlı gruplar için Londra Metro İstasyonu’nda navigasyon sistemi, “Talk London” inisiyatifiyle planlamada anketlere daha çok katılım, “Croydon Teknoloji Merkezi” kurularak yenilikçi çalışmalar için altyapı, “London Data Store” ile ihtiyaçları hızlı tespit eden sistemin oluşturulması bunlardan bazılarıdır (Çetin ve Çiftçi, 2019: 138).

Enerji tasarrufu konusunda Tokyo kentinin bir kenar semtinde oluşturulan eko-kent uygulaması “sıfır karbondioksit” üretmektedir. Bu kentte verimi yüksek cihazlar, sokak aydınlatması ve evlerde yüzde 100 LED ampul kullanılarak ve yine evlerin ısıtılıp-soğutulması hava durumuna göre ayarlanarak enerji tasarrufu yapılmaktadır. Aynı şekilde ABD’nin San Francisco kentinde elektriğin % 41’i yenilenebilir kaynaklardan sağlanarak ve sokak aydınlatmasında LED ampullü akıllı lambalar kullanılarak tasarrufa gidilmiştir (Kamu Teknoloji Platformu, 2016: 28).

Öte yandan Singapur’da, yeşil bina girişimiyle hemen hemen ülkenin bütün binalarında akıllı sistemleri 2030 yılına kadar kurarak enerji tasarrufu gerçekleştirilecektir. Yine toplu taşıma sisteminde Hackathon uygulaması ile taşıtların doluluk bilgileri ve terminal süreleri takip edilebilecektir. Bu uygulamalar ile şehirde enerji ve zaman tasarrufu sağlanabilecektir. Akıllı sayaç denemeleri ile su tüketiminde tasarruf yöntemleri geliştirilecek ve bilinçsiz tüketim engellenebilecektir. Sağlık hizmetlerinde de yardımcı robot teknolojileri kullanılarak hayat standardının yükseltilmesi amaçlanmıştır (Çetin ve Çiftçi, 2019: 139).

Ulaşım ile ilgili Avrupa’nın çeşitli kentlerinde gerçekleştirilen akıllı kent uygulamaları ise şunlardır (Kamu Teknoloji Platformu, 2016: 30):

- Hollanda’nın Amsterdam kentinde “Mobypark” akıllı telefon uygulaması ile özel şahıslara ait boş otopark alanlarının ihtiyacı olanlara kiralanması sağlanmaktadır. Böylece trafik rahatlamaktadır ve kentte yeni otopark alanı açılmasına gerek kalmamaktadır.
- İspanya’nın Barcelona kentinde, kent içi otobüs sistemi enerji ve zaman tasarrufu için yeniden düzenlenmiştir. Hatlar yeniden tespit edilip, otobüs duraklarına varış bilgi sistemi konulmuştur ve aktarma bilgileri yolculara iletilmiştir. Sistem sayesinde otobüsler yaklaştığında trafik ışıkları yeşile dönmektedir. Böylece sefer süreleri kısalmaktadır.

Yine Danimarka’nın Kopenhag kentinde elektrik direklerinden yararlanarak, ABD’nin New York kentinde telefon kulübeleri bilgi merkezlerine dönüştürülerek ve İspanya’nın Santander kentinde 20 bin kamera, yüz binlerce sensör ve ölçüm cihazının topladığı veriler ile çeşitli tasarruflar gerçekleştiriliyor ve vatandaşlara kolay AVM bulma, trafik yoğunluğunu görme, boş park yeri bulma gibi birtakım olanaklar sağlanmaktadır. Başka bir akıllı hizmet uygulaması ise yaşlılara ve engellilere yönelik geliştirilen akıllı kartlar ve telefon uygulamaları ile onlara sokakta rahat dolaşım ve sağlık kontrolleri sağlanabilmektedir. Bu uygulamalar Singapur’da yaşlı ve engelli kartı olarak, Güney Kore’nin başkenti Seul’de yaşlılar ve engellilere ikinci el akıllı telefon ve tabletler dağıtılarak ve Çin’in Şincan kentinde evlerin tümüne “panik butonları” yerleştirilerek gerçekleştirilmektedir (Kamu Teknoloji Platformu, 2016: 31-32).

Vanola’ya (2015: 888) göre Avrupa Birliği’nin akıllı kent kavramı 2007-2013 yıllarını kapsayan ve AB araştırma ve teknolojik gelişme programlarından olan Yedinci Çerçeve Programı’na kavramın konulmasından sonra yaygın hale gelmiştir. 2010 yılında AB komisyonunun yayınladığı Avrupa 2020 Stratejisi (European Commission, 2010) ile Avrupa’da akıllı, içeriği zengin ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu belge Avrupa’nın mali ve ekonomik krizden güçlü olarak çıkmasını sağlayacak bir çerçeve oluşturmak amacı ile kapsamlı olarak hazırlanmış bir strateji belgesidir. Avrupa’da rekabetçilik ve yeni bir şeyler yapılması daha yenilikçiliğe ağırlık verilme ile ilişkili olduğu için, 2020 Stratejisinin odak noktası da yenilikçilik olmuştur. Çünkü yenilikçilik, iklim değişikliği ve enerji etkinliği gibi asıl toplumsal meydan okumalarla mücadelede vazgeçilmez araç olarak görülmektedir. Yenilikçilik Birliği, Avrupa Yenilikçilik Ortaklıklarını (AYO) ortaya atmıştır. Bu ortaklık, toplumdaki aktörlerin yenilikçilik döngüsü ve çeşitli sektörler çerçevesinde harekete geçmesini sağlamak üzere planlanmıştır. Bu doğrultuda, kentlerin en önemli sorun alanlarından olan enerji ve ulaştırmaya yenilikçi çözümler bulunması amaçlanmaktadır (European Commission, 2012: 2).

Akıllı kent teknolojilerinin, Avrupa’da kentlerin sürdürülebilir gelişmesinde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. AB’de kentlerde yaşayan nüfusun oranı %68’lere ulaşmıştır ki bu oran Avrupa’da ve dünyada kentleşme eğiliminin devam etmesiyle artmaktadır. Avrupa’da oluşturulan diğer bir ortaklık ise Akıllı Kentler ve Topluluklar Yenilikçilik Ortaklığı (AKYO)’dır. Bu ortaklık (AKYO) enerji, ulaştırma ve bilgi ve iletişim alanlarında gerçekleştirilen bir ortaklıktır. Bu ortaklık ile amaçlanan şeyler arasında enerji üretimi, dağıtımı ve kullanımı; hareketlilik ve ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ile yakından ilgili alanlarda ilerleme sağlanması ve hizmetlerin geliştirilmesi için yeni disiplinler arası fırsatların sunulması vardır. Bu süreçte bilhassa, enerji ve kaynak tüketiminin ve sera gazı ve diğer kirletici emisyonların azaltılması çok önemli görülmektedir. Bu kapsamda, 2011 Stratejik Enerji Teknoloji Planı’nın amaçlarından biri olan kentsel enerji etkinliğini artırma çabalarının kapsamlı ve bütünlük olarak ele alınması gerekmektedir (European Commission, 2012: 2).

AB akıllı kent tanımında dijital teknolojiler ve telekomünikasyon teknolojileri ön plana çıkmaktadır. AB’ye göre akıllı kentin anlamı, kentte oturanların ve işletmelerin yararına olacak şekilde geleneksel ağların ve hizmetlerin dijital ve telekomünikasyon teknolojileri ile daha etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Burada amaç devlet dijital teknolojileri kullanarak vatandaşlara sunacağı hizmetleri hem daha hızlı hem de daha kolay şekilde sunma imkanları bulacaktır. Aynı zamanda vatandaşlar da bu hızlı ve kolay hizmetler sayesinde zaman tasarrufunda bulunabilecek ve hayat standartlarında iyileşmeler olacaktır. Yine devlet için de zaman ve mali bakımlardan tasarruflar olabileceği gibi çevreye de daha az zarar verilecektir. Bu hedefler doğrultusunda AB, bilgi ve iletişim teknolojisi araştırma ve yenilikçiliğine yatırım yapmayı planlayarak Avrupa 2020 hedefleri doğrultusunda vatandaşlara daha iyi hayat şartları sunabilmek ve kentlerin sürdürülebilirliğini artıracak politikalar geliştirmektedir (European Commission, 2017).

AB’de akıllı kent kavramının en önemli hedefi, kaynakların daha verimli kullanımı ve emisyon miktarını azaltmak için bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımını maksimuma çıkarmaktır. Bu kavramın uygulamaya geçirilmesi ile kent yönetimlerine sağlanacak birçok tasarruf ve kolaylıktan söz edilebilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz (European Commission, 2017):

- ✓ Kentlerin ulaştırma ağlarının daha akıllı olması,
- ✓ Kentlerde atık imha tesisleri ve yenilenmiş su şebekelerinin olması,
- ✓ Binalarda ısınma ve aydınlatmada daha etkin yöntemler kullanılması,
- ✓ Kamu alanlarının daha güvenli olması, kentin interaktif ve duyarlı yönetilmesi,
- ✓ Bakıma muhtaç yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanmasında kolaylıklar.

Bu ihtiyaçlar ve gerekçelere dayalı olarak, 2012 yılında kurulan AKYO Avrupa kentlerini, sanayi temsilcilerini, sivil toplum temsilcilerini bir araya getirerek Avrupa kentlerini daha akıllı hale dönüştürmeye çalışmaktadır.

Alt yapı ile ilgili olarak yapılan akıllı uygulama çalışmalarını İngiltere, İsveç, İspanya ve ABD’nin bazı kentlerinde görmekteyiz. Bu konudaki örneklerin en önemli ikisi aşağıda verilmiştir (Kamu Teknoloji Platformu, 2016: 33):

- İspanya’nın Barcelona kentinde buluna bütün park ve bahçelerin sulama sistemleri tek merkez tarafında yapılmaktadır. Toprağa yerleştirilen sensörler ile toprağın nem oranı takip edilmektedir. Dolayısıyla bitkiler gereksinim duyduğu zaman yeteri kadar suyu sensörler sayesinde alarak bitki ve suda görülen kayıplara son verilmektedir.
- ABD’nin Las Vegas şehrinde bütün su şebekesindeki sızıntı ve kaçaklar takip edilerek kontrol altına alınmıştır. Böylece çölün ortasındaki bu şehirde başka bir su kaynağına ihtiyaç duyulmamakta olup, elde bulunan su kaynakları en iyi şekilde tüketilmektedir.

Yine alt yapı ile ilgili örnek olarak ABD’nin New York kentinden de bahsedilebilir. Bu kentte aktif trafik yönetimi, Citibike bisikletlere özel erişim sistemi kurularak kentin ulaşımında akıllı uygulamalara geçilmiş ve ulaşımında kolaylıklar sağlanmıştır. LinkNYC yeşil altyapı programının oluşturulması ile yağmur sularının toplanabildiği ve kanalizasyon taşmasının önlenildiği bir takım akıllı altyapılar da geliştirilmiştir (Çetin ve Çiftçi, 2019: 139).

Avrupa’daki en önemli örneklerde birisi olan Amsterdam’ın akıllı kent stratejisi “Amsterdam Akıllı Kent Programı” ismi ile bilinen 2007 yılında ortaya atılmış bir girişim fikridir. Akıllı kent girişimi, Amsterdam Yenilikçilik Motoru (Amsterdam Innovation Motor), Liander enerji- ağ operatörü ve

Amsterdam Belediyesi ortaklığı ile gerçekleştirilmiştir. Amsterdam Yenilikçilik Motoru, 2006 yılında Amsterdam'ın bilgi toplumu açısından geliştirilmesi ve guclendirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Hollanda'nın en buyuk enerji şirketi olan Alliander'in bir parçası olan Liander, Hollanda'nın farklı yerlerine doğalgaz ve elektrik dağıtımı için enerji ağlarının inşası, korunması ve yönetilmesi konusunda gevrelere sahiptir. Dolayısıyla süreci başlatan takımı, adı geçen kurucu kuruluşların temsilcilerinin içinde bulunduğu çeşitli çalışma grupları oluşturmuştur (Mora ve Bolici, 2016: 254-255).

3. TÜRKİYE'DE AKILLI KENT UYGULAMASININ BAřLAYIŐI

Türkiye'de akıllı kent uygulamalarının başlangıcı 2000'li yıllara denk gelmektedir. 2000 yılından sonra kalkınma planları ve programlarında, farklı politika ve strateji belgelerinde saptanan yeni kent yönetim hedeflerinin yer aldığı görülmektedir. Bu politika ve strateji belgelerinin en önemlileri arasında, 10. Kalkınma Planı, Yıllık Programlar ve bu konuyla ilgili hazırlanan strateji belgelerinden Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, 2003-2023 Strateji Belgesi-Vizyon 2023, Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planları sayılabilir.

Bir kentin, akıllı kent olarak tanımlanabilmesi için bileşenlerinin sürdürülebilir, bilgi iletişim teknolojilerine ve akıllı tasarım fikrine uygun olarak oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla kentlerin akıllı olabilmesi için, kentte karşılanabilecek sorunların ozmnde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak akıllı özüm önerilerinin oluşturulması ve kentte yaşayanların da bu ozmleri benimseyip kullanmaları önem arz etmektedir. Ayrıca kentlerde enerji, sera gazı emisyonları, ulaşım, altyapı, e-hizmetler, kaynak yönetimi, vatandaşların katılımı, rekabet gucu, ekonomi, evre, kalite gibi akıllı kent performansını belirlemek üzere birtakım göstergelere de gereksinim olduğu söylenebilir (Bilici ve Babahanoğlu, 2018: 129).

Türkiye'nin akıllı kent hikayesi 2000 yılında Yalova'da başladığı görülmektedir. Dolayısıyla ilk olarak Bilişim Vadisi Projesi olarak adlandırılan bir eko-tech yerleşim yerinin kurulması çalışması ile Yalova'da başlayan bu uygulama, daha sonra Ankara, Kocaeli, Bursa, Eskişehir gibi diğer kentlerin gündemine ise bilişim temelli akıllı kent projeleri ile girmiş olup bunu takiben başka kentler de konuyu gündemine almıştır (<http://www.bilisimdergisi.org.tr>, s.72-73).

Şu anda Türkiye'de bu konuda İstanbul gerçekleştirmeye çalıştığı uygulamalarla başı çekmektedir. İstanbul'da Fatih, Kadıköy, Beyoğlu ilçelerinde akıllı kent projelerinin hayata geçirildiği görülmektedir (Yılmaz, 2016: 8-9):

- ✓ Akıllı Sayaçlar,
- ✓ EU Smart Space, Akıllı Binalar, Fatih Spor Kompleksi,
- ✓ İSKİ, İçme suyu dağıtım yönetimi,
- ✓ İBB, Trafik kontrol merkezi
- ✓ İspark, Akıllı park cretlendirme ve otomatik parklar,
- ✓ İstanbul kart: Farklı ulaşım araçlarında aynı kartla bütünleşmiş hizmet,
- ✓ İsbak, Akıllı konteyner, Mobese ve Dijital kütüphane,

gibi örnekler bu uygulamaların en göze arpanları olarak söylenebilir. İstanbul'da Fatih Belediyesi *Artırılmış Gerçeklik (augmented reality)* uygulamasını da akıllı kent projeleri kapsamına almıştır. Dolayısıyla *Artırılmış Gerçeklik* teknolojisini, ilk defa Fatih Belediyesi *FatihAR* adıyla mobil uygulamasında kullanmaya başlayan belediye olmuştur. Belediyenin başlattığı bu sisteme göre, ilçe sınırlarındaki bir binanın görüntü resmi çekilerek 3G-4G iletişim teknolojisi ile ilgili servis merkezine gönderilirse, ilgili merkezinden o binanın mevcut bilgileri isteyen kişiye derhal gönderilebilmektedir. Mesela, Sultan Ahmet'e yakın bir yerde oturduğunuz esnada civardaki bir tarihi esere *FatihAR* uygulaması yüklenen bir mobil cihazı ynelttiğinizde o eser ile ilgili sisteme yüklenmiş olan bilgiler sizin cihazınıza da gelebilmektedir (<http://www.fatih.bel.tr>).

Öte yandan Yılmaz (2016: 8) Ankara'daki akıllı kent uygulamaları olarak Őunlardan bahsetmektedir: ASKİ'de, idari denetim ve veri elde etme sistemi; EGO'da, EGO Cepte, Akıllı Durak, Araç İçi Yolcu Bilgilendirme ve Kamera Sistemleri; Akıllı Yapılar ve Endüstri Parkı, Otomatik İtfaiye Komuta Merkezi.

Bir başka akıllı şehir uygulaması Mayıs 2015'te Türkiye'nin en önemli turizm merkezi Antalya'da başlatılmıştır. Bu uygulama Antalya Büyükşehir Belediyesi ve TÜRKSAT ortaklığında imzalanan bir protokol ile hayata geçirilmiştir. Bu ilk protokol ile uygulamaya konulan hizmetler şunlardır (<http://aa.com.tr/tr/turkiye/antalyada-akilli-kent-uygulamasi>):

- ✓ Wi-Fi hizmetlerinde belediyeye ait plajlar, parklar gibi kamuya açık alanlarda ücretsiz internet erişimi halkın kullanımına sunulmuştur,
- ✓ Kronik hasta takibi hizmeti ile hastalara tansiyon ve kan ölçüm sistemi, akıllı telefon cihazı ve medikal koçluk hizmeti verilmekte,
- ✓ Panik butonu hizmeti ile yaşı ilerlemiş bir grup vatandaşa GSM hatlı panik butonu dağıtım yapılarak takipleri sağlanmakta,
- ✓ Kent bilgilendirme ekranları ile beş yerde kiosk cihazları kurulmuştur.

2015 Mayıs'ında ilk olarak başlatılan bu uygulamalardan sonra ikinci safhaya geçilmiştir. İkinci safhada ise Antalya'da yaşayanlara kolaylık sağlayacak bir takım yeni akıllı uygulamalar daha başlatılmıştır. Bunların en önemlileri denetleme ve akıllı kavşak sistemleri, yönetilebilir wifi ve internet hizmeti, akıllı sulama, akıllı aydınlatma, kiosklar, şehir bilgilendirme ekranları, şehir yönetim platformu gibi projelerden oluşmaktadır. Akıllı denetim ile trafikte güvenlik sağlanması ve akıllı olacağı, akıllı aydınlatma sistemi ile enerji tasarrufu sağlanacağı, akıllı sulama projesi ile park ve bahçelere yerleştirilen sensörler ile toprağın nem durumu uzaktan takip edilebileceği uygulamadan ümit edilen en önemli çıktılardan bazılarıdır.

4. SUYUN ÖNEMİ VE AKILLI KENT'TE SU TASARRUF UYGULAMALARI

Su, tüm canlıların ihtiyacı olan, hayatlarını devam ettirebilmek için vazgeçemeyecekleri en önemli bir kaynaktır. Tabiatın en önemli kaynaklarından biri olan su, unutulmamalıdır ki sınırlı bir kaynaktır. Bu açıdan dünya nüfusunun gün geçtikçe artmasıyla birlikte suyun tüketilmesi ve yönetimi günümüzde çok önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla kaynakları tasarruflu kullanabilmek için, sürekli çoğalan dünya nüfusu karşısında bilinçli su kullanımı bir hayat tarzı şekline dönüştürülmelidir. Su kullanımında dikkatsiz davranmak kuraklığı tetikleyecektir. Su kullanımının doğru yönetilmesi ekolojik dengeyi koruyabilir ve küresel ısınmanın önlenmesinde de faydalı olabilir (Yılmaz, 2016).

Bu kadar büyük öneme sahip olan su kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetebilmek için bir takım modern tekniklerden yararlanmak önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla su kaynaklarının korunmasından tutun suyun her türlü kullanım ve yönetiminde, hatta atık suyun arıtılması ve bertarafı aşamaları da dahil tümünün bütünlük bir yönetim sistemi kapsamında ele alınması önem arz etmektedir. Bu yaklaşım "Bütünlük Havza Yönetimi" diye adlandırılmaktadır. Bütünlük havza yönetimi, geleneksel su yönetimi yaklaşımı ile aynı değildir, çünkü bu yaklaşım suyun miktarı ve kalitesini birlikte ele alarak havzadaki sosyal, ekonomik ve ekolojik hedefleri sürdürülebilirlik ilkesi temelinde uzun vadeli bir planlama kapsamında tanımlamaktadır. Bu anlamda ekonomik ve sosyal kalkınmanın ve hatta normal hayatı devam ettirebilmek için yeterli miktarda ve uygun kalitede suya her zaman ihtiyaç duyulmaktadır (Su Yönetimi Bülteni, 2013:2).

Su Yönetimi Genel Müdürlüğünün çıkardığı Su Yönetimi Bülteninden (2013:2) elde ettiğimiz bilgilere göre, araştırmalar, 2010 yılı sonu itibarı ile kişi başına düşen yıllık su miktarının 1.500 m³ /kişi-yıl mertebesinde olduğunu göstermektedir. Bir ülkedeki kişi başına su kullanım miktarının 1.700 m³ /kişi yılın altına indiğinde o ülkede "su kıtlığı (stresi)" yaşandığını göstermektedir. Bu değer kişi başına 1.700 ile 1.000 m³ /yıl aralığında olduğunda periyodik veya sınırlı "su kıtlığı" içine girileceğini göstermektedir. 1.000 m³ /yılın altındaki değerler ise, "su fakirliği" ne işaret etmektedir. Bu yaklaşım kapsamında ülkemiz "su stresi" yaşamaktadır ve gittikçe de "su fakiri" olma eğilimindedir. Bu veriler ışığında, ülkemizde su fakirliği yaşanmaması için su kaynaklarının miktar ve kalite açısından korunması çok önemli hale gelmektedir (Evsahibioglu vd., 2010:125).

Suyun yönetimi konusunda günümüzde dünya ölçeğinde genel kabul gören yönetim şekli olarak "entegre su yönetim" modeli karşımıza çıkmaktadır. Harmancıoğlu ve arkadaşlarının (2002: 32) belirttiği

gibi bütünleşik su yönetiminde kurumlar arası iş birliği ve koordine önem arz etmekte ve bunun için tek tip bir kural ya da model yok olmasına rağmen, neredeyse her ülke bu yaklaşımı denediği görülmektedir.

Öte yandan dünyadaki uygulamaların benzeri şekilde Türkiye’de kullanılabilir su hacmini arttırmak ve su kaynaklarının kirlenmesini önlemek için su kaynakları yönetiminin, havza bazında yapılması daha önemlidir. Böyle bir amacı gerçekleştirmek üzere su ile alakalı bütün birimleri koordine edebilecek ve su yönetiminde parçalanmışlığı yok ederek bu konudaki bütün görev ve sorumlulukların bir çatı altında toplayıp yönetmek amacıyla Su Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu doğrultuda Genel Müdürlüğün vizyonu ülkemizdeki bütün su kaynaklarının miktarını ve kalitesini korumak, geliştirmek, kontrol etmek ve sürdürülebilir olarak kullanmak amacıyla katılımcı ve bütünleşik bir yaklaşımla havza ölçeğinde suyu yönetmektir şeklinde oluşturulmuştur.

Öte yandan Türkiye’de suyun geleceği konusunda söylenebilecekleri de şöyle özetlemek mümkündür (Su Yönetimi Bülteni, 2013: 4): Su kullanımında arz sabit, talep ise sürekli artmaktadır. Buna paralel bir şekilde, uluslararası politikadaki suyun ağırlığı da günden güne arttığı görülmektedir. Bu ikisi birlikte düşünüldüğünde suyun öneminin her zaman artmakta olduğu ve sonraki yıllarda da bu artış devam ederek çok önemli stratejik kaynak olacağı söylenebilir. Ülkemizle ilgili su kullanımına ilişkin alanlarla ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapılabilir: En temel ihtiyaç olarak görülen doğal yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayacak su miktarını korumak şartıyla, suyu içme ve kullanma şeklinde ayırarak toplumun bütün fertlerine yeter miktarda sağlanabilmesi, aynı zamanda sulama suyu ve sanayi suyu ihtiyacının tamamının karşılanması son derece önem arz etmektedir.

Bu çerçevede ülkemizde 2011 yılından sonra Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla birlikte, su yönetimine ilişkin bir dizi yeni mevzuat çalışmalarının da yapıldığı görülmektedir. Bunlardan önemli bazıları şunlardır:

- ✓ Su Kanunu,
- ✓ Ulusal Su Kalitesi Yönetimi Strateji Belgesi,
- ✓ İçme ve Kullanma Suyu Kaynaklarının Korunması Yönetmeliği,
- ✓ İçme suyu Şebekelerinde Kayıp ve Kaçakların Tespiti ve Önlenmesi Hakkında Yönetmelik,
- ✓ Yüzey Suları ve Yer altı Sularının İzlenmesine Dair Yönetmelik,
- ✓ Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği Numune Alma ve Analiz Metotları Tebliği,
- ✓ Havza Yönetim Heyeti Tebliği Taslağı.

Yine 2011 yılından sonra su yönetimi ve tasarrufuna ilişkin yapılması planlanan 12 adet proje vardır. En önemli olanları şunlardır:

- ✓ Türkiye’de Havza Bazında Hassas Alanların ve Su Kalitesi Hedeflerinin Belirlenmesi Projesi 2012-2015,
- ✓ Arıtılmış Evsel Atık suyun Sulamada Yeniden Kullanımı Projesi Uluslararası (2012-2014),
- ✓ Su Kalitesi İzleme Konusunda Kapasite Geliştirme Projesi Uluslararası (2011-2013).

Bunların dışında 2013 yılında başlayacak olan 12 adet projeden de bazıları şunlardır:

- ✓ İçme Suyu Arıtımı için Uygun Metotların Geliştirilmesi Teknik Yardım Projesi 2013-2014,
- ✓ İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi ve Uyumu Projesi 2013-2016,
- ✓ Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Ekonomik Analiz ve Su Verimliliği,
- ✓ Türkiye’de Yeraltı Suyu Yönetimi Kapasite Geliştirilmesi Projesi,
- ✓ Yerüstü, Kıyı ve Geçiş Suları için İçme Suyu Arıtımı için Uygun Metotların Geliştirilmesi.

Türkiye’nin AB ile ilişkileri bağlamında Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün Avrupa Birliği Çevre Faslı “Su Sektörü” kapanış kriterlerinin karşılanması çalışmaları devam etmektedir. Dolayısıyla Su Sektörü ile ilgili olarak 2 kapanış kriteri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Su Çerçeve Direktifi için yasal mevzuat oluşturulmaktadır. Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik, 2000/60/EC’e uyumlu Nehir Havza Yönetim Planlarının hazırlanması ve içeriği ile ilgili olarak genel prensipleri içermektedir (Evsahibioğlu vd., 2010: 125). Böylece ilk kapanış kriteri karşılanmıştır. İkincisi olarak ise, Nehir Havza Yönetim Planları hazırlanacaktır. Bu kriterler doğrultusunda Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevre Faslı “Su Sektörü” nün koordinasyonunu sağlamaktadır. Mevzuat uyumu tamamlanmıştır. 2013 yılı içinde Nehir Havza Yönetim Planlarının hazırlanmasına başlanacaktır.

Su Kayıp Kaçakları ile Mücadele kapsamında su kayıp ve kaçakları kayıt altına alınacak ve elde edilen bilgiler Su Bilgi Sistemine girilecektir. Ayrıca kayıpların ve kaçakların önlenmesine yönelik planlar oluşturulacak ve planların uygulanması takip edilecektir. Kaçakların kontrolü için yönetmelik ve teknik tebliğ hazırlanarak belediyelere teknik olarak destek olunacaktır.

Türkiye Su Tasarrufu Konusunda kamu spotları ile bilinçlendirilecek. En çok su kullanımının gerçekleştiği devlet kurumları ve okullarda su tasarruf cihazlarının kullanımının yaygınlaştırılması ve özendirilmesi planlanmaktadır.

Yılmaz'ın (2016) belirttiğine göre de Dünya'da tüketilen suyun büyük miktarı, tarım arazilerinin sulanması ve büyük rekreasyon alanları için kullanıldığı görülmektedir. Ona göre, en çok su kullanılan rekreasyon alanları arasında; *villa ve ev bahçeleri, sitelerin yeşil alanları, golf sahaları, parklar ve futbol sahaları* vardır.

Günümüzde nüfusun kentlerde yoğunlaşması sonucu kentlerde yapılaşma artmaktadır. Beton yığını haline gelen kentlerde ise kent sakinlerinin daha fazla rekreasyon alanlarına ihtiyacı hasıl olmaktadır. Doğal olarak yeşil alanların artması beraberinde su kullanımını da artırmaktadır. Bu kapsamda teknolojinin gelişine paralel olarak doğru ürün seçimi ve doğru mühendislik çalışmalarıyla bitkilerin sulanması ihtiyaçlarına göre yapılması sağlanabilir, böylece ihtiyaç fazlası su toprağa verilmediği için hem bitkinin sulanması gerçek ihtiyacına göre yapılmış olur hem de su kaynakları tasarruf yapılarak korunmuş olur. Zira bu şekilde doğru yöntemlerle sulama yapılarak hem yeşil alanlar daha iyi korunabilir hem de su israfları önenebilir. Bu yapılmadığı takdirde dünyada su kıtlığı yaşanması kaçınılmaz olacaktır (Yılmaz, 2016).

Bu anlamda akıllı kent uygulamalarına hem dünya ölçeğinde hem de Türkiye'de başlatılan uygulamalara baktığımızda, akıllı kent uygulamalarının su tasarrufunda da kullanıldığı söylenebilir. Nitekim akıllı sulama uygulamaları kapsamında Türkiye'de bazı belediyeler akıllı sulama projesi ile park ve bahçelere yerleştirilen sensörler sayesinde toprağın nem durumunu uzaktan takip edebilmektedirler ve böylece toprağa suyu tam zamanında vererek su tasarrufu yapabildikleri gibi bitkiye de ihtiyacı kadar su vererek bitkilerinde daha canlı kalmalarını sağlayabilmektedirler. Örneğin bu uygulamayı Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin 2015 yılında başlattığı akıllı kent projeleri arasında görmekteyiz. Yine İstanbul'da İSKİ, akıllı sayaçlar ve içme suyu dağıtım yönetiminde akıllı kent uygulamalarından yararlanmaktadır. Öte yandan dünyadaki örnekler olarak yukarıda da bahsedildiği gibi İspanya'nın Barselona kentinde bütün park ve bahçeler akıllı kent uygulaması olarak toprağa yerleştirilen sensörler ile tek merkezden takip edilerek toprağın nem ve bitkilerin ihtiyacına göre su verilmektedir. Yine ABD'nin Las Vegas kentinde bütün su şebekelerindeki kaçak ve sızıntılar akıllı kent takip sistemi ile takip edilerek boşa giden suların önüne geçilmiş olmakta ve böylece kentin su kaynakları tasarruflu kullanılabilir.

Doğru sulama metodu seçerek su kullanımının azaltılması mümkündür. Bu doğru metodların en bilinenleri yağmurlama ve damlama yöntemleridir. Yılmaz'a (2016) göre bilinçli tasarlanmış bir rekreasyon sulama sisteminin birçok faydasından bahsedilebilir. Böyle tasarlanmış bir sistem kullanıldığı yere değer katar ve ev sahibine aşağıdaki avantajları sağlar:

- ✓ Zaman Tasarrufu,
- ✓ Su Tasarrufu,
- ✓ Sağlıklı Bitkiler Yetiştirme,
- ✓ Daha Düşük Ev-Enerji Masrafları,
- ✓ Daha Hoş Bir Bina Dışı Ortamı,
- ✓ Yangın Emniyeti,
- ✓ Erozyon Kontrolü,
- ✓ Çevresel Katkılar.

Su tasarrufu konusundaki alternatifler arasında zikredilebilecek diğer yöntemler olarak otomatik sulama sistemleri, doğru sulama tasarımı ve su tasarrufuna yönelik doğru sulama ekipmanının kullanılması sayılabilir. Otomatik sulama sistemleri, sistemi kullananlara çok büyük rahatlık sağladığı söylenebilir. Zira sistem doğru şekilde ayarlandığında asgari çabayla doğru yere doğru miktarda su dağıtımının yapılması pek ala mümkündür. En yaygın olarak kullanımı görülenler arasında su çevrimi tamamlandığında toprağa geri çekilen "pop-up" sprinkler ile suyu bitkinin en çok ihtiyaç duyduğu, köklerin üzerindeki toprağa daha düşük bir hızda hassas olarak vermek için mikro-bileşenler kullanan damla sulama vardır (Yılmaz, 2016).

Geçtiğimiz yüzyılda etkili ve doğru sulama sistemleri konusunda önemli gelişmeler olduğu görülmektedir. Otomatik sistemler bitkilerin gerçek su ihtiyacını almalarını sağlayacak şekilde ayarlanabilmektedir. Suyu daha verimli ve etkili kullanabilmek için kontrol cihazları ya da merkezi kontrol sistemleri oluşturmaktadır. Zira suyun kullanım ve idaresini insanların kontrolüne bıraktığımızda fazladan açık kalan her vana gereksiz şekilde su israf edecektir. Sulama mühendislerinin hazırlayacakları, ekonomik ve ergonomik sulama projeleri suyun doğru ve tasarruflu kullanımı için çok önemlidir. Su tasarrufu sağlayan en ekonomik yöntemin otomatik sulama olduğu hem dünyada hem de Türkiye’de kanıtlanmıştır. “Damla sulama” başka bir otomatik sulama sistemi olarak kullanılmaktadır. Bu sistemde yerçekimi ve kılcal etki yöntemi ile su yavaş bir biçimde bitki köklerine yayılarak yüzey buharlaşmasının sebep olduğu su kaybı engellenebilir. Damla sulama sistemi ağaçları, çalıları, çiçek yataklarını, yeri kaplayan bitki örtüsünü sulamada daha verimli olduğu söylenebilir. Bu sulama sistemi, kullanıldığı arazi uygun olduğunda geleneksel sprinkler sulamaya oranla %30 ila %50 daha verimli olabildiği gibi su kaçmasını ve aşırı sulamanın neden olabileceği bitki hastalıklarını da azaltabilme özelliğine sahiptir (Yılmaz, 2016).

Bunların dışında su tasarrufu konusunda suyun evde kullanımıyla ilgili de birtakım tasarruf yöntemlerinin geliştirilmiş olduğu bilinmektedir ve bunları ev kullanıcılarının evde suyu kullanırken dikkate alıp suyu bu yöntemlerle kullanmaları da su kullanımında önemli tasarruflar sağlayabilir. Nitekim bu konuda Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün Su Yönetimi Bülteninde (2013:35-36) yer alan anket sorularında bu tasarruf yöntemlerine yer verilmiştir. Bu yöntemleri şöyle sıralayabiliriz:

- Armatür ve su başlıklarını tasarruf sağlayan yeni modellerle değiştirdim.
- Sifon ve muslukların sızdırma yapıp yapmadıklarını düzenli olarak kontrol ederim.
- Kademeli sifon sistemi kullanıyorum.
- Uzun uzun banyo yapmak yerine, kısa süreli duş alırım.
- Dişlerimi fırçalarken ya da tıraş olurken suyu açık bırakmam.
- Sebzeleri ve meyveleri akan suyun altında değil, bir kabın içinde yıkarım.
- Çamaşır ve bulaşık makinelerini tamamen doldurduktan sonra çalıştırırım.
- Bulaşıkları elde değil makinede yıkarım.
- Evde ve apartmanda su kaçaklarını engellemeye çalışırım.
- Boş yere sifon çekmemeye çalışırım.

SONUÇ

Son zamanlarda dünya nüfusunun %60’a yakın kısmının şehirlerde yaşamakta olduğu bilinmektedir. Hatta bu kentlerde yaşayanların oranı Türkiye’de daha fazla görülmektedir. Yani her geçen gün dünya kentleşme oranı artmakta ve artan kentleşme ile de kentlerin yönetimlerinin daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Bilhassa büyük kentlerin ortaya çıkması sonucunda buralarda artan nüfus ile birtakım yeni hizmet gereksinimlerinin olduğu ve bu hizmetlerin karşılanmasında zorluklar yaşandığı bilinmektedir. Dolayısıyla kalabalıklaşan büyük kentlerde hizmetlerin etkin ve verimli sunulabilmesi için birtakım yeni teknolojilerden faydalanılmasının önemli hale geldiği söylenebilir. İşte bu kapsamda “akıllı kent” akılcı bir yöntem olarak şehirlerin yönetiminde kullanılmak üzere kent yönetimlerinin gündemine girmiş, dünyada ve Türkiye’de birçok kent akıllı uygulamaları kullanmaya başlamıştır.

Akıllı kent uygulamalarına geçen ve bizzat bu uygulamaları aktif kullanan dünya ve Türkiye kentlerine baktığımızda, bu kentlerin hem kentte yaşayanlara birçok hizmete ulaşmada çok büyük kolaylıklar sağladığını hem de zaman ve enerji konusunda büyük tasarruflar sağladıklarını söylemek mümkündür. Bu konuda Hollanda’nın Amsterdam kenti enerji konusunda Avrupa’da öncü olarak görülmekte, yine İspanya’nın Barselona kenti, Danimarka’nın Kopenhag kenti önemli örnekler arasındadır. ABD’nin San Francisco kenti %100 led ışıklı sokak lambaları ile elektrik tasarrufunda, Las Vegas kentinde su kaçaklarının takibi ve yine İspanya’nın Barselona kentinde parklarda sensörlü sulama sistemleri ile su tasarrufunda önemli kazançlar sağlandığı görülmektedir. Türkiye’de akıllı uygulamaların en çoğu mega kent İstanbul’da başlatılmış ve etkin olarak kullanılmaktadır. Öte yandan Ankara, Eskişehir ve Antalya gibi büyükşehirlerimizde de gerek ulaşım sistemlerinin kolaylaştırılmasında gerek park sulama ve sokak aydınlatma sistemlerinde kullanılarak önemli miktarlarda enerji tasarruflarına geçildiği ve vatandaşların yaşam standartlarının yükseltildiği söylenebilir.

Bu anlamda Avrupa Birliğinin 2020 ve sonrası için kent yönetimleri ve kent yaşamına yönelik geliştirdiği politikalarda yenilikçiliğe ve dolayısıyla akıllı kent uygulamalarına daha çok ağırlık verdiği görülmektedir. Bu kapsamda akıllı kentsel teknolojilerin, Avrupa kentlerinin sürdürülebilir gelişmesine önemli bir katkı sağlayabileceği vurgulanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak BİT, ulaşım ve enerji alanlarında etkin hizmet sunmak üzere AKYO kurulmuştur. AKYO'nun kurulması bu konu ile ilgili alanlarda gelişme sağlayacak ve sunulacak hizmetlerin iyileştirilmesi için yeni disiplinler arası olanaklar oluşturabilecektir. Türkiye açısından konuya yaklaştığımızda, AB'ye üye olmaya çalışan bir ülke olarak bizim de yenilikçi uygulamalara ağırlık vererek yukarıda akıllı kent uygulamalarını başlatan şehirlerin dışında daha fazla kentin akıllı kent uygulamalarına geçmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü Türkiye'de kentleşme oranı verilere baktığımızda %90'lara yaklaşmıştır. Bu yüksek kentleşme oranı, kentlerin daha fazla akıllı kent uygulamalarıyla yönetilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Zira akıllı kent uygulamalarına geçmeyen kentlerin hizmet sunmakta zorlanacakları ve sunacakları hizmetlerde daha fazla enerji harcayarak hizmet maliyetlerinin artacağı aşıkardır.

Akıllı teknolojilerin hayata geçirilmesi özellikle insan hayatında vazgeçilmez bir yeri olan suyun yönetiminde de çok önemli olduğu söylenebilir. Su doğada bulunan en önemli kaynaklardan biri ve sınırlı bir kaynak olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız. Dünya nüfusunun da gün geçtikçe arttığını göz önünde bulundurduğumuzda suyun tüketilmesi ve yönetimi bugün daha da önemli hale gelmektedir. İşte bu kadar önemli hale gelen su kaynakları hem ülke seviyesinde hem de kentlerde çok dikkatli bir şekilde yönetilmelidir. Aksi takdirde ülke “su fakirliği” konumuna düşebilir. Zira ülkemiz şu anda 1500 m³/ yıl kullanım ile su stresi(kıtlığı) konumundadır. Eğer bu durum 1.000 m³ /yılın altındaki değerlere inerse, “su fakirliği” ne geçebileceğimiz anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kent yönetimleri akıllı kent uygulamalarına bir an evvel geçerek, suyun evlerde kullanımında ve bilhassa rekreasyonel alanlarda kullanımında akıllı teknoloji sulama sistemlerine ağırlık vermek suretiyle önemli ölçüde su tasarrufları sağlayabilir. Böyle uygulamaların hayata geçirilmesiyle kentler daha sürdürülebilir mekanlar haline gelebilir. Kaynaklar daha verimli, sürdürülebilir şekilde kullanılarak gelecek nesillerin de kaynaklar üzerindeki hakları korunmuş olacaktır. Özetle bahsi geçen bu hedeflere ulaşabilmek için devlete, kent yönetimlerine ve vatandaşlara herkese önemli görevler düşmektedir ve hayatımızı, alışkanlıklarımızı bu prensiplere göre oluşturmalıyız.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, M. K. (2013), Kentlerin e-Dönüşümü “Akıllı Kentler” , Anahtar Dergisi, Mart, s.291.
- BİLİCİ, Z. ve BABAHANOĞLU, V. (2018), Akıllı Kent Uygulamaları ve Konya Örneği, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış 2018 Cilt: 9 Sayı:2, s. 124-139.
- BISELLO, A. VETTORATO, D., STEPHENS, R., ELISEI, P. (Ed.) (2017). Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions, Springer International Publishing Switzerland.
- ÇETİN, M. ve ÇİFTÇİ, Ç. (2019), Literatüre Göre Dünya ve Ülkemizden Örneklerle Akıllı Kent Kavramının İrdelenmesi, Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı 2(3): 134-143.
- EUROPEAN COMMISSION, “Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth”, 2010, <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
- EUROPEAN COMMISSION, “Smart Cities and Communities - European Innovation Partnership”, 2012, http://ec.europa.eu/eip/smartcities/files/ec_communication_scc.pdf.
- EUROPEAN COMMISSION, “Smart Cities”, 2017, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/smart-cities>.
- EUROPEAN PARLIAMENT, Mapping Smart Cities in the EU, 2014, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET\(2014\)507480_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET(2014)507480_EN.pdf).
- EVSAHİBİOĞLU, A. Nejat, Turhan AKÜZÜM ve Belgin ÇAKMAK, (2010) “Su Yönetimi, Su Kullanım Stratejileri Ve Sınır aşan Sular”, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1-2, Ankara, ss.119-134.
- GÜVENDİK, A. (2016), “Akıllı Şehirler İçin Akıllı Teknolojiler”, ss. 283- 288, Uluslararası Sürdürülebilir Yapılı Çevre Konferansı, Bildiri Kitabı, SBE16 İSTANBUL.
- KABAKÇI, O.K. (2016), “Enerji Verimliliğinde Akıllı Şehirlerin Rolü, Beklentiler Ve Trendler”, ss.208-212, Uluslararası Sürdürülebilir Yapılı Çevre Konferansı, Bildiri Kitabı, SBE16 İSTANBUL.
- KAMU TEKNOLOJİ PLATFORMU (2016). “Akıllı Kentler Masabaşı Araştırması”, XSIGHTS.(<https://docplayer.biz.tr/33725407-Haziran-akilli-kentler-masabasi-arastirmasi.html>, E.T. 11.04.2022).
- MAZI, F. (2014). Kent ve Kalkınma, Kahramanmaraş: Akbaba İletişim Matbaacılık.
- MORA, L. AND BOLICI R. (2017).“How to Become a Smart City: Learningfrom Amsterdam”, Ed. BISELLO, A.,VETTORATO, D., STEPHENS, R., ELISEI, P., Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions, Springer International Publishing Switzerland.
- NİLGÜN B. HARMANCIOĞLU, Ali GÜL ve Okan FISTIKOĞLU, (2002), “Entegre Su Kaynakları Yönetimi”, TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri Sayı 419 - 2002/3, ss.29-39.
- SABAH GAZETESİ, Emlak Haberleri, 11.07.2014, <http://www.sabah.com.tr/emlak/2014/07/11/2050de-dunya-nufusunun-ucte-ikisi-kentli-olacak>, E.T. 22.03.2022.
- SATI, Z.E. ÖZEN, Z. VE ARKADAŞLARI (2012). “Yerel Yönetimlerde E-Devlet Uygulamaları: İstanbul İli ve Belediye Yönetimlerinde Kullanılan E-Devlet Hizmetlerinin Değerlendirilmesi”, ss. 61-75, Akıllı Şehirler Bildiri Kitabı, VI. İstanbul Bilişim Kongresi, 07-08 Kasım 2012, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- T.C. KALKINMA BAKANLIğI (2015) Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, <https://www.csb.gov.tr/db/cbsgunu/webmenu/webmenu15780.pdf>, E.T.11.03.2022.
- TERZİ, F. ve OCAKÇI, M. (2017), “Kentlerin Geleceği: Akıllı Kentler”, İTÜ Vakfı Dergisi, Sayı 77, s. 10-13.

- UÇAR, Ahmet, Sühal Şemşit ve Nilüfer Negiz (2017). “Avrupa Birliği Akıllı Kent Uygulamaları ve Türkiye’deki Yansımaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, KAYFOR 15 Özel Sayısı, ss. 1785-1798.
- YILMAZ, Y. (2016). “SULAMA SİSTEMLERİNDE SUYUN AKILLI KULLANIMI”, 27 Mayıs 2016, Plant Peyzaj ve Süs Bitkileri Dergisi.
- YILDIZ, S. KIVRAK, S. VE GÜLTEKİN, A.B. (2016), “Sosyal Sürdürülebilirliğe Katkı Veren Bir Yapılı Çevre İçin Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Dikkate Alınması Gereken Tasarım Unsurları”, ss.190-199, Uluslararası Sürdürülebilir Yapılı Çevre Konferansı, Bildiri Kitabı, SBE16 İSTANBUL.
- YILMAZ, E. (2016). “Yeni Bir Hikâye Konya Akıllı Şehir Olabilir Mi?”, Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, 2016.
- YILMAZ, Ö. (2015), “Akıllı Kentler ve Bilgi Toplumu Stratejisi”, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Information Society Strategy and Action Plan (2015-2018) and Smart Cities, <https://www.csb.gov.tr/db/cbsgunu/webmenu/webmenu15780.pdf>, 17.03.2022.
- YILMAZ, Y. (2016), “Sulama Sistemlerinde Suyun Akıllı Kullanımı” Plant Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Dergisi.
- VANOLO, A. (2014). “Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy”, Urban Studies, 51(5), ss. 883–898.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION CENTER FOR HEALTH DEVELOPMENT (2014), Annual Report 2013, http://www.who.int/kobe_centre/publications/en_annualreport_2013.pdf?ua=1, E.T. 10.03.2022.
- <http://www.fatih.bel.tr>, E.T. 12.03.2022.
- <http://aa.com.tr/tr/turkiye/antalyada-akilli-kent-uygulamasi-protokolu-imzalandi/886603>, E.T. 25.03.2022.
- <http://www.bilisimdergisi.org.tr/s182/pdf/70-77.pdf>. E.T.20.03.2022.

Çevre Hareketleri Kapsamında Ekolojik Moda Pratiklerinin İncelenmesi: Bir İçerik Analizi¹

Examination of Ecological Fashion Practices within the Scope of Environmental Movements: A Content Analysis

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 15-33
June 2022
DOI: 10.52539/ mad.908668
Received: 02.04.2021
Accepted: 03.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Eda KOSİFOĞLU²

Öz

Endüstrileşme ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle birlikte artan çevre sorunları nedeniyle, endüstriyel faaliyetlerin sınırsız büyümesinin doğal çevrede yarattığı tahribatlar tartışılır duruma gelmiştir. Son yıllarda hızlı tüketim kültürünün benimsenmesi doğal kaynaklar, doğal yaşam alanları ve ekosistem üzerinde tahribat yaratmaktadır. Yaşam alanlarını, insan sağlığını, hayvan ve bitkilerin doğal ortamını olumsuz etkileyen bu durum sebebiyle birçok ekolojik, sosyolojik ve ekonomik problem oluşmaktadır. Çevre tahribatının endişe verici boyutlara geldiği günümüzde, son yıllarda çevreye verdiği zararlarla gündeme gelen moda endüstrisinin “sürdürülebilir moda” kapsamı içinde değerlendirilen çevre dostu (ekolojik) moda anlayışına odaklanmak ve konuyu insan-doğa ilişkisi arka planında, çevre hareketleri bağlamında incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışma kapsamında modanın sürdürülebilirliği ve ekolojik moda anlayışına yönelik paylaşımlar yapan 4 instagram hesabının içerikleri incelenerek belli kategoriler oluşturulmuş, bulgular analiz edilmiş ve veriler yorumlanmıştır. Çalışmada sürdürülebilir moda ya yönelik paylaşımlar içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş ve bu paylaşımların hangi alt başlıklar altında kategorize edildiği, ekolojik modanın hangi pratikler etrafında değerlendirildiği, bu kategorilerin üreticiler ve tüketiciler tarafından uygulanabilir nitelikte olup olmadığı ve konunun bilgilendirici boyutu hususunda ele alınmış, elde edilen sonuçlar ekolojik hareketler etrafında yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. İncelenen içerikler sonucunda ekolojik moda konusunda bir bilinç oluşturulmaya çalışıldığı, ulaşılmaya kolay bir mecra olan sosyal medya üzerinden de bir takım çabaların yürütüldüğü görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Hareketleri, Moda, Ekoloji.

Abstract

Due to the environmental problems increasing with the advancement of industrialization and technological developments, the damages caused by the unlimited growth of industrial activities in the natural environment have become debatable. The adoption of fast consumption culture in recent years; it causes damage to natural resources, natural habitat and ecosystem. Many ecological, sociological and economic problems occur due to this situation, which adversely affects living spaces, human health, and the natural environment of animals and plants. It is aimed to focus on the ecological fashion concept, which is considered within the scope of sustainable fashion of the fashion industry, which has come to the fore with is environmental damage in recent years, and to examine the subject in the context of environmental movements, against the background of the relationship between human and nature. In this context, within the scope of the study, the contents of four Instagram accounts that make posts about the sustainability of fashion and ecological fashion understanding were analyzed and the data were interpreted. In the study, the shares for sustainable fashion were evaluated by using the content analysis

¹ Bu çalışma İstanbul Ticaret Üniversitesi Uygulamalı Sosyoloji bölümü “İnsan-Doğa İlişkisi Çerçevesinde Modada Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Moda Anlayışının İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Bilim Uzmanı, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: edakumsal@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-7671-7732

method and which subheadings of these posts were categorized, the practices around which ecological fashion was evaluated, whether these categories could be applied by producers and consumers and the informative dimension of the subject were discussed. The results obtained were interpreted and evaluated around ecological movements. As a result of the content examined, it is seen that awareness about ecological fashion is tried to be created, and some efforts are carried out on social media, which is an easy to reach area.

Key Words: *Environmental Movements, Fashion, Ecology.*

GİRİŞ

Son yıllarda teknolojik gelişmelerin de katkısıyla değişim hareketleri, kampanyalar gibi genellikle sivil toplum örgütlerinin gündeme getirdiği ya da bireylerin farkındalık yaratmaya çalıştığı küçük çaplı hareketlerden haberdar olmamak neredeyse mümkün değildir. Bu durum yerel düzeyde yaşanan bir takım problemlerin üstesinden gelmek için organize edildiği gibi evrensel mücadeleler ve büyük çaplı değişimler için de çalışmalar olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle çevre hareketleri konusunda gelişen bilinç ile gezegenimizin geleceği, doğanın ve canlı türlerinin yaşamının sürekliliği, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, çevre tahribatı gibi konuları gündeme getiren sivil toplum örgütlerinin sayısının artması, çeşitli iletişim kanallarıyla çok sayıda kişiye ulaşabilmesi, konu hakkındaki hassasiyetin yayılmasını sağlamaktadır. Yapılan çalışmalar çevreye verilen zararlar konusunda önlem alınmadığı takdirde doğal kaynakların bir sonraki nesillerin kullanımı için tehdit oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Modern dünyada, Zerzan'ın (2013: 100) belirttiği gibi teknolojinin gündelik yaşamı istila edip sömürgeleştirilmesi ve fiziksel çevreyi sistematik olarak yerinden etmesini görmemek veya saklamak mümkün olmamaktadır.

Çevre tahribatına neden olan en büyük endüstrilerden olan moda endüstrisinde de, son yıllarda bu konuya dikkat çekmek adına pek çok girişimin olduğu gözlenmektedir. Sürdürülebilir moda, etik moda, yeşil moda gibi literatürde karşımıza çıkan kavramlar, tekstil üretiminde doğaya dost tasarımlar ortaya koymak, tekstil atıklarını en aza indirmek, üretim aşamasında çevreye zarar verecek uygulamaları azaltmak gibi amaçlarla üretim yapmaktadır.

Araştırmada, çevre tahribatının endişe verici boyutlara geldiği günümüzde, son yıllarda çevreye verdiği zararlarla gündeme gelen moda endüstrisinin “sürdürülebilir moda” kapsamı içinde değerlendirilen çevre dostu moda anlayışına odaklanmak ve konuyu insan-doğa ilişkisi arka planında ekolojik hareketler tabanında ele almak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada içerik analizi yöntemi ile Yeşil Yama, Yeşil Manifesto, Sürdürülebilir Moda Rehberi ve Sürdürülebilir Moda Platformu isimli 4 Instagram hesabında toplamda 308 içerik incelenmiş, sürdürülebilir moda ile yönelik paylaşımların hangi alt başlıklar altında kategorize edildiği, incelenen hesaplarda ekolojik modanın hangi pratikler etrafında değerlendirildiği, bu kategorilerin üreticiler ve tüketiciler tarafından uygulanabilir nitelikte olup olmadığı ve konunun bilgilendirici boyutu hususunda ele alınan araştırmaya yer verilmiş, veriler analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, araştırmanın verileri modern endüstriyel toplumla, değişen insan-doğa ilişkisi arka planında yeni ekolojik paradigma çerçevesinde ele alınmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada nitel bir araştırma tekniği olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilimler alanında farklı disiplinler tarafından kullanılan bu yöntem uygulanabilirliğinin ve kapsamının oldukça geniş olması açısından tercih edilmektedir. İçerik analizinin temel amacı, sözel/yazılı ve bunların dışında kalan materyali sayısal verilere dönüştürmektir. İçerik analizinde mesajlardan bir çıkarımda bulunma da söz konusudur. İçerik analizi, bir materyalin içeriğini sadece materyal bazında çözümülemeyi, materyal ötesi içerik ile ilişki kurmayı da hedefler. Bir başka anlatımla, içerik analizi materyal ile içerik arasında az ya da çok bir ilişkinin olduğunu varsaymakta, böylece çözümleme sürecine alınan kaynak, alıcı kitlesi ve duruma yönelik çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır (Tavşancıl & Aslan, 2001: 33). Bunun yanında içerik analizi öncelikle araştırmanın yönünü belirleyen temel sorun ve bu bağlamda formüle edilen varsayımlar çerçevesinde oluşturulan bir kategorileştirme işlemidir. Kategorileştirme,

kuramsal ve ampirik düşünceler temelinde oluşturulan ve araştırmanın objesini oluşturan metinlerde sınanarak genelleştirilen kategorilere metin içeriklerinin anlamlandırılarak ve yorumlanarak yerleştirilmesi işlemini ifade etmektedir (Gökçe, 2019: 34-35).

Araştırma için Yeşil Yama, Yeşil Manifesto, Sürdürülebilir Moda Rehberi ve Sürdürülebilir Moda Platformu isimli 4 Instagram hesabındaki tüm içerikler incelenmiştir. İçeriklerin sayısına bakıldığında; Yeşil Yama isimli hesapta 134, Yeşil Manifesto’da 38, Sürdürülebilir Moda Rehberi’nde 76, Sürdürülebilir Moda Platformu’nda ise 60 gönderi olmak üzere toplamda 308 içerik incelenmiştir. İlk olarak incelenen hesaplarda modanın sürdürülebilirliğinin hangi pratikler etrafında eyleme dönüştüğüne dair kategoriler belirlenerek araştırmamızın konusunu oluşturan “çevre dostu (ekolojik) moda” kategorisindeki paylaşımlar konuya derinlemesine odaklanmak adına amaçları doğrultusunda tekrar ele alınmıştır.

Dört hesaba ait toplamda 308 verinin incelenme aşamasında öncelikle her paylaşım incelenerek belli kategoriler dahilinde sınıflandırılmış ve isimlendirilmiştir. İlk olarak tüm paylaşımlar dikkate alınarak sekiz kategori oluşturulmuş, daha sonra bu sekiz kategori içerisinde bulunan ekolojik (çevre dostu) moda kategorisi, kendi içinde detaylı olarak yedi kategori içinde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma aşağındaki alt problemler etrafında dizayn edilmiştir.

1. Sosyal medya platformu Instagram’da incelenen sayfalarda modanın sürdürülebilirliğine yönelik içerikler hangi alt başlıklar altında toplanmaktadır?
2. “Çevre dostu (ekolojik) moda” alt başlığı kategorisinde yer alan içerikler hangi amaçlar altında değerlendirilmektedir?
  - Ekolojik moda kategorisinde yer alan amaçlar tüketiciler tarafından uygulanabilir nitelikte midir?
  - Ekolojik moda kategorisinde yer alan amaçlar üreticiler/tasarımcılar tarafından uygulanabilir nitelikte midir?
  - Ekolojik moda kategorisinde yer alan içerikler bilgilendirici ve yönlendirici bir nitelik taşımakta mıdır?

2. ARAşTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Araştırmanın amacı, çevre tahribatının endişe verici boyutlara geldiği günümüzde, son yıllarda çevreye verdiği zararlarla gündeme gelen moda endüstrisinin “sürdürülebilir moda” kapsamı içinde değerlendirilen çevre dostu (ekolojik) moda anlayışına odaklanmak ve konuyu insan-doğa ilişkisi arka planında, çevre hareketleri bağlamında incelemek ve tartışmaktır.

Bu doğrultuda insanın çevre ile ilişkisinin anlamlandırılmasının konunun bütünü için önemli olduğu düşünölmüş, kuramsal çerçevede ilk olarak insanların ilk çağlardan itibaren doğa ile kurduğu ilişkinin günümüze dek geldiği nokta felsefi ve sosyolojik düzlemde ele alınmıştır. Modern endüstriyel toplumda insanın doğa ile kurduğu ilişki, doğanın insanın tahakkümü altına girmesi şeklinde yön değiştirmiş ve insan eliyle yaratılan tahribat sonucu doğal çevre, korunması gereken bir statüde algılanmaya başlanmıştır. Günümüzde, hem yerel düzeyde hareket eden, hem de küresel düzeyde çalışmalarını gerçekteştiren birçok sivil toplum kuruluğu doğal çevrenin korunması, gelecek kuşaklara yaşanılabilir bir dünya bırakmak adına sürdürülebilir çevre için çözümler önerileri geliştirmekte, bilinç düzeyini artırmaya çalışmaktadır Sanayileşme konusundaki sınırsızlık ve kontrol edilemezlik çevre tahribatına yol açan en büyük etkenlerden biridir. Bu çalışmada insanın çevre ile kurduğu ilişki sonucu sınırsız büyüme gerçekteştiren moda endüstrisinin sürdürülebilirliği kapsamında çevre dostu moda anlayışına odaklanılmıştır.

Çalışmada, modanın sürdürülebilirliğine yönelik paylaşımlar yapan “Yeşil Yama”, “Yeşil Manifesto”, “Sürdürülebilir Moda Rehberi” ve “Sürdürülebilir Moda Platformu” isimli Instagram hesaplarının tüm içerikleri incelenmiştir. Modanın sürdürülebilirliği, üretim aşamasından başlayarak tüketim boyutu (özellikle burada tartışılan hızlı moda kavramı), tüketim sonrası yapılması gerekenler, üretim ayağında karşımıza çıkan etik olmayan çalışma koşulları, ekolojik moda anlayış vb. gibi pek çok alt başlıkta değerlendirilmektedir. İncelenen Instagram hesaplarında, modanın sürdürülebilirliğinin hangi

pratikler etrafında eyleme dönüştüğüne dair kategoriler belirlenmiş, araştırmamızın konusunu oluşturan “ekolojik moda” kategorisindeki paylaşımlar konuya derinlemesine odaklanmak adına amaçları doğrultusunda tekrar incelenmiştir. Modanın çevre dostu (ekolojik) tüketim anlayışının insan-doğa ilişkisi arka planında değerlendirilmesi çalışmamızın kapsamı içinde yer almaktadır.

3. EKOLOJİK HAREKETLER

Toplumsal değişme kavramının, tarih içinde geriye doğru baktığımızda insan-doğa çelişkisi ile başladığını görüyoruz. İnsan doğayı denetimi altına almaya, ona egemen olmaya başladıktan sonra mülkiyet bilincinin oluşması ile insan-insan çelişkisi başlamış, bu süreç içerisinde kültür, insanoğlunun doğayı denetimine almak için yarattığı anlamlar ve değerler olarak ortaya çıkmıştır (Kongar, 1995: 23).

Kongar’ın bu görüşleri insan istisnai paradigmanın ortaya koyduğu fikirleri destekler niteliktedir. *İnsan istisnai paradigma*, batı kültürü ile insanoğlunu doğadan ayrı ve doğaüstü bir varlık olarak ele aldığı için insan merkezci bir özelliğe sahip olduğunu savunur. Doğanın birincil olarak insanın kullanımı için var olduğunu varsayan bu eğilim, son yüzyıllarda bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile daha da pekişmiştir. Doğal kaynak bolluğunun keşfi ve teknolojik gelişmeler ekonomik büyümeyi kaçınılmaz hale getirmiş, endüstrileşmiş toplumda insanın çevreyi kendi ihtiyaçları için kontrol edebilir olduğu fikrini yaratmıştır. *Yeni ekolojik paradigma* ise modern toplumların refahının ekosistem, teknolojik gelişmeler ve toplumsal yapı arasında kurulacak olan sağlıklı bir ilişki ile ilintili olduğunu savunur ve toplumların ekolojik temele bağımlı olduklarını ve doğal kaynakların aşırı kullanımından ve bunun sonucunda oluşan kirlilikten dolayı ekolojiye çok ciddi zararlar verme gerçeğine duyarlı olunmasını amaçlar. (Catton ve Dunlop 1978a ve 1978b; Dunlop ve Catton 1979a; Dunlop 2002’den aktaran Konak, s. 274-275). Bu noktada çalışmamın kapsamının insan istisnai paradigmanın savunduğu görüşlerin yarattığı sonuçlar temeline yerleştiğini söylemek mümkündür.

Capra’ya göre günümüzde ekolojiye ilgi artmakta ve çevre ve toplum sorunlarına duyarlı sivil hareketlerin faaliyetleri bunda etkili olmaktadır. Sivil toplum hareketleri, gezegenimizin büyük tehlike altında olduğu büyümeye dikkat çekerek yeni bir ekolojik ahlakı savunmakta, özellikle nükleer silahlara karşı oluşan tepkiler sonucu gelişen hareketler politik anlamda endişe uyandırmaktadır. Bunun yanında tüketim kültürüne bir eleştiri şeklinde de tanımlayabileceğimiz, maddi tüketimden uzaklaşma ve bir sadeliğe doğru değişimin olduğunu da vurgulamaktadır (Capra, 2018: 53).

Endüstrileşmenin doğal yaşam üzerinde kimi zararlara yol açtığı anlaşılmaması, toplumsal alanda bir tepki hareketini de beraberinde getirmiştir. 1960’ların sonundan itibaren öğrencilerin başlatmış olduğu muhalif hareketin tabanı üzerinde gelişen ve asıl amaçları çevrenin kirlenmesini önlemek olan sosyal hareketler, günümüz Batı Toplumunda çevre değerlerinin yerleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Kılıç, 2002: 94).

Çevre sorunlarına eko-politik hareketler olarak yaklaşan Çiğdem (1997: 31), eko-politik hareket yerine ekolojik hareket kavramı kullanıldığında hareketin politik vurgularının daha az belirleyici noktaya geldiğini, ancak bütün ekolojik, eko-politik hareketlerin toplumsal hareketler olduğuna işaret eder.

Schnaiberg, eko-politik hareketlere katılan bireyleri 4 gruba ayırır: Kozmetolojistler, melioristler, reformistler ve radikaller. Kozmetolojistler, çevre sorunlarını tüketimin boyutlarıyla ve muhtevasıyla açıklama eğilimindedir. Bu noktada mevcut tüketim kalıplarının hem var olan kaynakların irrasyonel bir şekilde kullanılmasına yol açması, hem de kullanma sonucunda oluşan atıkların doğaya zarar verecek biçimde kullanım zincirinin dışına çıkarılmasına katkıda bulunması işaret edilir. Melioristler, tüketimin başlı başına israfa dayandığını, ancak kullanılan kaynakların geri döndürülmesi ve tekrar kullanıma sokulması konusunda çaba sarf edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Reformistler, tüketimden kaynaklanan sorunları kabul eder fakat tüketim şartlarının bu sorunları ortaya çıkarmada etkili olduğunu ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgularlar. Son olarak radikaller ekolojik sorunların bir taraftan çağdaş teknoloji, bilim ve toplumun doğalarının kaçınılmaz sonuçları olarak ortaya çıktıklarını, bir taraftan ileri endüstriyel kapitalist/sosyalist toplumlarda geçerli olan ekonomik ve kültürel pratiklerin bu süreci hızlandırdığını savunmaktadır (Schnaiberg’den aktaran Çiğdem, 1997: 36).

Giddens, ekolojik hareketlerin hareket alanının yaratılmış çevre olduğundan ve günümüzdeki yeşil hareketin şimdiki biçimlerinden farklı olarak on dokuzuncu yüzyılda da görülebildiğinden söz eder. Bunların ilki romantizmden büyük oranda etkilenmiş ve temelde geleneksel üretim biçimleri ve kırsal

alan üzerindeki modern endüstrinin etkisine karşı çıkmak amacıyla olmuştur. O dönemde endüstriyalizm ve kapitalizmin aynı düzeyde yıkıcı etkilere sebep oldukları görüşü nedeniyle bu gruplar, sıkça, işçi hareketleriyle benzer yönelimde olmuşlardır. Endüstriyel gelişmenin yüksek etkili riskleri beraberinde getirmesi ve bunun büyük oranda görünür olması nedeniyle bu iki görüş günümüzde ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bununla yanında ekolojik kaygılar yalnızca yüksek risklerden kaynaklanmayıp, yaratılmış çevrenin diğer yönleri üzerine de odaklanmaktadır (Giddens, 2018: 158).

Çevresel ilgi ve kitleselleşme süreci 1960'larla başlayarak 1970'lerde yükselişe geçmiştir. Bu dönemde daha önce kurulan örgütler gelişirken, radikal gruplar da oluşmuştur ve genel hatlarıyla “elit hareketi” olarak görülen çevre hareketinin “kitle hareketi” boyutuna ulaştığı görülür. Gençliğin ve yeni orta sınıfın, sahip olmaya başladığı post modern değerlerle bezenmiş katılımcı siyasal kültürün bir arada bulunması çevre hareketinin bu şekilde evrilmesine yol açan faktörlerdendir (Öz, 1989: 30). Aynı tarihte Amerika’da da çevreye karşı duyarlılığın artmış olduğu, özellikle hava kirliliğinin durdurulması, çevresel tahribatın sona erdirilmesi gibi konularda artan bir kaygı ve hareketliliğin yaşandığı görülmüştür. Aktivistler, çevreye yönelik tahribatta şirketleri sorumlu tutmuş, medya da bu hikayeleri destekleyerek çevrecilerin mesajlarını güçlendirmiş, çevresel problemler hakkında büyük ölçüde şirketleri işaret ederek suçlamalar yöneltmişlerdir (Coombs ve Holladay’dan aktaran Pelenk, 2015: 76).

Türkiye’de ise çevre hareketi, diğer yeni toplumsal hareketlerin çoğu gibi, 80 sonrası dönemde filizlenmiştir. Henüz güçlü ve etkin bir çevre hareketinin varlığından söz etmek güçtür. Türkiye’deki çevre hareketi, aralarında önemli görüş ayrılıkları bulunan farklı akımlardan oluşmaktadır. Çevresel sorunları karmaşık sosyoekonomik sorunlarla ilişkili gören, siyasal bir tavra sahip az sayıdaki ekolojist örgüte karşılık, çoğunlukla yerel düzeyde örgütlenmiş, çevre korumacı sivil toplum kuruluşlarının sayısı giderek artmaktadır. Hareket içinde münferit çevresel sorunlara yönelmiş sivil toplum kuruluşlarının ağırlık kazanması, çevre sorunlarının siyasal ve ekonomik boyutlarının görmezden gelinmesine ve üretilen politikaların yüzeysel ve geçici çözümler sunmasına neden olmaktadır. (Ünlütürk, 2006: 45-46).

Ülkemizdeki çevre örgütlerinin çalışma şekillerine baktığımızda %53.6’sının kamuoyu oluşturma çabalarında bulunduğu görülmektedir. Bunun dışında ağaçlandırma ve protestoya yönelik eylem şeklinde iki tür çalışma tekrarlanmaktadır. Atık toplama, bilimsel çalışmalar, proje çalışmaları da sıklıkla tekrarlanan çalışma biçimleridir (Boratav, 2000: 203). Son yıllarda bazı ilçe belediyelerinin kendi organizasyonları çevresinde oluşturdukları özellikle atık toplama konusunda geri dönüşümü destekleyen çalışmaları bu tip konuların yerel yönetimlerce düzenli biçimde takip edildiğini göstermektedir. Evlerde oluşan geri dönüştürülebilir atıkların ayrıştırılması için özel poşetler bırakılması, mahallelerin ulaşılabilir merkezi bölgelerine “tekstil kumbarası”, “giysi atık kumbarası” şeklinde adlandırılan, kullanılmış giysi, ayakkabı ve tekstil ürünlerinin atılabileceği kutular konulması, belediyelerin çalışmalarına örnek olarak verilebilir. Tekstil kumbaraları, hem atık tekstillerin çevreye verdiği zararı azaltması hem de kullanılabilecek durumda olan ürünlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması açısından oldukça önemlidir.

Tekstil sektörü içinde ekolojik ve daha sürdürülebilir bir organizasyon için sivil toplum örgütleri ve küresel markalar etrafında yapılan değerlendirmelere odaklandığımızda ise Greenpeace’in 2012 yılında piyasada hakim olan Mango, Marks and Spencer, Benetton, Armani, H&M, Levi’s ve Tommy Hilfiger’in da dahil olduğu yirmi hızlı moda markasının kıyafetlerinin incelendiği “Zehirli Giysiler” ismi ile bir dosya yayınladığını görüyoruz. Bu dosya incelendiğinde 89 parça ürünün neredeyse 3/2’sinin NFE adlı kimyasal içerdiği, bunun yanında, incelenen ürünlerin bir kısmında farklı tür potansiyel olarak zehirli endüstriyel kimyasal maddenin kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır.¹ Bununla birlikte Greenpeace tarafından “Detox My Fashion” kampanyası ile tekstil markalarının üretimlerinde kullandıkları kimyasalları azaltmak adına başka bir kampanya organize edilmiştir. Bu konuda büyük moda markalarından H&M, Benetton ve perakendeciler arasında Tchibo başı çekmektedir.² Greenpeace’in yayınladığı “Destination Zero: seven years of Detoxing the clothing industry” adlı rapor Greenpeace Türkiye’nin sayfasında yayınlanmamış olup, Greenpeace International sayfasından ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil edilen markaların bir çoğunun hakim hızlı moda markalarından olmasına rağmen Greenpeace Türkiye tarafından

¹ Bkz. <https://wayback.archive-it.org/9650/20200419200329/http://p3-raw.greenpeace.org/turkey/Global/turkey/report/2012/11/zehirli-giysiler.pdf> Erişim Tarihi 23.02.2021

² Bkz. https://www.greenpeace.org/static/planet4-international-stateless/2018/07/destination_zero_report_july_2018.pdf Erişim Tarihi 23.02.2021

yayınlanmaması ekolojik moda adına yapılan kampanyalardan haberdar olunamamasına neden olmaktadır.

Ekolojik temele dayanan moda ve sürdürülebilirlik ilişkisi üzerine ülkemizde de son yıllarda önemli işbirlikleri ile çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar genelde Üniversiteler ve bazı markaların iş birliği içerisinde ilerlemektedir. 2019 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Akademik İngilizce Birimi ve Moda Tasarımı Bölümünün ortak çalışması ile düzenlenen seminerde H&M Avrupa Bölge Üretim Sorumlusu Julia BAKUTIS, markanın sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımı üzerine bir seminer vermiştir¹. Bununla birlikte İzmir Goethe-Institut, İzmir Ekonomi Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü ile 2020 yılı için Sürdürülebilirlik teması çerçevesinde işbirliği yapmış, 02.03.2020- 05.03.2020 tarihleri aralığında İzmir Mimarlık Merkezi'nde sergi, sunum ve Almanya ve Türkiye'den katılan, sürdürülebilir moda alanında çalışmaları olan tasarımcılar ve tekstil sektöründe benzer uygulamaları destekleyen yöneticilerin katıldığı bir panel düzenlenmiştir.

4. MODA OLGUSU VE MODADA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

“Moda”, içinde birçok farklı anlamları barındıran ve farklı disiplinlerce üzerinde çalışılan bir kavramdır. Öncelikle 17. yüzyıl sonunda tarz ve üslup olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırma, içinde giyim-kuşam üslubunu, yaşam tarzı ve biçimini barındırmaktadır. Fransızca'da “façon” kelimesi tarz ve üslup anlamındadır ve bu kelime İngilizce'ye “fashion” olarak geçtiğinden beri, “moda”nın adlandırılması başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise moda teriminin yalnızca giysi sunumundaki yeniliği ve daha genel olarak da kıyafet tasarımını, kreasyonu ve tekstil dünyasını kapsadığı görülmektedir (Waquet & Laporte, 2011: 6-7). Moda bir terim olarak ilk kez toplum tarafından benimsenen kıyafet biçimi olarak 1568 tarihli Oxford İngilizce sözlüğünde yer almıştır. Moda, belli dönemlerde yoğun olarak benimsenen bir tarza işaret etmektedir ve kelime olarak Latince'de *modus* yani *yöntem* ve *usul* kelimesinden türetilmiştir. 16. yüzyılın sonlarında ise moda terimi “yerinde duramayan değişiklik” anlamını edinmiştir. (Evecen, 2015: 217)

Moda görmek ve görülmek ister. Antikitede agora ve çarşı, Ortaçağ, Rönesans ve 18. Yüzyıl Avrupa'sında önce feodal beylerin, sonra kralın sarayı bu görevi üstlenir. Barok devrinden sonra tiyatrolar, derken salonlar ve nihayet büyük şehirlerde yeni yeni açılan bulvarlar, kaldırım kahveleri ve her türlü faaliyet merkezi insanlara görmek ve görülmek imkanı sağlar. Çağımızda kitle iletişim araçları modanın kendisini önce bir şehir, sonra bir ülke sonra da bütün dünya önünde sergileyebilmesi imkânını yaratmıştır (Yazan, 1995: 49).

Bir konu olarak modaya yönelik ilgi 19. Yüzyıl endüstrileşmesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Batı dünyasının sosyal yapısı 18. ve 19. yüzyılda büyük bir değişim geçirmiş, artan işbölümü, gelişen teknoloji, genişleyen ticaret ve artık mümkün olan sosyal dolaşıma bağlı olarak nüfus artmış, üretkenlik tırmanışa geçmiş, para ekonomisi gelişmiştir. Bu etkenler olmadan, bir bütün olarak nüfusa yayılmış bir modadan bahsetmek mümkün olmamış ve moda demokratikleştikçe, insanların moda hakkındaki fikirleri de değişmiştir (Kaya, 2011: 22).

Moda sözcüğü geniş bir alanı kapsayan bir sosyal sürece hitap eder; bu yemek, mobilya, popüler kültür, dil, bilim, teknoloji ya da kültürel değişimin parçası olan herhangi bir unsur olabilir. Fakat modayı bedenün görünüşü üzerinden değerlendirmenin farklı bir boyutu vardır; günlük deneyimimizde ve çevremizi algılayış biçimimizde bu denli bedensel ve kişisel bir yakınlığı olması. Giyim ise, yine bedenün etrafında gelişen bir terim olarak bedene yapılan eklentiler anlamına gelmektedir (Çakmak, 2019: 11).

Değişken ve kısa ömürlü olarak algılanan moda, genellikle tek kullanımlık bir pratik olarak değerlendirilir. Modanın temelinde değişime duyulan ihtiyaç yatar; endüstri onu büyütme için talep eder, tüketici de arzular. Var olan estetiği demode hale getirmek için gereksinim duyulan özgünlük ve yenilikler itinalı bir şekilde düzenlenirken, bu durum kaygıların artmasına yol açmaktadır. Buna karşılık olarak 21. yüzyıl modası, artık sürdürülebilirlikle beraber anılmayı ve sofistike pazarlama stratejilerine

¹ Bkz. <https://www.bilgi.edu.tr/tr/etkinlik/9459/surdurulebilir-moda-hm-yaklasimi/> Erişim tarihi: 09.05.2020

duyulan gereksinimin bilinciyle kıyafet üretme becerisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Fogg, 2014: 14).

Modanın üretim tüketim döngüsü gittikçe hızlanırken, en büyük kırılmanın 2000’li yıllarda yaşandığı görülmektedir. Amerikalı sanatçı Barbara Kruger’in 1987’de yarattığı *I shop therefore I am* adlı eseri, çağın ruhunu özetlemektedir. 21. yüzyıl ile modada daha önce görülmemiş bir arz talep modeli hayatlarımıza girmiştir. Amerikan danışmanlık şirketi Mckinsey’in verilerin göre 2000-2014 yılları arasında dünyadaki giysi tüketiminin ikiye katlanmasına bağlı olarak tüketicilerin bir yılda aldığı kıyafet miktarının ortalama %60 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte üretimin hızının da artmasıyla kıyafetlerin ömrü 15 yıl öncesine kıyasla yarı yarıya azalmış, tüketiciler satın aldıkları mallara kullan-at mantığıyla yaklaşır olmuştur (Yılmaz, 2020: 71).

Çevre dostu moda anlayışı, literatüre baktığımızda en genel tanımıyla sürdürülebilir modanın içerisinde tanımlanabilecek olan eko-moda, ekolojik moda, yavaş moda, etik moda gibi adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte konu hakkında hazırlanan belgeler, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının modanın sürdürülebilirliğine destek veren tasarımcılarla yaptığı işbirlikleri, Üniversiteler ve markalar iş birliğinde gerçekleştirilen sempozyumlar ve sergiler son yıllarda konuya verilen önemi ortaya koymaktadır. Türkmen (2004: 60) yavaş tasarımın, hızlı tüketim kültürünün hakim olduğu bir tasarım modelini sorgulamaya ve değiştirmeye yönelik bir öneri olduğundan bahseder. Bu düşünce doğrultusunda hazırlanan tasarımlar; yaşam koşullarına, biyolojik, kültürel çeşitliliğe, sınırlı dünya kaynaklarına saygı duyan yeni bir bakış açısı getirir. Kipöz (2020: 11-12) ise modada yavaşlık kavramını, sürdürülebilirlik çerçevesinden ve modanın hafızası açısından giysilerin yaşam ömrünün uzunluğu ile ilişkilendirir. Fakat giysinin fiziksel yaşam döngüsü modanın hızı ile paralel olmadığından, eski giysiler giyilebilir nitelikte olsa bile modanın iktisadi mantığının yarattığı değer zincirinin dışında kalmaktadır. Eğer ki kapitalist sistem değişim değerini kullanım değerinin üzerinde konumlandırırsa bir giysinin yaşam döngüsünün kullanım ömrü ile sınırlı olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Foglar’a göre moda sisteminde kullanılan “etik” terimi geniş bir alanı kapsamaktadır. Çalışan hakları, bir ürünün kökeni ve ulaşımı, ticari ilişkilerin türleri, üretim ve işlemden kullanılan kimyasallar ve bir ürünün insanlar, hayvanlar ve doğal ortam üzerindeki çevresel ve toplumsal etkileri ürünün ne kadar etik olarak algılanabileceğini etkileyebilir (Foglar, 2011: 87).

Hızlı moda anlayışının moda endüstrisi tarafından benimsenmesi ile çevre üzerinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlar, etik moda, ekolojik moda, yavaş moda şeklinde adlandırılan, modanın çevresel sürdürülebilirliğine odaklanan bir anlayışı gündeme getirmiştir. Sürekli kendini yenileme döngüsü içinde bulunan “moda”nın hareket alanını çevre dostu anlayışa yöneltmesi kimi çevrelerce ütopyik bulunsa da dünyada ve ülkemizde ünlü tasarımcıların bu doğrultuda koleksiyonlar hazırladıkları, sadece çevre dostu tekstil ürünlerini desteklemek, tekstil endüstrisinin çevreye verdiği zararları en aza indirerek üretim yapmayı amaçlayan tasarımlar ortaya koymak, modayı yalnızca çevre boyutunda değil, moda sisteminin ekonomik ve sosyal açıdan da (çalışma saatleri, ücretler, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi) desteklemek amacıyla yeni markaların oluştuğu, bunun yanında sektörde faaliyet gösteren diğer markaların da benzer amaçla koleksiyonlar hazırladıkları bilinmektedir. Sandy Black (2008: 22-23) hazır giyim sektöründe önemli bir yeri olan Espirit markasının 1990’lı yıllarda geliştirdiği ‘Ecollection’ isimli ekolojik koleksiyonu ile bu alanda öncü olduğundan bahseder. Tasarımcı Lynda Grose bu durumu “modası geçmeyecek tasarımlar ve dayanıklı üretim ile ürünlerin ömrünü uzatmak; insan yapımı liflere yer vermemek; atıkları önlemek adına toprakta çözünebilir veya geri dönüştürülmüş malzemelerin kullanımını yoğunlaştırmak; sürdürülebilir tarımı desteklemek; çevre dostu üretimi benimseyen firmalarla çalışmak ve moda endüstrisini etkilemek” şeklinde aktarır (Black’ten aktaran: Kipöz & Atalay, 2020: 103-104).

Arzu Kaprol ve Hatice Gökçe, sürdürülebilir moda destek veren modacılarıdır. Arzu Kaprol WWF Türkiye için çevre dostu tasarımlar yapmakta, Hatice Gökçe ise Kipöz tarafından geliştirilen ve kullanılmış giysilerin bir yaşantısı olduğu fikrinden hareket ederek eski kıyafetlerin belli parçalarını kullanarak kolaj yöntemine benzer biçimde yeni tasarımlara dönüştüren Ahimsa: Giysilerin Öteki Yaşamı” isimli projeye destek vermektedir. Restore Jeans, Sat-su-ma, Reflect, Helistropic, Away Denim, A Hidden Bee, One Square Meter da yerel düzeyde çevre dostu tekstiller tasarlayan markalardandır.

5. SOSYOLOJİK KURAMLARDA MODA ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

Endüstri Devrimi'yle birlikte insan hayatına giren “çeşitlilik”, “yenilik”, “hız” gibi kavramlar ve modanın doğuşu, endüstri öncesi toplumda hakim olan sürdürülebilir olan yaşam tarzının değişmesine yol açmıştır. 19.yüzyıla kadar giyim kültürü kişinin bulunduğu sosyal sınıfa göre belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, giyim kültürünün o zamana kadar bir sembol olarak var olduğu söylenebilir (Odabaşı, 2016: 30).

Moda, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında artık yalnızca Paris, Londra gibi moda evleri ile öne çıkan şehirlerde ve hatta moda endüstrisinde yönlendirilen bir olgu olmaktan çıkmış, farklı ülkelerdeki kurumlar, tüketiciler için çok sayıda seçenek üretmeye başlamıştır. Kitleler üzerinde güçlü bir etki yaratan elektronik medyanın gelişimi, moda yayılımını değiştirmiş ve demokratikleşmeye ilişkin konuları yeniden tanımlamıştır. Toplumsal ve ekonomik anlamda değişen dünya ile birlikte tüketim mallarının anlamı ve giysilerin modaaya uygunluğu genel anlamda değiştirmiştir (Crane, 2018, s. 214-215). Moda olgusunun, başka bir deyişle “moda olma halinin” dönemin toplumsal değişimlerinin etkisiyle dönüştüğü bir gerçektir. Dolayısıyla dönemlerin toplumsal dinamiklerinin “moda” ile ilgili geliştirilen görüşlere etkisi bulunmaktadır. Ayrıca konu sosyal bilimler alanında da farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır.

Modernite ve kültürel çalışmalar konusunda etkin olan Simmel, modayı “taklit” eylemi ile açıklar. Kişi taklit ederek yaptığı eylemde yalnız olmadığı duygusuyla rahatlar, böylece seçim yapma sancısı taşımaz. Moda kendisine atfedilen bu tanımla toplumsal uyarlanma yönündeki ihtiyacı karşılar ve bireyi herkesin yürüdüğü yola yönlendirirken her ferдин davranışını salt örnek haline getiren genel bir durum ortaya koyarken, ayırt edilme ihtiyacını, farklılaşma, değişim ve bireysel aykırılık eğilimini de tatmin eder (Simmel, 2017: 114). Simmel'in moda anlayışı, modanın önce üst sınıf ve daha sonra da orta ve alt sınıflar tarafından benimsendiği düşüncesini merkeze alır. Taklit eylemi ile alt statü grupları üst statü gruplarının giyimlerini benimser ve statü kazanmaya çalışırlar. Böylelikle, stillerin birbirini izleyen alt statü grupları tarafından benimsenmesiyle bir toplumsal yayılma süreci başlar. Bu döngüde moda olan nesne işçi sınıfı tarafından benimsenmeye başladığında artık popüler değildir ve üst sınıf yeni bir tarzı benimser. En üst statü grupları yeni modaları benimseyerek kendilerini yeniden asıllardan ayırmaya çalışırlar (Crane, 2018: 20).

Erken dönem sosyologlardan olan ve modayı “taklit” kavramı ile açıklayan bir diğer kişi de Herbert Spencer'dır. “Başlangıcından sonrasına, ilk önce üstün olanın kusurlarının ve ardından azar azar ona özgü olan diğer niteliklerin taklitçiliğini yapan moda, eşitliğe her zaman karşı olmuştur. Sınıf ayrımının izlerini gizlemeye ve zamanla imhaya hizmet ederek bireyciliğin gelişmesini desteklemiştir” (Spencer'dan aktaran Kawamura, 2016: 44). Kawamura (2016: 44), Spencer'ın saygısal ve rekabetçi olmak üzere iki taklit çeşidi varsaydığını belirtir. Rekabetçi taklit, biriyle eşitlik iddiasında bulunma arzusuna odaklanırken, saygısal taklit, taklit edilen kişi için duyulan saygıdan kaynaklanır.

İktisatçı ve sosyolog Veblen (2017b: 16-19) “kadın giyiminin iktisadi teorisi” isimli makalesinde kıyafeti ekonomik bir olgu olarak inşa eden noktanın kişinin mal varlığını göstermesi işlevi olduğunu ve kıyafetin iktisadi açıdan “müsrif harcama göstergesi” ile aynı anlama geldiğini savunur. Maddi gücün açık göstergesi, gözle görülür harcama yani üretken olmayan bir biçimde tüketme yeteneğidir ve insanlar kendilerine herhangi bir getiri sağlamayan pahalı malları sergileyerek, para harcama güçlerini göstermek isterler ve bu durum israf gösterişi şeklinde adlandırılır. Bu aktivite sürekli yenilenme döngüsünü doğurur ve modası geçmiş kıyafet olgusunu yaratır. Veblen (2017a: 152-153) bunun yanında kadın giyimini emek yönünden de ele alır. Kadın giyiminin üretim faaliyetlerinden uzaklığı tesciller durumunda erkek giyiminden farklı olarak tasarlandığından bahseder. Kadın ayakkabısına eklenen topuk, pahalı olan ve giyinenin hareketini kısıtlayan etek, uzun saç takma alışkanlığı, kadınların üretken emekle ilişkili olmadığını destekler niteliktedir.

Fransız Sosyolog Bourdieu (1984) modayı taklit olarak gören klasik güncel moda söylemi ile pek çok konuda benzer. Bourdieu, beğeni kavramını egemen ve tabi sınıflar ve bu gruplardaki toplumsal sınırları üreten ve devamını sağlayan gösterge şeklinde ele alır. Bu açıdan değerlendirildiğinde beğeni kavramı, sosyal kimliğin bileşenlerinden biri olarak konumlanır. Bourdieu'nun giyim ve moda hakkındaki yorumu kültürel beğeni ve sınıf mücadelesi kavramları çevresinde ele alınır (Bourdieu'dan aktaran Kawamura, 2016: 57).

Davis'in aktarımıyla Blumer modadaki değişimin özünü şu şekilde ifade etmektedir (Davis, 1997: 130-131):

“Moda, elit grup ondan vazgeçti diye değil, gelişmekte olan beğeniye daha uygun yeni bir modele yerini bırakarak ortadan kaybolur. Moda mekanizması, sınıf farklılaşması sağlamaya yönelik bir ihtiyaca karşılık vermek üzere ve bir sınıfın taklit edilmesi şeklinde ortaya çıkmaz; modaya uygun davranma, kabul gören doğrultuda olma, değişim halindeki bir dünyada ortaya çıkan yeni beğenileri ifade etme arzusuna karşılık olarak ortaya çıkar.”

6. BULGULAR VE YORUMLAR

“Yeşil Yama”, “Yeşil Manifesto”, “Sürdürülebilir Moda Rehberi” ve “Sürdürülebilir Moda Platformu” isimli Instagram sayfalarının tüm içerikleri incelenmiştir. Toplamda incelenen içerik sayısı 308'dir.

6.1. İncelenen Hesaplara Göre İletilerin Konu Dağılımı

İncelenen 308 mesaj içerisinde en fazla paylaşılan iletinin %33.44 oran ve 103 adet ile “ekolojik moda”, en az paylaşılan iletinin ise %4.87 oran ve 15 adet ile “iklim değişikliği/doğa tahribatı” konusunda olduğu görülmektedir. Ekolojik moda konusunda en fazla paylaşım Sürdürülebilir Moda Rehberi isimli hesap tarafından yapılırken, en az paylaşımın yapıldığı hesap ise Yeşil Manifesto olarak karşımıza çıkmaktadır. En fazla paylaşılan ikinci iletinin %15.91 oran ve 49 adet ile “diğer” kategorisinde olduğu görülmektedir. Bu durum, hesapların yalnızca sürdürülebilir moda odaklı paylaşımlar yapmadığını, zaman zaman kişisel paylaşımlar, zaman zaman gündem odaklı vb. paylaşımlar da yapıldığını ortaya çıkarmaktadır.

“Sürdürülebilir moda odaklı düzenlenen etkinlikler” kategorisi %14.94 oran ve 46 adet ileti ile en fazla paylaşımın yapıldığı üçüncü kategoridir. Görüldüğü gibi en fazla paylaşımın yapıldığı ikinci kategori olan “diğer” kategorisi ile oldukça yakın orandadır. Bu durum sürdürülebilir moda hakkında bilinç oluşturmak, konunun önemini ve görünürlüğünü arttırmak adına çalışmaların yapıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 1. İncelenen Hesaplara Göre İletilerin Konu Dağılımı

KONU/ HESAP	Kod	Yeşil Yama	Sürdürülebilir Moda Platformu	Sürdürülebilir Moda Rehberi	Yeşil Manifesto	İleti	%
Ekolojik (çevre dostu) moda	K1	25	20	42	16	103	33.44
İşçi hakları ve etik üretim	K2	16	3	4		23	7.47
Tekstil tüketimi (Hızlı Moda)	K3	10	4	2	8	24	7.79
Sürdürülebilir Moda odaklı düzenlenen etkinlikler	K4	14	20	11	1	46	14.94
Konu hakkında Yapılan Araştırmalar/Raporlar/ Yayınlar	K5	23	4	3		30	9.74
İklim Değişikliği/Doğa Tahribatı	K6	8		3	4	15	4.87
Bilinçli Tüketim	K7	8	2	2	6	18	5.84
Diğer	K8	30	7	9	3	49	15.91
Toplam		134	60	76	38	308	100

Yeşil Yama Hesap Analizi

Yeşil Yama'nın genel değerlendirme tablosuna baktığımızda toplamda 134 ileti olduğu, en fazla ileti sayısının 30 ileti ve 22.39 yüzde ile “diğer” kategorisinde olduğunu görmekteyiz. Söz konusu kategori içinde de %61.22 orana sahip olduğu, bu kategoride paylaşılan en çok iletinin “yeşil yama” hesabı tarafından yapıldığı görülmektedir.

İncelenen tüm kategoriler içinde toplamda %33.44 oran ile en çok paylaşılan ileti olan “ekolojik moda” kategorisinin yeşil yama hesabı içinde %18.66 oran ile en çok paylaşılan ikinci kategori olduğu görülmektedir.

En çok paylaşım yapılan üçüncü kategori % 17.16 oranı ile “Konu hakkında yapılan araştırmalar/raporlar/yayımlar” kategorisidir. Bu aynı zamanda kategori içinde bakıldığında %76.66 oran ile en fazla yeşil yama hesabında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sürdürülebilir moda hakkında ortaya konulan araştırmalar ve yapılan güncel çalışmalar hakkında bilgi vererek, istatistiki verilerle konuyu somutlaştırarak farkındalık yaratmak adına bir çabanın olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Yeşil Yama Hesap Analizi

Yeşil Yama	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Ekolojik moda	K1	25	24.27	18.66
İşçi hakları ve etik üretim	K2	16	69.56	11.94
Tekstil tüketimi (Hızlı Moda)	K3	10	41.66	7.46
Sürdürülebilir Moda odaklı düzenlenen etkinlikler	K4	14	30.43	10.45
Konu hakkında Yapılan Araştırmalar/Raporlar/Yayımlar	K5	23	76.66	17.16
İklim Değişikliği/Doğa Tahribatı	K6	8	53.33	5.97
Bilinçli Tüketim	K7	8	44.44	5.97
Diğer	K8	30	61.22	22.39
Toplam		134		100

Sürdürülebilir Moda Platformu Hesap Analizi

Toplamda 60 adet iletinin paylaşıldığı ve analiz edildiği Sürdürülebilir Moda Platformu hesabında “iklim değişikliği/doğa tahribatı” kategorisinde hiç paylaşım yapılmadığı görülmektedir. Bunun yanında Sürdürülebilir Moda Platformu, “iklim değişikliği/doğa tahribatı” kategorisinde hiç paylaşım yapılmayan tek hesap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hesapta en fazla paylaşımın 20 adet ve %33.33 oran ile “ekolojik moda” ve “sürdürülebilir moda odaklı düzenlenen etkinlikler” kategorilerinde yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3. Sürdürülebilir Moda Platformu Hesap Analizi

Sürdürülebilir Moda Platformu	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Çevre dostu moda	K1	20	19.42	33.33
İşçi hakları ve etik üretim	K2	3	13.04	5.00
Tekstil tüketimi (Hızlı Moda)	K3	4	16.67	6.67
Sürdürülebilir Moda odaklı düzenlenen etkinlikler	K4	20	19.42	33.33
Konu hakkında Yapılan Araştırmalar/Raporlar/Yayımlar	K5	4	16.67	6.67
İklim Değişikliği/Doğa Tahribatı	K6		0.00	0.00
Bilinçli Tüketim	K7	2	3.33	3.33
Diğer	K8	7	11.67	11.67
Toplam		60		100

Sürdürülebilir Moda Rehberi Hesap Analizi

Sürdürülebilir moda rehberi hesabından toplamda 76 paylaşım yapıldığı görülmektedir. İncelenen tüm kategoriler içinde toplamda %33.44 oran ile en çok paylaşılan ileti olan ekolojik moda kategorisi bu

hesapta da %55.26 oran ve 42 adet ile en çok paylaşım yapılan kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir moda rehberi hesabı içinde paylaşılan ekolojik moda kategorisindeki iletilerin, kategori içindeki payının %40.78 olduğu görölmektedir. Bu rakam incelenen dört hesap içerisinde ekolojik moda odaklı paylaşımların en fazla yapıldığı hesabın sürdürülebilir moda rehberi olduğunu göstermektedir.

Nitekim bu hesapta paylaşılan iletilerin, modanın çevre dostu bir perspektiften de görölebileceği, bu doğrultuda hangi alışkanlıkların değiştirilerek hızlı modaya destek vermekten ve yapılacak küçük değişikliklerle moda endüstrinin çevre tahribatına katkı sunmaktan kaçınılacağı gibi konulara odaklandığı görölebilir.

İkinci olarak en fazla paylaşımın yapıldığı kategori 11 adet ve %23.91 oranla “sürdürülebilir moda odaklı düzenlenen etkinlikler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel kategori içinde değerlendirildiğinde de %23.91 oran ile ikinci en çok paylaşımın bu hesapta yapıldığı görölmektedir.

Sürdürülebilir moda rehberi isimli hesap ekolojik moda kategorisinde en yüksek oranda paylaşımı yapan hesap olduğu gibi Sürdürülebilir moda odaklı düzenlenen etkinlikler kategorisinde de ikinci en yüksek paylaşımın yapıldığı görölmektedir. Ekolojik modaya dikkat çekmek isteyen paylaşımların yanında bu konuda düzenlenen etkinlikler hakkında da yüksek oranda paylaşımın yapılması konunun öneminin takipçilere aktarılmak istendiğinin göstergesidir.

Tablo 4. Sürdürülebilir Moda Rehberi Hesap Analizi

Sürdürülebilir Moda Rehberi	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Ekolojik moda	K1	42	40.78	55.26
İşçi hakları ve etik üretim	K2	4	17.39	5.26
Tekstil tüketimi (Hızlı Moda)	K3	2	8.33	2.63
Sürdürülebilir Moda odaklı düzenlenen etkinlikler	K4	11	23.91	14.47
Konu hakkında Yapılan Araştırmalar/Raporlar/Yayınlar	K5	3	10.00	3.95
İklim Değişikliği/Doğa Tahribatı	K6	3	20.00	3.95
Bilinçli Tüketim	K7	2	11.11	2.63
Diğer	K8	9	18.37	11.84
Toplam		76		100

Yeşil Manifesto Hesap Analizi

En az paylaşımın yapıldığı hesap olarak karşımıza çıkan Yeşil manifestoda toplamda 38 ileti analiz edilmiştir. 16 adet ve %42.11 oran ile en fazla ekolojik moda kategorisinde paylaşımın yapıldığı görölmektedir. Bu kategori aynı zamanda incelenen tüm kategoriler içinde toplamda %33.44 oran ile en çok paylaşılan iletidir. Ekolojik moda kategorisi içinde bakıldığında %15.53 oran ile en düşük oran yeşil manifesto hesabı içinde görölmektedir.

İkinci olarak en fazla paylaşım yapılan kategori, 8 adet ve %21.05 oran ile tekstil tüketimi (hızlı moda) kategorisidir. Kategoriyi genel olarak kendi içinde değerlendirdiğimizde %33.33 oranı ile en çok ikinci paylaşımın yeşil manifesto hesabında yapıldığı görölmektedir.

Hesap içerisinde en çok paylaşım yapılan iki kategori “ekolojik moda” ve “tekstil tüketimi (hızlı moda)” kategorileridir. Bu durum modanın tüketim odaklı hızlı moda anlayışına dikkat çekerek ekolojik moda hakkında paylaşılan iletilerle bunun dışında gezegene daha az zarar verecek, farklı bir moda anlayışının da mümkün olabileceğini göstermeye yönelik bir çabanın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Yeşil Manifesto Hesap Analizi

Yeşil Manifesto	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Ekolojik moda	K1	16	15.53	42.11
İşçi hakları ve etik üretim	K2		0.00	0.00
Tekstil tüketimi (Hızlı Moda)	K3	8	33.33	21.05
Sürdürülebilir Moda odaklı düzenlenen etkinlikler	K4	1	2.17	2.63
Konu hakkında Yapılan Araştırmalar/Raporlar/Yayımlar	K5		0.00	0.00
İklim Değişikliği/Doğa Tahribatı	K6	4	26.67	10.53
Bilinçli Tüketim	K7	6	33.33	15.79
Diğer	K8	3	6.12	7.89
Toplam		38		100

6.2. “Çevre dostu moda” Alt Başlığı Kategorisinde Yer Alan İletilerin Amaçlarına Göre Dağılımı

İncelenen dört instagram hesabında, “ekolojik moda” kategorisi kendi içinde amaçlarına göre tekrar kategorize edilmiş ve karşımıza 7 adet yeni kategori çıkmıştır. Tüm hesaplar dikkate alındığında ekolojik moda kategorisinde toplam 103 iletinin paylaşıldığından yukarıda bahsedilmiştir.

Ekolojik moda başlığı altında amaçlarına göre incelenen yedi kategori içinde 56 adet ve %54.37 oranla en fazla iletinin “çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen moda markaları /tasarımcılar” kategorisinde olduğu görülmektedir. Böylece ekolojik modaya destek veren yeni tasarımcıların/markaların incelenen instagram hesapları tarafından tanıtılarak bir şekilde desteklendiği anlaşılmakta, ayrıca bununla birlikte takipçileri ekolojik tasarımla tanıştırmak, çevre dostu üretim yapan markalardan haberdar ederek hızlı modaya alternatif bir tüketim şekli olabileceği konusunda farkındalık yaratıldığı görülmektedir.

En fazla paylaşım yapılan ikinci ve üçüncü kategorinin oranlarının birbirine oldukça yakın olduğunu görmekteyiz. “Çevreye duyarlı kumaş seçimi” kategorisinde 14 adet ve %13.50 oranında, “giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım” kategorisinde ise 12 adet ve 11.65 oranında paylaşım yapılmıştır. Tekstil sektöründe ana hammadde olarak kullanılan kumaşların oluş aşamasında doğal kaynakların aşırı kullanımına sebep olduğu bilinmektedir. Örneğin pamuk üretim aşamasında çok fazla su isteyen bir bitki olduğu için %100 pamuk giysilerin sağlıklı olduğu bilinse de üretim sırasında doğaya dost olmadığı bir gerçektir. Bu nedenle az su tutan keten, kenevir, organik pamuk, liyosel gibi kumaşlar ekolojik moda destekçileri tarafından önerilmektedir. Bu kategoride paylaşılan iletlerin yüksek oranda olması, içeriklerin aynı zamanda öğretici bir amaçla paylaşıldığını göstermektedir. “Giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım” odaklı paylaşımlarda ise hızlı modanın sık sık değiştirdiği sezonlar ve bununla birlikte oluşan giysi çeşitliliğine rağmen giysi tüketimini ihtiyaç odaklı hale getirmek, elimizdeki giysiler ömrünü tüketmeden yenisini almamak, mevcut durumda sahip olduğumuz giysileri uzun ömürlü kullanmak adına örneklerin paylaşıldığı görülmektedir.

Upcycling (ileri dönüşüm) kategorisi ise 8 adet ve %7.77 oran ile en fazla paylaşımın yapıldığı 4. Kategoridir. Atık haline gelmiş materyalleri yeniden dönüştürerek meydana getirilen giysilerin kullanımı olarak tanımlanan upcycling (ileri dönüşüm) kavramı ülkemizde pratik olarak kullanım alanı dar olan bir yöntemdir. İncelenen içeriklerde ileri dönüşüm tasarımlar yapan uluslararası markalar hakkında güncel bilgilerin paylaşıldığı görülmektedir.

Pratikte uygulanabilirliği kolay olan “ikinci el giysi kullanımı” ve “giysilerin paylaşarak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası vb.)” kategorilerinde 5 adet ve %4.85 oran ile benzer sayıda paylaşım yapıldığı görülmektedir. İncelenen hesapların bu kategorilerde az paylaşım yapması Avrupa ve Amerika’da oldukça yaygın olan ikinci el giysi kullanımının yerel çerçevede hala benimsenemeyen bir pratik olduğunu akla getirmektedir.

Tablo 6. Amaçlarına Göre Ekolojik Moda

Ekolojik Moda (Amaç)/Hesap	Kod	Yeşil Yama	Sürdürülebilir Moda Platformu	Sürdürülebilir Moda Rehberi	Yeşil Manifesto	İleti	%
Upcycling (İleri dönüşüm)	K1-1	2	2	2	2	8	7.77
İkinci el giysi kullanımı	K1-2			4	1	5	4.85
Giysilerin paylaşarak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası vb.)	K1-3	1	1	2	1	5	4.85
Üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi.	K1-4	3				3	2.91
Çevreye duyarlı kumaş seçimi	K1-5	9	1		4	14	13.59
Giysilerin atık haline gelmemesi/Uzun süreli kullanım	K1-6	2	2	7	1	12	11.65
Çevre dostu üretimi/ girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar	K1-7	8	14	27	7	56	54.37
Toplam		25	20	42	16	103	100

Amaçlarına Göre “Yeşil Yama” Hesap Analizi

Ekolojik moda kategorisinde toplam 25 iletinin paylaşıldığı Yeşil Yama hesabında en fazla paylaşımın 9 adet ve %36.00 oran ile “çevreye duyarlı kumaş seçimi” kategorisinde yapıldığı görülmektedir. Kategori içinde değerlendirdiğimizde ise %64.29 oranla “çevreye duyarlı kumaş seçimi” kategorisinde en fazla paylaşımın yeşil yama hesabında yapıldığı bilgisini görmekteyiz. Söz konusu hesapta ikinci olarak en fazla paylaşımın yapıldığı kategori 8 adet ve %32.00 oran ile “çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar” kategorisidir.

Kategori içinde değerlendirildiğinde %100 oran ve 3 adet ileti ile “üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi” kategorisinde en fazla ve tek paylaşımın yeşil yama hesabında yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında yeşil yama hesabı “ikinci el giysi kullanımı” kategorisinde hiç paylaşımın yapılmadığı iki hesaptan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7. Amaçlarına Göre Ekolojik Moda / Yeşil Yama

Yeşil Yama	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Upcycling (İleri Dönüşüm)	K1-1	2	25,00	8,00
İkinci el giysi kullanımı	K1-2			
Giysilerin paylaşarak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası (vb.))	K1-3	1	20,00	4,00
Üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi	K1-4	3	100,00	12,00
Çevreye duyarlı kumaş seçimi	K1-5	9	64,29	36,00
Giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım	K1-6	2	16,67	8,00
Çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar	K1-7	8	14,29	32,00
Toplam		25		100

Amaçlarına Göre “Sürdürülebilir Moda Platformu” Hesap Analizi

Sürdürülebilir moda platformu hesabında paylaşılan toplam 20 ileti içinde en fazla paylaşımın 14 adet ve %70.00 gibi dikkat çekici bir oranda “çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar” kategorisinde olduğu görülmektedir. Bu oran “sürdürülebilir moda platformu” hesabında ekolojik moda odaklı paylaşımların, bu amaçla üretim yapan markalara odaklandığını, giysi alışverişinin küresel ve yerel düzeyde belli başlı hızlı moda markaları dışında doğa dostu üretimi destekleyen markalardan da alışveriş yapılabileceğini akla getirmektedir. Bunun yanında 2 adet ve

%10.00 oranı ile “upcycling (ileri dönüşüm)” ve “giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım” kategorilerinde ikinci olarak en yüksek sayıda ileti paylaşılmıştır.

Tablo 8. Amaçlarına Göre Ekolojik Moda / Sürdürülebilir Moda Platformu

Sürdürülebilir Moda Platformu	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Upcycling (İleri Dönüşüm)	K1-1	2	25,00	10,00
İkinci el giysi kullanımı	K1-2			
Giysilerin paylaşarak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası (vb.))	K1-3	1	20,00	5,00
Üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi	K1-4			
Çevreye duyarlı kumaş seçimi	K1-5	1	7,14	5,00
Giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım	K1-6	2	16,67	10,00
Çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar	K1-7	14	25,00	70,00
Toplam		20		100

Amaçlarına Göre “Sürdürülebilir Moda Rehberi” Hesap Analizi

Bu hesapta 27 adet ve %64.29 gibi oldukça yüksek bir oranla “çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar” kategorisinde paylaşımın yapıldığı, bunun yanında kategori içinde değerlendirildiğinde de %48.21 oranla en fazla paylaşımın “ sürdürülebilir moda rehberi” hesabında yapıldığı görülmektedir. Paylaşım sayısına göre ikinci sırada yer alan “giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım” kategorisini, kategori içinde değerlendirdiğimizde yine en fazla paylaşımın bu hesapta yapıldığı bilgisi karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir moda rehberi hesabında en fazla paylaşım yapılan iki kategorinin, toplamda 42 adet paylaşım yapılan “ekolojik moda” başlığındaki iletilerin 34 adetini ve yaklaşık %81.00’ini oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu hesapta modaya çevre dostu yaklaşım doğrultusunda ekolojik modaya destek sağlayan markalara odaklanıldığı ve hızlı modaya karşı alışveriş alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik bir bakış açısının hakim olduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir moda rehberi hesabında “çevreye duyarlı kumaş seçimi” ve “üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi” gibi iki kategori hakkında içerik paylaşılmamıştır.

Tablo 9. Amaçlarına Göre Ekolojik Moda / Sürdürülebilir Moda Rehberi

Sürdürülebilir Moda Rehberi	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Upcycling (İleri Dönüşüm)	K1-1	2	25,00	4,76
İkinci el giysi kullanımı	K1-2	4	80,00	9,52
Giysilerin paylaşarak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası (vb.))	K1-3	2	40,00	4,76
Üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi	K1-4			
Çevreye duyarlı kumaş seçimi	K1-5			
Giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım	K1-6	7	58,33	16,67
Çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar	K1-7	27	48,21	64,29
Toplam		42		100

Amaçlarına Göre “Yeşil Manifesto” Hesap Analizi

“Üretim aşamasında doğa dostu ürünlerin tercih edilmesi” kategorisinde hiç paylaşımın yapılmadığı yeşil manifesto hesabında,” ikinci el giysi kullanımı”, “giysilerin paylaşılacak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası vb.)” ve “giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım” gibi üç kategoride 1 adet ve %6.25 oranla aynı sayıda ve en az paylaşımın yapıldığı görülmektedir. Bu hesapta da en fazla paylaşım sürdürülebilir moda rehberi ve sürdürülebilir moda platformu hesaplarında olduğu gibi “çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar” kategorisinde yapılmıştır. “Çevreye duyarlı kumaş seçimi” kategorisi ise 4 adet ve %25.00 oran ile ikinci sırada yer almaktadır.

Paylaşım oranları dikkate alındığında yeşil manifesto hesabında da ekolojik moda odağında tasarımlar gerçekleştiren markaların tanıtımının yapıldığı, uzun süredir moda endüstrisinde faaliyet gösteren markaların yeterli düzeyde olmasa da modanın sürdürülebilirliği adına yaptıkları çalışmalara yer verildiği ekolojik moda çerçevesinde otaya konan içerikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 10. Amaçlarına Göre Ekolojik Moda / Yeşil Manifesto

Yeşil Manifesto	Kod	İleti	Kod %	Toplam %
Upcycling (İleri Dönüşüm)	K1-1	2	25,00	12,50
İkinci el giysi kullanımı	K1-2	1	20,00	6,25
Giysilerin paylaşılacak elden çıkarılması (bağış, takas, giysi kumbarası vb.)	K1-3	1	20,00	6,25
Üretim aşamasında doğa dostu yöntemlerin tercih edilmesi	K1-4			
Çevreye duyarlı kumaş seçimi	K1-5	4	28,57	25,00
Giysilerin atık haline gelmemesi/uzun süreli kullanım	K1-6	1	8,33	6,25
Çevre dostu üretimi/girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar	K1-7	7	12,50	43,75
Toplam		16		100

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde *moda endüstrisi* de çevreye olumsuz etki eden endüstriyel faaliyetleri ile tartışılır hale gelmiştir. Çevre kirliliğinin %10’undan sorumlu tutulan moda endüstrisi¹ özellikle hızlı moda anlayışı ile birlikte gelen pek çok alışkanlıkla birlikte tüketim ve üretim aşamalarında çevreye olumsuz etkiler yapmaktadır. Giysilerin üretim aşamasında harcanan enerji, su ve kullanılan kimyasalların, boyar maddelerin doğaya karışması, bunların yanında oluşan atıklar gezegenimize ekolojik olarak geri dönülmez zararlar vermektedir. Baudrillard (2018, s. 46)’ın, günümüzde üretilen her şeyin enflasyonun hızıyla karşılaştırılabilecek yok oluşuna göre üretildiği fikri moda endüstrisini ele geçiren hızlı moda kavramını açıklar niteliktedir. Küresel mağaza zincirlerinin yılda 50’ye varan sezonlarla oluşturduğu giysi çeşitliliği ve ucuz fiyatlar, sınırsız tüketimle birlikte çevrenin kontrolsüz yıkımını da beraberinde getirmektedir. Yeni ekolojik paradigma kuramı dikkate alınarak incelenen, modanın sürdürülebilirliğine odaklanan çalışmada bu noktada çevreye dost moda anlayışına katkı sağlamanın alternatif yollarına odaklanılmıştır.

Sektör içinde faaliyet gösteren markalar tarafından yapılan girişimlerin yanı sıra bireysel katkılarla da modanın sürdürülebilirliğine doğrudan ya da dolaylı destek vermek mümkündür. Konu hakkında üniversiteler, tasarımcılar, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarınca atölyeler, sempozyumlar ve sergiler düzenlenmektedir. Bu ve benzer etkinlikler özellikle sosyal medyada da kendine bir alan yaratmış durumdadır. Çalışmamızda da konu üzerine sosyal medyadaki hareketliliğe odaklanılmış, çevre tahribatına yol açan hızlı moda alışkanlığı neticesinde alternatif bir alan olarak ortaya çıkan modanın sürdürülebilirliğine yönelik paylaşımlar yapan 4 instagram hesabının içerikleri incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Çalışmada, yeni ekolojik paradigma kuramı etrafında modanın sürdürülebilirliğine yönelik pratikler kategorize edilmiş ve en çok paylaşımın ekolojik (çevre dostu) moda kategorisinde yapıldığı görülmüştür. Bu durum yapılan paylaşımların çevreye dost bir moda anlayışını yerleştirmek, tekstil

¹ Bkz. <https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/surdurulebilirlik/moda-endustrisinin-cevreye-verdigi-zarar-giderek-artiyor> Erişim tarihi: 28.12.2020

ürünlerinin istenilen aşamaya gelene dek geçirdiği süreçlerin çevresel sonuçlarını ortaya koyarak farkındalık oluşturmak gibi odak noktaları benimsediğini göstermiş, nitekim *ekolojik moda* kategorisi kendi içinde tekrar kategorilere ayrılarak ayrıntılı olarak incelenmiştir. “Çevre dostu üretimi/ girişimleri destekleyen markalar/tasarımcılar”, hakkında en fazla paylaşımın yapıldığı kategoridir. Tekstil tüketimi dendiğinde akla gelen küresel hızlı moda markaları yaygın giysi alışverişinin mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu markaların birçoğu *sürdürülebilirlik* adına çeşitli tasarımlar yapmakta fakat bunlar koleksiyonlarının oldukça küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Buna rağmen küçük de olsa destek verilmesi dikkat çeken bir konudur. Hızlı moda markalarının aksine küçük çaplı ürün yelpazesi ile çevre dostu moda anlayışını benimseyen, tasarımlarının tamamını çevreye dost materyaller kullanarak ortaya çıkaran markalar da bulunmaktadır. Ekolojik moda anlayışı kategorisinde en çok odaklanılan başlığın bu alanda olması, çevreye verilen zararı azaltarak üretim yapmanın ve başka bir alışveriş ritminin de mümkün olabileceği, hızlı moda anlayışı üzerine temellenen tüketim alışkanlıklarının değiştirilerek tüketimin doğaya dost olabileceği fikrini gündeme getirmektedir.

Çevreye duyarlı kumaş seçimi, en sık odaklanılan konulardan biridir. Moda endüstrisinin, bir giysinin mağazaya gelene dek geçirdiği evrelerin büyük kısmında doğal çevreye verdiği zararlardan bahsedilmiştir. Bu noktada kumaş seçiminin önemi, hangi kumaşların çevreye daha az zarar verdiği, bunların hangi açılardan çevreye dost kumaş olarak adlandırıldıkları da incelenen hesaplarca göz ardı edilmeyerek gündeme getirilmiştir.

Giysilerin atık haline gelmesini önlemek amacıyla uzun süreli kullanımın önemine dikkat çekildiği de görülmektedir. Tek bir parça tekstil ürününün doğaya maliyetine ayrıntılı olarak değinilmiştir. Satın alınan ürünün üretim aşamasında verdiği zararların yanında, atık haline geldiğinde çevreye tekrardan bir yük olarak konumlanmasının önüne geçmek adına bilgilendirici paylaşımlar yapılmıştır. Bu doğrultuda tüketicilerin önünde pek çok alternatif bulunmaktadır. Kullanım dışı duruma gelen giysilerin tekrar kullanıma sokulması için ileri dönüşüm yöntemi ile değerlendirilebileceği, ikinci el giysi olarak farklı platformda diğer tüketicilerle buluşturulabileceği, yakın zamanda belediyeler tarafından şehrin farklı bölgelerine yerleştirilen giysi kumbaralarına konabileceği, bağış ya da takas yoluyla değerlendirilebileceği gibi günlük yaşamın bir parçası olması zor olmayacak çeşitli seçenekler de çalışmamız sırasında gündeme alınmış fakat incelenen hesapların bu konudaki paylaşımlarının oldukça sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Ülkemizde sosyal medyada ya da dijital platformda ikinci el giysi alım satımı yapılabilecek internet siteleri bunun yanında sadece ikinci el giysilerin ya da aksesuarların satıldığı pazarlar da bulunmaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde yapılan içerik analizi sonucunda ekolojik moda konusunda bir bilinç oluşturulmaya çalışıldığı, ulaşılabilecek sosyal medya üzerinden de bir takım çabaların yürütüldüğü görülmektedir. Bu konuda incelenen hesapların içeriklerinde çoğunlukla; hızlı moda ya da çevreci bir alışveriş pratiğinin de mümkün olabileceği, dayatılan küresel markalar dışında doğaya vereceğimiz zararı en aza indirerek alışveriş deneyimi yaşayabileceğimiz markaların da bulunduğu konusunda paylaşımlar yapılmış, temelde satın alma sürecinde farkındalık yaratılmasına odaklanıldığı, giysilerin elden çıkarılma sürecinde ekolojik dengenin korunması adına tercih edilecek alternatif yöntemlere küçük bir oranda değinildiği görülmüştür.

Araştırmadan çıkarılan sonuçlara göre, sosyal medya üzerinden de ekolojik moda ya da çevreci bir farkındalık geliştirilmeye çalışıldığı, moda endüstrisinin doğal çevreye yarattığı tahribat üzerine odaklanılarak modanın çevreye dost şekilde de varlığını sürdürebileceği, bu çabaya yönelik pratiklerin paylaşılan görseller ve bunların devamında yapılan uzun açıklamalarla hem tüketim hem üretim aşamasında oldukça yönlendirici, bilgilendirici ve uygulanabilirliği mümkün olacak şekilde ortaya koyulduğu tespit edilmiştir. Catton ve Dunlap, çevresel iyileştirmeler ve çevre reformlarının yeni ekolojik paradigmanın bireyler arasında yayılması, ve pozitif bilimlerin ve sosyal bilimlerin de bu paradigmayı benimsemesi ile mümkün olacağını savunur (Konak, 2010). Dolayısıyla çevreye dost üretim anlayışının benimsenerek hızlı modanın yarattığı ekolojik tahribatı en aza indirmek adına bireysel anlamda yapılacak küçük değişikliklerin dahi gezegen adına fayda sağlayacağı oldukça açıktır.

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının moda endüstrisinin çevreye olumsuz etkileri konusunda sergilediği duyarlılık yerel düzeyde aktif olan çevreci sivil toplum kuruluşları tarafından görmezden gelinmemektedir. Dolayısıyla bu konuda organize bir hareketten bahsetmek mümkün olmamaktadır. Konunun en çok görünür olduğu ve ciddiye alındığı alanın sosyal medya olduğu, konuya ilgi duyan

kişilerin yaptıkları paylaşımlar sonucu destekçilerin çoğaldığı görölmüştür. Fakat bu durum bireysel düzeyde katkı ile sınırlı kalmaktadır.

Gezeganimizi kurtarmak adına hızlı modanın sebep olduğu çevre tahribatını azaltmak için küçük ölçekli adımlar atıldığı bilinmekle birlikte hızlı ve organize adımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak moda endüstrisinin çevreye verdiği zararları azaltmak adına; çevre politikalarının gözden geçirilmesi, var olan kanunların yürütmede belirtilen şekilde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesi, günlük yaşamda sıradan bir aktivite haline gelen alışveriş pratiklerimizin çevreye mal oluşu ve karşı karşıya kalınan ekolojik risklerin artmasına neden olması hususunda organize bir çalışma ile bireylerin bilinçlendirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının acilen konu hakkında çalışmalar yapması, çevreye dost tasarımlar yapan tekstil tasarımcılarının devlet desteğiyle güçlendirilerek hızlı modanın hakim olduğu pazarda kendilerine daha çok yer bulabilmelerinin sağlanması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- BAUDRILLARD, J. (2018). Tüketim Toplumu. (Çev.: N. Tatal, & F. Keskin) İstanbul: Ayrıntı.
- BORATAV, Z. (2000). Türkiye' de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- CAPRA, F. (2018). Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası. (Çev.: M. Armağan) İstanbul: İnsan Yayınları.
- CRANE, D. (2018). Moda ve Gündemleri. (Çev.: Ö. Çelik) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇİĞDEM, A. (1997). Toplum, Doğa ve Ekopolitik Hareketler. Birikim Dergisi(98), 31-38.
- DAVIS, F. (1997). Moda, Kültür ve Kimlik. (Çev.: Ö. Arıkan) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇAKMAK, E. (2019). Kural Tanımayan Bir Moda Kılavuzu. Ankara: Ayizi Yayınları.
- EVECEN, A. (2015). Baudrillard'dan Modern Toplumlara Özgü Bir Moda Kavramı Çözümlemesi. Sosyal Bilimler Dergisi (5), 216-226.
- FOGG, M. (2014). Modanın Tüm Öyküsü. (Çev.: E. Gözgülü) İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- FOGLAR, C. (2011). Etik Moda Tasarımı: Bir Trend mi, Bir Gelecek Hareketi mi? Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tekstil Ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı. İstanbul.
- GIDDENS, A. (2018). Modernliğin Sonuçları. (Çev.: E. Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GÖKÇE, O. (2019). Klasik ve Nitel İçerik Analizi. Konya: Çizgi Kitabevi.
- KAWAMURA, Y. (2016). Moda-loji. (Çev.: Ş. Özudoğru) İstanbul: Ayrıntı.
- KAYA, Y. (2011). Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 447.
- KILIÇ, S. (2002). Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57(2).
- KİPÖZ, Ş. (2020). Modada Yavaşlık. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- KONAK, N. (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (24), 271-283.
- KONGAR, E. (1995). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. Remzi Kitabevi.
- ODABAŞI, S. (2016). Sürdürülebilir Moda Döngüsünde Moda Tasarımcısının Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- ÖZ, E. (1989). Dünya'da ve Türkiye'de "Ekoloji Hareketi'nin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere. Türkiye Günlüğü(3), 2-34.
- PELENK Özel, A. (2015). Çevresel Aktivizm, Halkla İlişkiler ve Yeşil Aklama üzerine Kuramsal Bir Bakış. Selçuk İletişim Dergisi, 8(4), 73-89.
- SIMMEL, G. (2017). Modern Kültürde Çatışma. (T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim.
- TAVŞANCIL, E., & Aslan , A. (2001). İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- TÜRKMEN, N. (2004). Sürdürülebilir Bir Tekstil Endüstrisi İçin "Yavaşlık" ve Alternatif Üretim Modelleri. Akdeniz Sanat Dergisi, 59-61.
- ÜNLÜTÜRK, Ç. (2006). Sendikal Hareket ve Çevre Sorunları: Türkiye'de Sendikaların Çevre Politikaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- VEBLEN, T. (2017a). Aylak Sınıfın Teorisi Kurumların İktisadi İncelemesi. (Çev.: E. Kırmızıaltın , & H. Bilir) Ankara: Heretik Yayınları.

- VEBLEN, T. B. (2017b). Seçilmiş Makaleler. (ev.: E. Kırmızıaltın) Ankara: Heretik.
- WAQUET, D. & Laporte, M. (2011). Moda. (ev.: I. Ergüden) Ankara: Dost.
- YAZAN, Ü. M. (1995). Sosyolojik Açıdan Moda. İzlenim Dergisi (23-24).
- YILMAZ, S. (2020). Giysiler Ne Anlatır? İstanbul: Mundi Kitap.
- ZERZAN, J. (2013). Makinelerin Alacakaranlığı. (ev.: R. G. Ögdül) İstanbul: Kaos Yayınları

Tarihyazımı, Hafıza, Aidiyet: Sözlü Tarih Yöntemi ve Türkiye’de Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme¹

Historiography, Memory, Belonging: An Appraisal on the Oral History Methodology and Its Use in Turkey

Faika ÇELİK²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 34-47
June 2022
DOI: 10.52539/mad.1122934
Received: 29.05.2022
Accepted: 18.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Tarih disiplinin sınırlarını aşarak farklı sosyal ve beşerî bilim dalları tarafından da kullanılan sözlü tarih, yirminci yüzyılın en popüler veri toplama metotlarından biri olarak karşımıza çıkar. Sözlü tarihin özellikle 1970’lerden itibaren giderek yaygınlaşmasının sebebi yakın tarihi inceleyen araştırmacılara sunduğu potansiyellerle ilintilidir. Sözlü tarih henüz otobiyografilerini yazmamış liderlerin, yerel, ulusal ve uluslararası düzlemde karar verme merciinde bulunan seçilmiş ve atanmış bürokratların belgelenmemiş deneyimlerine erişim sağlayabilmeyi olanaklı kıldığı gibi işçiler, kadınlar, etnik azınlıklar, marjinal ve dezavantajlı grupların tarih anlatısında yer almasını mümkün kılmaktadır. Sözlü tarih 1970’lerden itibaren hem yaygınlaşmış hem de sıkça eleştirilmiştir. 1980’lerin sonundan itibaren gerek bu eleştiriler ve gerekse sosyal ve beşerî bilimlerdeki teorik tartışmalar neticesinde, sözlü tarih içinde farklı eğilim ve yorumlama biçimlerini barındıran ve birçok disiplinden beslenen yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika’da 1960’ların sonunda ivme kazanmaya başlayan sözlü tarih Türkiye’de akademik literatüre eklenmesi 1990’ların başına rastlar. 1990’lardan bugüne kadar Türkiye’de sözlü tarihin gelişimine bakıldığında sözlü tarih çalışmalarının geçmişin daha kapsayıcı bir şekilde yazılmasını mümkün kılmak için farklı tarihsel zemin, olay ve aktörlere odaklandığını söylemek mümkündür. Fakat gerek Batı gerekse Batı dışı coğrafyalarda yapılan sözlü tarih çalışmaları ile kıyaslandığında, Türkiye’de sözlü tarihe dayanan akademik çalışmaların ve sözlü tarih projelerinin hem sayısal anlamda çok az hem de sözlü tarihin potansiyelini yansıtacak kadar konu ve yaklaşım çeşitliliğine sahip olmadığı gözlemlenir. Dolayısıyla, bu çalışma, bu konuda Türkiye içinde ve dışında üretilen literatürü eleştirel bir şekilde okuyarak, sözlü tarih yönteminin ne olduğunu, neden ortaya çıktığını, sözlü tarih çalışmalarının yıllar içinde nasıl ve neden dönüştüğünü ve son olarak sözlü tarih yönteminin günümüz Türkiye’sinin yakın tarih yazımında kullanımını inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Tarih, Hafıza, Tarihyazımı, Türkiye.

Abstract

Oral history, transcending the boundaries of the discipline of history, emerges as one of the most popular qualitative data collection methods of the twentieth century. Especially since the 1970s, there as on why oral history has become increasingly widespread and used within the various fields of social sciences and humanities is related to its potential for the reconstruction of the recent past. Oral history interviews not only allows to access the undocumented experiences of leaders, elected and appointed bureaucrats who were in decision-making bodies at the local, national and international level but also gives opportunity to

¹ Bu çalışmanın ilk hali 2018 yılında “Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları ve Sınırları: Bir Literatür Değerlendirmesi” başlığı ile İzmir Demokrasi Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi’nde sunulmuş ve bu sunum kongre bildiri kitabında yayınlanmıştır. Bkz. Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları ve Sınırları: Bir Literatür Değerlendirmesi. 1. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi’ne (The 1st International Conference on Critical Debates in Social Sciences - ICCDSS)(Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:4473526). Bu çalışma bildiri kitabında yayınlanmış tebliğden türetilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, faika.celik@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6615-668X

include voices and experiences of workers, women, ethnic minorities, marginalized and disadvantaged groups in the narrative of history. Oral history has not only been widely used but also stringently criticized since the 1970s. Since the end of the 1980s, as a result of the criticisms and the theoretical developments in humanities and social sciences, oral history has emerged as a method that contains different tendencies and interpretations and is nurtured by various disciplines. Oral history studies which started to gain momentum in Europe and North America in the 1960s was incorporated into the academic literature in Turkey in the early 1990s. Looking at the history of oral history in Turkey from the 1990s to the present, it is possible to argue that oral history studies focus on different historical backgrounds, events, and actors in order to write the past in a more inclusive way. However, when compared with the oral history studies conducted in both Western and non-Western geographies, it is observed that academic studies and oral history projects based on oral history in Turkey are both numerically very low and do not have enough subject diversity and plurality in approaches to reflect the potential of oral history. Thus, the purpose of this study is two folds: First, it examines what the oral history method is, why it emerged, how and why oral history studies transformed over years. Secondly, it maps out the landscape of oral history in Turkey. This study is based upon critical reading of the existing literature on oral history produced in Turkey and beyond.

Key Words: Oral History, Memory, Historiography, Turkey.

GİRİŞ

Tarih disiplinin sınırlarını aşarak farklı sosyal ve beşerî bilim dalları tarafından da kullanılan sözlü tarih, yirminci yüzyılın en popüler veri toplama metotlarından biri olarak karşımıza çıkar. Günümüzde bir araştırma yöntemi olarak sadece tarihçiler tarafından değil aynı zamanda sosyologlar, antropologlar, etnograflar, gazeteciler, arşiv ve müze küratörleri, halk sağlığı uzmanları, geriatristler, eğitim bilimciler gibi birçok farklı disiplin içerisinde yer alan akademisyenlerce kullanılmaktadır. Ayrıca sözlü tarihin kullanımı akademik dünya ile de sınırlı değildir. Toplumsal miras ve hafızayı ilgilendiren konularda ulusal ve yerel yönetimlerce desteklendiği gibi farklı konularda farkındalık yaratmak, bilinç kazandırmak için sivil toplum örgütleri ve aktivistlerce uygulanan bir yöntemdir (Abrams, 2016).

Sözlü tarih yönteminin bu kadar yaygın kullanılmasının nedenlerden bir tanesi araştırmacılara sunduğu olanaklarla ilintilidir. Zira sözlü tarih henüz otobiyografilerini yazmamış liderlerin, yerel, ulusal ve uluslararası düzlemde karar verme merciinde bulunan seçilmiş ve atanmış bürokratların belgelenmemiş deneyimlerine erişim sağlayabilmeyi olanaklı kıldığı gibi işçiler, kadınlar, etnik azınlıklar, marjinal ve dezavantajlı grupların tarih anlatısında yer almasını mümkün kılmaktadır. Sözlü tarih 1970'lerden itibaren hem yaygınlaşmış hem de eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Zira 1970'lerden günümüze kadar sosyal ve beşerî bilimlerdeki teorik gelişmelerin iz düşümleri sözlü tarih yöntemiyle elde edilen verilerin nasıl analiz edilmesi dair bir dizi tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar neticesinde hem sözlü tarih neden yapılır sorusuna verilen cevaplar çeşitlenmiş hem de sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen verilerin nasıl değerlendirileceği konusunda önemli paradigma değişiklikleri olmuştur. Avrupa ve Kuzey Amerika'da 1960'larda ivme kazanmaya başlayan sözlü tarih Türkiye'de akademik literatüre eklenmesi 1990'ların başına rastlar. 1990'lardan bugüne kadar Türkiye'de sözlü tarihin tarihine bakıldığında sözlü tarih çalışmalarının geçmişin daha kapsayıcı bir şekilde yazılmasını mümkün kılmak için farklı zemin, olay ve aktörlere odaklandığını gözlemlenir. Fakat gerek Batı gerekse Batı dışı coğrafyalarda yapılan sözlü tarih çalışmaları ile kıyaslandığında, Türkiye'de sözlü tarihe dayanan akademik çalışmaların ve sözlü tarih projelerinin hem sayısal anlamda çok az hem de sözlü tarihin potansiyelini yansıtacak kadar konu ve yaklaşım çeşitliliğine sahip olmadığı gözlemlenir. Dolayısıyla, bu çalışma, bu konuda Türkiye içinde ve dışında üretilen literatürü eleştirel bir şekilde okuyarak, sözlü tarih yönteminin ne olduğunu, neden ortaya çıktığını, sözlü tarih çalışmalarının yıllar içinde nasıl ve neden dönüştüğünü ve son olarak sözlü tarih yönteminin günümüz Türkiye'sinin yakın tarih yazımında kullanımını inceleyecektir.

1. SÖZLÜ TARİH NEDİR?

Amerikalı tarihçi Lynn Abrams, sözlü tarihin 1960'tan itibaren yaygınlaşmasını bir taraftan mutluluk verici olarak değerlendirirken diğer taraftan "sözlü tarih" metodunun maksadının ötesinde

esnetilmiş olduğundan yakındır. Zira yakın tarih söz konusu olduğunda bir kişiyle yapılan hemen hemen her görüşmenin “sözlü tarih” olarak etiketlenmesinin doğru bir yaklaşım olmadığını belirtir (Abrams, 2016).

Sözlü tarihin anlaşılması için öncelikle sosyal bilimlerde görüşme yoluyla veri toplayan diğer teknikler arasındaki farkın belirlenmesinde fayda vardır. Her ne kadar derinlemesine mülakat sözlü tarihe çok yakın bir yöntem olarak düşünülse de derinlemesine mülakatta her zaman geçmişle ilgilenme söz konusu olmayabilir. Ayrıca derinlemesine görüşmeler konu veya sorun odaklı olma eğilimindeyken, sözlü tarih görüşmeleri genellikle katılımcının yaşamının geniş bir bölümünü kapsar. Böylece hem bireysel deneyimler anlaşılmaya çalışılır hem de bu deneyimler yaşandıkları tarihsel dönem ve zemin içerisine oturtularak değerlendirilir (Leavy, 2011: s.13). Ayrıca antropologların sıkça başvurduğu katılımcı gözlem metodu da görüşmeler içerebilir ve fakat bu görüşmelerde de her zaman geçmişi hatırlamaya yönelik değildir. (Abrams, 2016: s.2). Belki de kültürel antropologlarla sözlü tarihçiler arasındaki en temel fark, antropoloğun görüşmeleri tarihsel gerçekler için değil, bir toplum veya kültürün yapısını ve çeşitliliğini öğrenmek için kaydetmesidir. Böylece etnografik görüşme, bireylere tarihsel görgü tanıkları olarak değil, kültür veya gelenek taşıyıcıları olarak ses verir (Dunaway, 2018). Fakat sözlü tarihi görüşme yoluyla veri toplayan diğer nitel araştırma tekniklerinden ayıran en önemli özellik belleğe dayalı bu görüşmelerin görüşmeyi yapan kişi ve kuruluşlar tarafından arşivlenmesi, etik ve yasal sorumluluklar yerine getirildiğinde de bunların birer arşiv malzemesi olarak kamu kullanımına açılması prensibidir (Sommer ve Quinlan, 2018; Ritchie, 2015). Bu minvalde, D. Ritchie, “Doing Oral History” adlı kitabında şöyle der: “Sözlü tarih, kaydedilmiş görüşmeler yoluyla tarihi öneme sahip hatıraları ve kişisel yorumları toplar. Bir sözlü tarih görüşmesi, genellikle iyi hazırlanmış bir görüşmecinin görüşme yapılan kişiyi sorgulamasından ve görüşmelerini ses veya video formatında kaydetmesinden oluşur. Röportajın kayıtları kopyalanır, özetlenir veya indekslenir ve daha sonra bir kütüphaneye veya arşivlere yerleştirilir” (Ritchie, 2015: s.1). Dolayısıyla, sözlü tarihçiler, ideal olarak görüşmelerini yazıya dökmeye ve bunu kaynak kişiye okutturarak kendisinin yazılı onayını aldıktan sonra kamuya açma ilkesiyle araştırmalarını yürütürler. Bu ilke nedeniyle ki 1960’lardan beri görüşmelerin nasıl yapılacağı, nasıl arşivleneceği ve nasıl kullanıma açılacağına dair sözlü tarih uzmanları tarafından yüzlerce rehber kitapları hazırlanmış ve standartlar geliştirilmiştir (örnekler için bkz. Curtiss, Shumway ve Stepenson, 1973; Davis, Back ve MacLean, 1975; Baum, 1977; Brown, 1988; Yow, 2005; McConville ve Bryson, 2013).

Literatürün işaret ettiği gibi sözlü tarihin tanımı üretildiği toplumsal zemine, tarihsel döneme ve araştırmacının amacına göre farklılıklar gösterir (Freund ve Llewellyn, 2015: s.1). Bunun sebebi İkinci Dünya Savaşı ertesi tedavüle giren bu yöntemin statik kalmaması ile ilgilidir. Zira özellikle 1960’ardan günümüze kadar sosyal ve beşerî bilimlerdeki teorik gelişmelerin iz düşümleri hem sözlü tarihi farklı biçimlerde tanımlanmasına yol açmış hem de sözlü tarih yöntemiyle elde edilen verilerin nasıl analiz edilmesi dair bir dizi tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar neticesinde hem sözlü tarih neden yapılır sorusuna verilen cevaplar çeşitlenmiş hem de sözlü tarih yöntemiyle elde edilen verilerin nasıl değerlendirileceği konusunda önemli paradigma değişiklikleri olmuştur (Thomson, 2007).

Sharpless’ın işaret ettiği gibi, 1940’ların sonunda Amerika Birleşik Devletleri’ndeki sözlü tarih, araştırmacıların siyasi elitlerin yazılı olmayan hatıralarının sözlü görüşmeler vasıtasıyla toplandığı bir arşiv uygulaması olarak başladı. Bu görüşmeler kopyalandı ve düzenlendi ve bazı durumlarda doğrulandı ve indekslendi. Kamuya açık arşivlerde saklanan ürünler, daha sonra tarihçiler tarafından bilgi için çıkarılacak ve geleneksel yazılı kaynaklardan elde edilen kanıtlarla birlikte bir argüman oluşturmak için kullanılacaktı. Bu dönemde sözlü tarih görüşmesi elde edilen veriler, olayları bizzat yaşamış kişilerin bakış açısıyla oluşturulmuş “şeffaf” bilgi kaynağı olarak görüldü (Sharpless, 2007).

1960’ların sonlarında başlayarak sosyal tarihe olan ilginin artmasıyla birlikte sözlü tarih, sıradan insanların günlük yaşamlarının yakın tarihin anlatısı içerisine dahil edilmesi konusunda cezbedici bir yöntem olarak görülmeye başlandı. Bu süreçte özellikle gerek Kuzey Amerika’da gerekse Avrupa’da kitlesel sosyal hareketlerin toplumu değiştirdiği bir dönemdi. Dolayısıyla sözlü tarih bu dönemde özellikle marjinal, madun ve dezavantajlı grupların yakın tarihini yeniden inşa etmek için gerek tarihçilere gerekse tarihsel odaklı çalışan diğer sosyal bilimcilere yeni bir pencere açtı. Bahsedilen dönemde sözlü tarih yöntemi “tarihi demokratikleştirmenin bir aracı” olarak görülüyordu (Grele, 2010; Thompson, 2017). Bu okumaya göre sözlü tarih, tarihin demokratikleşmesine en az iki şekilde katkıda bulunur deniyordu: Birincisi, sözlü tarih, çok çeşitli deneyimleri, anıları ve hikâyeleri belgelemeye yardımcı olur. İkincisi, sözlü tarih, herkesin tarihin bir parçası olarak kurgular ve bu tarihin yazılmasına da herkesin katılmasına izin verir (Freund ve Llewellyn, 2015). Sözlü tarihin “tarihi demokratikleştirme” fonksiyonunu öne çıkaran

değerlendirmelerde sözlü tarihin bir yöntem olduğu kabul edilmekle birlikte, sözlü tarihin en belirgin özelliğinin, tarihte gizli kalmış, sesi duyulmamış sıradan insanların büyük tarih anlatılarının kenarından merkezine çekebilme ve büyük tarih anlatılarını yeniden sorgulama potansiyelinin altı çiziliyordu. Bu minvalde sözlü tarih, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da, arşive çok az ulaşmış ya da arşiv belgelerinde daha çok reform edilmeye muhtaç ve gözetim altında tutulması gereken “toplumsal sorunlar” olarak resmedilmış grupların tarihsel tanıklıklarını ve hayat deneyimlerini belgelemek ve onların tarihteki rollerini yeniden inşa etmek için kullanılan güçlü yöntemlerden bir tanesi olarak kurgulanıyordu (Freund ve Llewellyn, 2015).

Her ne kadar 1960’ların sonunda başlayarak 1970’ler boyunca sözlü tarihin odak noktası siyasi karar alıcı elitlerden kadınların, azınlıkların, yoksulların ve işçi sınıfının yaşamlarına kaysa da sözlü tarih yöntemi ile elde edilen verilerin niçin kullanılacağı ve nasıl analiz edileceği konusunda büyük bir kırılma yaşanmaz. Bu dönemde sözlü tarih, Amerikalı tarihçi Ron Grele’nin tanımına başvurarak söyleyecek olursak “tarihi yeniden inşa etmek amacıyla geçmiş olaylara tanıklık etmiş katılımcılarla [yapılan] görüşme” olarak tanımlanır (Grele, 1996: s.63). Hemen hemen aynı yıllarda sözlü tarihin duayenlerinden Paul Thompson (2017) sözlü tarihin, araştırmacılara “yayınlanmış otobiyografiye oldukça benzer, ancak kapsam olarak çok daha geniş bir kaynak” sağladığını ifade ediyordu. Lynn Abrams 2016 yılında yayınladığı “Oral History Theory” kitabında bu tanımları sözlü tarih çalışmalarının 1960’lı yıllardan bu yana gelişimini göz önünde bulundurarak sınırlı bulur fakat tarih anlatısını daha fazla kanıt elde ederek ve/veya tarihte gizli kalmış sesleri ortaya çıkararak yeniden yapılandırma gündeminin hala birçok sözlü tarih araştırma projesi için birincil ve meşru bir motivasyon olduğunu belirtir (Abrams, 2016).

1980’lere geldiğinde – makalenin ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde göreçeğimiz üzere – sözlü tarih çalışmaları içinde ciddi bir kırılma yaşanır. Bu süreçte sözlü tarih yöntemini kullanan araştırmacılar, Postmodernist kuramların etkisiyle, kişisel tanıklara başvurularak elde edilen sözlü tarih verilerinin geçmiş hakkında dolayımış bir bilgi deposu olarak görmekten imtina etmeğe başlarlar. Dolayısıyla yirminci yüzyılın başlarına geldiğinde sözlü tarihin- ve görüşülen kişilerin kullandığı anlatı yapılarının- geçmişte sadece “ne olduğu” hakkında değil, insanların geçmişteki olaylara ne tür anlamlar yüklediğini ve dolayısıyla geçmişin bugünü, bugünün geçmişi nasıl etkilediği konusunda daha incelikli analizler yapabilmek için kullanılabileceğini savundular. Bundan ötürü yirminci yüzyılın başlarında sözlü tarihin ne olduğu araştırmacıların yeni sorularını kapsayacak şekilde genişlemişti. Bu minvalde 2016 yılında yayınladığı çalışmasında Lynn Abrams (2016) “sözlü tarih araştırmalarında, uygulama ve teori – yapmak ve yorumlamak – iç içedir” diyordu. Zira Abraham’sın ifadesiyle “görüşme yapmak, geçmiş hakkında bilgi edinmenin pratik bir yoludur. Ama [görüşme] içinden [gerekli] malzemeyi ortaya çıkarma ve analiz etme sürecinde, sözlü tarih görüşmesi, sadece ne söylendiğini değil, aynı zamanda nasıl söylendiğini, neden söylendiğini ve söylenenin ne anlama geldiğini bulmamızı talep eden” bir tarihsel kaynaktır (Abrams, 2016: 1). Bundan ötürü Abrams “sözlü tarihi iki süreci kapsayan bir terim” olarak görür: Öncelikle “geçmiş hakkında bilgi almak için görüşmeler yapma ve kaydetme sürecidir. Ama sözlü tarih aynı zamanda yapılan görüşmenin ürünüdür, geçmiş olayların anlatsal anlatımıdır (the narrative account of past events). O zaman hem bir araştırma yürütme aracı hem de araştırma sürecinin sonucudur; başka bir deyişle hem kaydetme eylemi hem de üretilen kayıttır” (Abrams, 2016: 2).

Her ne kadar sözlü tarihin tanımı zaman içerisinde dönüşüme uğrasa da birçok araştırmacının hem fikir olduğu gibi sözlü tarih öncelikle kuralları belli bir araştırma yöntemidir. Sözlü tarih yöntemi kullanılarak elde edilen ve kayıt altına alınan görüşmeler birincil kaynak malzemesi olarak değerlendirilir (Sommer ve Quinlan, 2018). Bu görüşmeler ile bazen bir hayat hikayesi bazen ise tarihsel bir olaya tanık veya katılıma dair bilgiler kayıt altına alınır. Bu nedenle sözlü tarih sistematik bir planlama sürecini, elde edilecek bilgilerin derinliğine ve ayrıntılarına vurgu yapılması için önceden kapsamlı bir araştırmayı, etik kuralların ve telif haklarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini ve görüşme yoluyla oluşturulmuş malzemenin hangi kayıt formatında korunup, uygun platformlar bulunduğunda araştırmacıların kullanımına açılacağına dair bir dizi mevzunun düşünülmesini gerektiren bir araştırma sürecini ihtiva eder (Sommer ve Quinlan, 2018). Fakat yukarıda belirtildiği üzere sözlü tarih yöntemi sadece görüşmeye giden süreci, görüşmenin kendisini değil aynı zamanda görüşme sonrası ortaya çıkmış malzemenin nasıl analiz edileceğini de kapsar.

2. SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Modern sözlü tarihçiler genellikle eski Çin ve Yunan tarihçilerini selefleri olarak gösterirler. Bu okumada antik dönem tarihçilerinin tarihi anlatılarını oluşturmak için büyük ölçüde görgü tanıklarının ifadelerinden yararlandıklarının altı çizilir. Aynı zamanda bazı sözlü tarihçiler sözlü anlatıların insan kültürlerindeki derin köklerini vurgulamak için Afrikalı ve yerli halkların hikâye geleneklerine işaret eder ve birçok kültür için sözlü aktarımın ritüellerin, yaşanmışlıkların ve kadim anlatıların nesilden nesile aktarmanın ve böylece bunları korumanın en önemli yolu olduğunu işaret ederler (Thompson, 2017). Fakat aynı literatür modern sözlü tarih çalışmalarının başlangıcını yirminci yüzyılın ilk yarısında görür. Fakat sözlü tarihe yönelişin zamanlaması ve aldığı yön ülkeden ülkeye değişim göstermektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk kurumsal sözlü tarih projesi, 1948’de Columbia Üniversitesi’nde Allan Nevins tarafından başlatılmıştır. Bu projede Allan Nevins siyasetçilerin ve önemli endüstrilerin kuruluş ve oluşumlarında yer almış erkek girişimcilerin geçmişini belgelemek amacıyla yüzlerce sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirmiş ve bunları kurduğu Sözlü Tarih Merkezi’nde arşivlemiştir. (<https://library.columbia.edu/libraries/ccoh.html>). İngiltere de ise 1950’lerde ve 1960’larda sözlü tarih öncüleri işçi sınıfının deneyimlerini kaydetmekle daha çok ilgilenmişlerdir (Smith, 2013) Her ne kadar sözlü tarih yönteminin başlangıcı ve gelişimi bir ülkeden diğerine farklılık gösterse de bu yöntemin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmasını iki temel sebeple açıklamak mümkündür. Bunlardan ilki mobil ses kayıt cihazlarının geliştirilmesi diğeri ise sıradan insanların deneyim ve bakış açılarını önemseyen bir tarih perspektifinin gerek Kıta Avrupa’sında gerekse Kuzey Amerika’da ivme kazanmasıdır.

19. Yüzyılın “pozitivist tarih” yazıcılığı 20. yüzyıl boyunca değişik tarih okullarınca ciddi eleştirilere maruz kalmış ve bu eleştiriler sonucunda hem tarih disiplinin konusu hem kaynakları hem de yönteminde çok çeşitli kırılmalar meydana gelmiştir. 19. yüzyılda yaygın olan pozitivist tarih anlayışına göre, tarihçi, tıpkı doğa ve fen bilimcilerin laboratuvarında çalıştığı gibi, arşivde çalışmalı ve arşivden elde ettiği belgelerden hareketle tarih yazmalı ve belge yoksa tarih yazmamalıydı. Bu düşünce okulunun en önemli temsilcilerinden olan Ranke, tarihçinin görevini; “olayları olduğu gibi anlatma ve aktarma biçimi” olarak tanımlamış; “*Nasılsa, öyle göstermek gerekir*” demişti. Böylece olgulara dayanan, belgelerle test edilebilen, nesnellik iddiası olan Rankeci tarih zamanla diğer Avrupa ülkelerinde de kabul görmüş kabaca yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar en önemli tarih ekolü olarak tarih yazımı literatüründe yerini almıştır. Fakat yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sadece belgelere dayanan, önemli olayları ve büyük liderleri konu edinen bu tekdüze tarih yazıcılığının yerini zamanla sıradan insanları, tutku ve zaafı ile birlikte, tarihin öznesi yapan “yeni tarih” anlayışı ortaya çıkmış ve bu anlayışla beraber yeni kaynaklar, yeni yöntemler tartışmaya açılmış ve tarih disiplini çok merkezli, çok yönlü bir biçimde gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. İşte sözlü tarih yönteminin ortaya çıkışı ve ivme kazanması bu yeni tarih anlayışı ile de yakından ilgilidir.

3. SÖZLÜ TARİHE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Tarihçilerin uzun süre sözlü tarih yöntemi ile elde edilmiş verilere mesafeli yaklaştıklarını belirtmek maksadını aşan bir iddia olmasa gerek. İkinci Dünya Savaşı ertesi tedavüle girmesinden 1970’lerin sonuna kadar sözlü tarih yöntemi özellikle Kuzey Amerika ve İngiltere’de azımsanmayacak bir yol kat etmişti. Hem sözlü tarih arşivleri kurulmaya başlamış, hem de sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan araştırmalar yayınlanmaya başlamıştı. Bu minvalde 1978 yılında İngiliz tarihçi Paul Thompson tarafından yayınlanan “Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih” kitabını zikretmek gerekir. Thompson, 1970’lerden itibaren gerek yaptığı yayınlar gerekse verdiği konferanslar aracılığıyla sözlü tarihin bir araştırma metodu olarak geçerliliğini ve değerini savunuyordu. “Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih” kitabında Thompson, öncelikle tarih öncesi çağlardan on dokuzuncu yüzyıla kadar önemli olaylara katılmış ya da tanık olmuş kişilerin söylediklerinin tarih anlatılarında nasıl kullanıldığını gösteriyor ve bu tanıklarının tarihin en önemli kaynakları arasında olduğunun altını çiziyordu. Fakat on dokuzuncu yüzyılda akademik tarih disiplininin ortaya çıkması ve kurumsallaşması ile sözlü kaynakların tarih disiplini içinde giderek marjinalleştiğini, yazılı belgelerin ve arşiv araştırmasının incelenmeye başladığını söylüyordu. Dolayısıyla aslında modern sözlü tarih hareketinin kökünün eski çağlara kadar gittiğini ama on dokuzuncu yüzyılda bir kırılmaya uğradığını belirtiyordu. Thompson’a göre sözlü tarih “...yeni kanıtlar getirerek, odağı değiştirerek ve yeni araştırma alanları açarak, tarihçilerin bazı varsayımlarına ve kabul edilen yargılarına meydan okuyarak, şimdiye kadar görmezden gelinen grupları tanıyarak, [tarih disiplini içinde] kümülatif bir dönüşüm sürecini başla[tmış]tır.” (Thompson, 2017: 7) Böylece tarihsel yazının kapsamı genişlemiş, zenginleşmiş

ve aynı zamanda verdiği sosyal mesaj da değişmiştir. Thompson'ın ifadesine başvurarak söyleyecek olursak sözlü tarih yönteminin kullanılmasıyla tarih daha “demokratik” hale gelmiştir (Thompson, 2017: 7).

Thompson'un 1978 yılında böylesi “savunmacı” bir üslup takınmasının sebebi aslında sözlü tarih yönteminin 1960'ların sonundan itibaren ciddi eleştirilere maruz kalması ile ilgiliydi. Bu eleştirilerin merkezinde sözlü tarih yönteminin hafızaya dayalı olduğu için güvenilir olmadığı savı vardı. Zira geleneksel tarihçilere göre hafıza yaşlanma ile bozuluyor ve yaşlı insanlar çoğu zaman geçmişlerine nostaljik yaklaşıyorlardı. Bunun yanı sıra hafızaya dayalı anlatıların toplumsal bellekten de etkilendiğinin göz ardı edilemeyeceği öne sürülüyordu. Aynı zamanda hafızaya dayalı sözlü tarih mülakatlarının gerek araştırmacının gerekse görüşmecinin önyargılarından etkilenebileceğini dolayısıyla sözlü tarih yöntemine dayalı verilerin objektif olamayacağı öne sürülüyordu. Son bir eleştiride seçilen görüşmecilerin çalışılan mevzuda toplumun büyük çoğunluğunu yansıtıp yansıtmadığı yani temsil sorunuordu. Özün özü, birçok tarihçiye göre tarihsel araştırmanın merkezinde belgenin olduğu bir dönemde, sözlü tarih esas olarak doğrulanabilecek ve sayılabilecek veriler üretmiyordu. Titizlikle test edilebilecek bir metodoloji değildi. Böylece köşeye sıkıştırılmış, öncü sözlü tarihçiler bu eleştirilere cevap vermek için sosyal bilimlerin diğer disiplinleriyle iş birliğine gittiler. Psikoloji'den hafızanın yanılması ve yanlılığının nasıl sorgulanacağını ve görüşmecinin hatırlama üzerindeki rolünün nasıl irdeleneceğine dair tartışmaların yakın okumasını yapıp, kendi pratiklerinde kullanmaya başladılar. Sosyolojiden temsili örnekleme yönteminin kurallarını benimsediler. En önemlisi de hafızaya dayalı görüşmelerden elde ettikleri kaynakları yazılı belgeleri göz ardı etmeden ve hatta onları tamamlayacak şekilde kullandılar. Son olarak, 1960'ların sonlarından itibaren kullandıkları metodolojiyi eleştirilere cevap verecek şekilde sistematikleştirmek adına sözlü tarih rehber kitapları ve standartlar hazırladılar (Abrams, 2010: 5; Shopes, 2014: 258–259).

Bu gelişmelere paralel olarak 1980'lere geldiğinde bazı sözlü tarihçiler sözlü tarihi yeniden tanımladılar. Bu bağlamda İtalyan tarihçi Luisa Passerini tarafından 1979 yılında yayınlanan “Work, Ideology and Consensus under Italian Fascism” isimli makale literatürde dönüm noktalarından bir tanesi olarak kabul edilir. Bu makalede, Passerini o döneme kadar yapılmış sözlü tarih çalışmalarını hem tarihsel araştırmada kullanılabileceğini göstermeleri hem de görmezden gelinen tarihsel deneyim alanlarına odaklanarak tarihsel araştırmanın sınırlarını genişletmelerinden dolayı başarılı bulur. Fakat aynı zamanda sözlü tarih yöntemini kullanan araştırmacılarını sözlü tarihi sadece olgusal verileri bulmanın ve belge odaklı tarihi beslenmenin ve zenginleştirmenin ötesinde analitik bir yöntem olarak kullanmaya davet eder. Passerini'ye göre önemli olan sözlü anlatıların gerçek önemini anlamaktır. O'na göre “*Her şeyden önce, sözlü tarihin hammaddesinin sadece olgusal ifadelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda kültürün bir ifadesi ve temsili olduğunu ve bu nedenle sadece ... anlatıları değil, aynı zamanda hafızanın boyutlarını, ideolojiyi ve bilinç altındaki arzuları da içerdiğini[n]*” göz ardı edilmemesi gerekir (Passerini, 1979: 104). Yine ilk olarak 1979 yayımlanan İtalyan sözlü tarihçi Alessandro Portelli'nin “What Makes Oral History Different” adlı makalesi de sözlü tarih çalışmalarındaki dönüşüm için önemli bir örnek olarak düşünülür. Burada Portelli belleği güvenilir bir tarih kaynağı olarak gören ve dolayısıyla sözlü tarih yöntemini kıyasıya eleştiren araştırmacılara karşı sözlü tarihin kendine has özelliklerini – “sözlü olma, anlatı formunda olma, belleğin “farklı inanılrlığı,” görüşmeci ile görüşen arasındaki ilişki – tarih yazımında sorundan çok bir kaynak olarak görünmesi gerektiğini savunur (Portelli, 2009; Perks ve Thomson, 2015: 4).

Avrupa'da Portelli ve Passerini'nin çalışmaları ve Kuzey Amerika'da Frisch (1991) ve Grele (1991) gibi sözlü tarihçilerin yayımları sözlü tarihin sosyal bilimlerden “kültüre yöneliş” in habercisidir aslında. 1980'lerden itibaren sözlü tarih, betimleme ve olgusal bilgi toplama yoluyla yararlı materyal üretirken, sözlü tarih anlatısının kendisi, insanların geçmişle ilgili öznel deneyimlerini şimdiki zamanın prizması aracılığıyla ifade etmelerinin bir yolu olarak görüldü. Ron Grele bunu şöyle ifade ediyordu: “*Mülakatlar bize sadece ne olduğunu değil, insanların ne olduğunu düşündüklerini ve olanları nasıl içelleştirip yorumladıklarını*” da anlatır (Grelle, 1991: 245). Dolayısıyla, sözlü tarihçiler bu noktadan sonra bir sözlü tarih görüşmesi sırasında ve sonrasında ortaya çıkan öznellik, bellek, dilin kullanımı, anlatı yapıları, görüşmeci ve görüşen arasında iktidar ilişkilerini ve iletişim biçimlerini anlamak için özellikle post-modern antropoloji, nitel analize dayalı sosyoloji, hafıza çalışmaları ve feminist kuramdan faydalandılar. Özün özü bu tartışmalar sözlü tarih yöntemi ile elde edilmiş verilerin olgu bulmanın ötesinde bir yöne evirdi. Sözlü tarihçiler için hafıza artık açılması gereken metodolojik bir kaygı değil bilakis

çalışılması gereken bir konu haline geldi. Zira yakın dönem tarihçileri hafızayı merkeze alarak sadece neyin hatırlandığını değil, hatırlananlara verilen anlamları da çalışabilirdi.

Bir önemli gelişme de sözlü tarih görüşmelerini yürütmenin “doğru yolu” etrafındaki genişleyen tartışma etrafında görüldü. 1970’lerin ve 1980’lerin el kitaplarında benimsenen beyaz, erkek, batılı yaklaşımdan 1990’larda, farklı kültürlere uygun görüşme stratejileri geliştirmesi konusunda daha fazla duyarlılık geliştirildi (Perks, 2003). Kültürel antropologların çalışmalarından yararlanarak, sözlü tarih yöntemi kullanan araştırmacıların etkili bir görüşme yapmak için yerel hiyerarşileri, görgü kurallarını ve görüşme yapılan gruba ait hassas konuların farkında olmaları gerektiği üzerinde duruldu (Thomson, 1998).

1990’lara gelindiğinde sözlü tarih artık rüştünü ispatlamış bir veri toplama yöntemi olarak dünyanın hemen her yerinde uygulanır hale gelmişti. Bugün sözlü tarih, çok sayıda akademik disiplinde uygulayıcısı olan ve aynı zamanda yararlılığı kabul görmüş bir öğretim aracı olarak karşımıza çıkar. Dünyanın hemen her yerinde üniversitelerin lisans eğitimlerinde sözlü tarih dersleri verildiği gibi Kuzey Amerika ve Avrupa’da sözlü tarih alanında lisansüstü dereceleri verilmektedir. Uluslararası platformda, sözlü tarihçiler 1996 yılında kurulan Uluslararası Sözlü Tarih Derneği (IOHA) çatısı altında bir araya gelmektedirler. Bu dernek her coğrafi bölgeden bir temsilci seçilerek oluşturulmuş bir komisyonla yönetilmekte olup, her iki yılda bir dünyanın çeşitli illerinde uluslararası sözlü tarih çalışmaları konferansı düzenlemekte ve aynı zamanda hem İngilizce hem İspanyolca yayın yapan “Words and Silences/Palabras y Silencios” isimli dergiyi basmaktadır. IOHA gerek yaptığı konferanslar gerekse yayınladığı dergi aracılığıyla dünyanın farklı coğrafyalarında sözlü tarih çalışması yapanların fikir alverişinde bulunmasını sağlamaktadır. Alistair Thomson, bu konferanslarda sunulan bildirimlerin artık sözlü tarih çalışmalarının merkezinin sadece Kuzey Amerika ve Avrupa olmadığını hatta özellikle Latin Amerikalı tarihçilerin yaptıkları daha ziyade siyasi olay odaklı çalışmalarla Avrupa ve Kuzey Amerika sözlü tarih hegemonyasına meydan okuduklarını belirtir (Thomson, 1998).

Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanmaya başlandığından günümüze kadar sözlü tarih yöntemi içerisinde yukarıda ana hatlarını çizmeye çalıştığımız paradigma değişimleri olsa, sözlü tarih yöntemi dünyanın farklı coğrafyalarında farklı konuları tarih yazımında görünür kullanmak için kullanılsa da Amerikalı tarihçi Ronald Ritchie’nin (2015) söylediği üzere, temel görüşme becerileri sözlü tarih yöntemi için temel olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda bu görüşmeyi yapmanın temel kriterlerinde de büyük değişiklikler olmamıştır. Görüşmecinin görüşmeye gitmeden görüşmeci ve görüşme yapacağı konu hakkında titiz bir araştırma süreci, kayıt alacağı ekipmanların kullanımına hâkim olması, akıllıca oluşturulmuş açık uçlu sorular, güvenli bir ilişki kurmak için dikkatlice dinlemek ve mülakat verenin kültürel kodlarına ve hassasiyet noktalarına dikkat etmek hala sözlü tarih görüşmesi yapmanın temel prensipleri arasında yer almaktadır.

İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de tedavüle giren sözlü tarih yöntemi bugün yakın tarih araştırmalarında dünyanın hemen her yerinde uygulanan görüşmeye dayalı bir veri toplama metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıcından bu yana sözlü tarih araştırmacıları kullandıkları yöntemin etkinliği ve güvenilirliği hakkında eleştiriler almışlar ve bu nedenle hem sözlü tarihin ne olduğunu hem de bu yöntemin amacını, metodolojik prensiplerini ve elde edilen verilerin nasıl yorumlanabileceğini süreç içinde dönüştürmüşlerdir (Thomson, 1998, 2007; K’Meyer, 2006; Abrams, 2016; Shopes, 2019). Çalışmanın bundan sonraki kısmında sözlü tarih çalışmaları içindeki dönüşümlere işaret edilecektir.

4. TÜRKİYE’DE TARİHYAZIMI VE SÖZLÜ TARİH

Sözlü tarih yönteminin Türkiye’de araştırmacıların gündemine girmesi 1990’lı yıllara tekabül eder (Öztürkmen, 2001). Türkiye’de sözlü tarih literatürü, Tarih Vakfı’nın sözlü tarihin duayeni olarak görülen İngiliz sosyal bilimci Paul Thompson’ı da davet ederek 1993 yılında gerçekleştirdiği I. Sözlü Tarih Atölyesi’ni Türkiye’de sözlü tarih yönteminin akademik ve kurumsal olarak kullanılmaya başlamasında milat olarak görür. Fakat yine aynı literatürde kadim sözlü anlatım geleneğinden faydalanılarak yapılan çalışmaların Türk yazın hayatında azımsanmayacak öneme sahip olduğunun altı çizilir. Örneğin Celal Metin (2002), “Sözlü Tarih ve Türkiye’deki Gelişimi” adlı makalesinde bizdeki sözlü tarih çalışmalarının köklerinin izini sürerken Osmanlı tarih yazma geleneğinden halkevlerine kadar sözlü anlatım geleneğini nasıl tarih yazıcılığı içinde kullanıldığını göstermeye çalışır. Buna ilaveten 1993 yılına değin Türkiye coğrafyasında etnografik yöntemin, derinlemesine görüşme tekniğinin, saha araştırmalarının kullanıldığı birçok tarihi, sosyolojik ve antropolojik çalışmalardan örnekler verir ki bunların bazıları sözlü tarih

yönteminin tarih anlatısında kullanımının prototipleri olarak düşünmek mümkündür. Fakat yine de 1993 senesinde Tarih Vakfı tarafından I. Sözlü Tarih Atölyesi'nin düzenlenmesi sözlü tarihin Türkiye'de bir yöntem olarak tarih yazıcılığında kullanılabilirliğine dair akademik tartışmaların başlamasında ve zamanla kurumsallaşmasında bir donum noktası olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Bu atölyenin devamında yapılan çalışmalarla 1999'da Thompson'ın "Voice of the Past" kitabı *Geçmişin Sesi* olarak Türkçe'ye çevrilmiş; aynı yıl Leyla Neyzi'nin "İstanbul'u Hatırlamak ve Unutmak" adlı çalışması yayımlanmıştır. Bunları Esra Danacıoğlu'nun "Geçmişin İzi: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz" (2001) kitabı yayınlanması takip etmiştir. Thompson'un eserinden sonra yerel tarih çalışmalarında temel eserlerden kabul edilen David E. Kyvig ve Myron A. Marty tarafından kaleme alınan *Nearby History*, "Yanıbaşımızdaki Tarih" (2000), Stephen Caunce'un "Oral History and the Local Historian" adlı eseri de *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi* (2001) olarak Türkçeye çevrilip, yayımlanmıştır. Bahsedilen çalışmalar dışında Tarih Vakfı, "Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar: Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı"nı 26-27 Eylül 2003 tarihinde gerçekleştirmiş ve bu konferansta sunulan bildiriler 2006 yılında da kitap olarak yayımlanmıştır (İlyasoğlu ve Kayacan, 2006).

Tarih Vakfının dışında Türkiye'de kurum bazında sözlü tarihi ilk ele alanlar İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi ve Kadın Eserleri Kütüphanesi'dir. 1994-1995 yılları arasında Kadın Eserleri Kütüphanesi tarafından yürütölen "Kadın Eserleri Kütüphanesi Kadın Sözlü Tarih Çalışmaları Pilot Projesi" sözlü tarih yaklaşımının kadın tarihi araştırmalarında nasıl kullanılabileceğini tartışmak amacıyla farklı disiplinlerden araştırmacıları bir araya getirmiştir. Düzenlenen atölyeler aracılığıyla sözlü tarih yönteminin kapsamı ve prensipleri tartışılmış ve 1923 yılından önce doğmuş, çeşitli meslek gruplarından 14 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Ancak bu görüşmeler kayıt altına alınsa da bunlar üzerine henüz bir yayın yapılmamıştır (Öztürkmen, 2001).

Dolayısıyla resmi ve geleneksel tarih yazımının dışarıda bıraktığı konular 1990'ların ortalarından itibaren sözlü tarih çalışmalarına konu edilmeye başlanmış, pek çok konuda vatandaşların tanıklıklarına başvuru yapılan çalışmalar yürütölmüştür. 1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar geçen süreçte sözlü tarih yöntemi kullanılarak Türkiye'de üretilen çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların üç kaynaktan beslendiği görülür: Üniversitelerde yapılan çalışmalar, sivil toplum örgütlerince yapılan çalışmalar ve 2010'lu yıllardan itibaren yerel yönetimlerce desteklenen çalışmalar.

Üniversitelerde yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Boğaziçi Üniversitesi'nde Arzu Öztürkmen tarafından düzenlenen kongreler ve verilen sözlü tarih dersleri önemlidir. Örneğin Arzu Öztürkmen ve Günhan Danışman koordinatörlüğünde ve Boğaziçi Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen ve çeşitli dillerde (Türkçe, İngilizce ve İspanyolca) sunumların yapıldığı XI. Uluslararası Sözlü Tarih Konferansı Türkiye'de sözlü tarih yönteminin daha yakından tanınması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Aynı şekilde Sabancı Üniversitesi'nde Leyla Neyzi gerek verdiği dersler, konferanslar, yürüttüğü projeler ve yaptığı yayınlar ile Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Neyzi, 1999/ 2004/ 2014). Neyzi'nin içinde yürütücü olarak yer aldığı projelerin tanıtımları ve 2009 yılından beri lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği sözlü tarih derslerinde öğrencileri tarafından yapılan sözlü tarih görüşmelerinden kesitleri Sabancı Üniversitesi web portalı üzerinden kamuyla paylaşılmaktadır (<http://myweb.sabanciuniv.edu/neyzi/>). Burçe Çelik'in yürütücülüğünü üstlendiği ve Londra'da Loughborough Üniversitesi tarafından desteklenen "Kadınların Medyası, Kadınların Hafızası" sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan en son projelerden biri olarak karşımıza çıkar. Türkiye'nin altı farklı şehrinde ikamet eden, farklı sınıf, eğitim, yaş, yaşam tarzından gelen kadınların hayat hikâyelerinin kayıt altına alındığı projedeki amaç hem kadınların gündelik hayat deneyimlerindeki dönüşümleri anlamak hem de Türkiye'nin yakın tarihindeki siyasal ve ekonomik değişimlerin kadın hayatlarını nasıl etkilediği ve dönüştürdüğünü sorgulamaktır. Projenin çıktıları henüz bir yayına dönüşmemiz olsa da görüşmelerin ses kayıtları ve transkripsiyonlarına <https://www.bizimhikayemiz.org> adresinden ulaşmak mümkün. Bu minvalde "Kadınların Medyası, Kadınların Hafızası" isimli proje yeni teknolojilerin sözlü tarih görüşmelerinin arşivlenmesini ve etik sorumluluklar çerçevesinde araştırmacıların kullanımına açılmasını göstermesi açısından önemli bir girişim. Zira İlker Dereli ve Zeynep Akıncı 2021 yılında yayınladıkları ve Türkiye'de farklı kurum ve kuruluşlarca 1995 – 2021 yılları arasında tamamlanan 81 sözlü tarih projesini analiz ettikleri makalelerinde araştırma sürecinde yaşadıkları en büyük engelin proje detayları ve çıktılarına ulaşma konusunda olduğunu söylerler. Dolayısıyla alanın gelişmesi açısından sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan görüşmelerin Amerika, Kanada, Avusturalya ve diğer Avrupa örneklerinde olduğu gibi

ses (ve / veya görüntü) kayıtlarının ve görüşme dökümlerinin dijital ortamda paylaşılması gerektiğinin altını çizerek. Bu minvalde en güncel örnek olarak Amerikan Kongre Kütüphanesi sözlü tarih arşivini ve Story Corps’u verirler (Dere ve Akıncı, 2021).

Üniversitelerin sözlü tarih çalışmalarında oynadığı rol sadece yapılan projelerle veya düzenlenen konferanslarla sınırlı değil elbette. Bu bağlamda birçok üniversitede sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan tez çalışmalarının altını çizmek önem arz etmektedir (Dere, 2019). Ayrıca 2000’li yıllardan itibaren birçok akademisyen sözlü tarih yöntemini kullanarak çalışmalar yayınlamıştır. Bu çalışmaların hepsini burada zikretmek bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Zaten hale hazırda böylesi bir bibliyografya çalışmaları yayınlanmıştır (Dere, 2019). O nedenle biz makalede tematik anlamda ortaya çıkan bazı eğilimlerin altını çizmekle yetindik. Türkiye’de akademisyenlerce yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde kadın ve çocuk deneyimleri (Durakbaşı ve İlyasoğlu, 2001; Çakır, 2006; Bora, 2005; Akal, 2003; Gögüş Tan, 2007; Beyinli, 2014; Erzene, Aydınöğlü ve Yalçın, 2015), cumhuriyet kurumları ve bu kurumlarda eğitim görenlerin, çalışanların, kurucuların deneyimleri (Gögüş Tan, 2007; Özyürek, 2006; Akşit, 2005; Sağlam, 2012; Erbaş, 2017, GüzelMumyalmaz, 2015), milli bayram kutlamaları (Öztürkmen, 2001), nüfus mübadeleleri ve göçler (Böke, 2006; Mortan ve Sarfati, 2014), kent tarihi ve kentsel deneyimler (Şenol Cantek, 2003; Erdoğan, 2002; Yüceer, 2005), etnik ve dini kimlikler (İlyasoğlu, 1994; Neyzi, 2002; Çağlayan, 2007, Özgen, 2003, Özateşler, 2014, Yılgür 2016, Dizman, 2016) ve işçi hareketleri ve grevler (Aydın, 2010; 2015; Şafak, 2012) işlenen ana konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Az da olsa kırsala dair çalışmalar da mevcuttur (Hart, 2007; Candan, 2007; Evered, 2011). Bu tematik çalışmaların yanı sıra sözlü tarih yönteminin tarihsel gelişimi, amaçları ve Türkiye’de farklı alanların (özellikle kadın çalışmaları ve tarih eğitimi) genişlemesinde sözlü tarih yönteminin oynayabileceği roller üzerine değerlendirmeler de yayımlanmıştır (örnekler için bkz. Danacıoğlu, 2001, Öztürkmen, 2001; Metin, 2002; İlyasoğlu, 2006; Neyzi, 2010; Akçalı ve Aslan, 2012.)

1980’lerden itibaren, kamusal alanın genişlemesi, özel medya kuruluşlarının ortaya çıkması, birçok sivil toplum örgütünün kurulması yakın tarihe olan ilginin artması ile birleşince bu sivil toplum örgütlerinin önemli bir kısmı sözlü tarih projelerini destekler hale gelmişlerdir. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği üzere 1991 yılında kurulan Tarih Vakfı, sözlü tarih yönteminin Türkiye’ye tanıtılmasında ve ivme kazanmasında gerek sözlü tarih çalışmaları düzenleyerek ve gerekse birçok telif ve tercüme sözlü tarih kitabı ve kılavuzu yayınlayarak önemli bir rol oynamıştır. Tarih Vakfı sadece düzenlediği konferanslar, yaptığı yayınlar ve hazırladığı sözlü tarih kılavuzu ile değil aynı zamanda çeşitli sözlü tarih projeleri yürütücülüğünü üstlenerek ya da paydaş olarak Türkiye’de sözlü tarih yönteminin gelişimine katkıda bulunmuştur. İlk olarak 1998 yılında yürütülen “Cumhuriyet’in Anıları: Sözlü Tarih ve Belgesel Film Projesi”ni “Tarihe Bin Canlı Tanık Projesi”, “Akdeniz Sesleri: Akdeniz Kentlerinde Sözlü Tarih ve Kültürel Pratikler Projesi,” “Belleklerdeki İstanbul” ve “Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika kökenli “Türk” Olmanın Dünü ve Bugünü” projeleri takip etmiştir (Dere ve Akıncı, 2021). Ne var ki bu projeler kapsamında yapılan görüşmelerin tamamına ya da bir kısmına vakfın ya da projelerin web siteleri aracılığıyla ulaşmak an için mümkün değildir.

Bilindiği üzere 1990’lardan bu yana Türkiye’de birçok STK kültürel kimlikler ekseninde örgütlenmiştir. Kültürel kimlik temelinde örgütlenen bu STK’lardan bazıları yakın tarihlerini yeniden inşa etmek için sözlü tarih projeleri yapmışlardır (örneğin Bozcaada Yerel Tarih Müzesi, Kırım Tatarları Araştırma Topluluğu). Ayrıca 1980 sonrasında, özel medyanın genişlemesi, özel olarak finanse edilen sanat ve kültür merkezlerinin ve müzelerin kurulması ile birlikte gazeteciler, belgesel film yapımcıları ve müze uzmanları sözlü tarihle ilgilenmeye başlamışlar ve bunlardan bazıları bulgularını kitaplaştırmışlardır (Neyzi, 2010; Dere ve Akıncı, 2021). Belgesel Sinemacılar Birliği (BSM), Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV); Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV), İlmî Etüdler Derneği (İLEM) ve TMMOB Mimarlar Odası sözlü tarihin Türkiye’de gelişmesine katkı sağlayan diğer önemli kurumlardır. 2010 yılından itibaren ise STK’lar ve meslek odalarının yanı sıra yerel yönetimler sözlü tarih çalışmalarını patronize etmeye başlamışlardır. Beykoz (Alpman, 2008), Küçükçekmece, Seferihisar (Erciyes, 2013), Kuşadası (Eskin, 2015), Çankırı (Metin E., 2007), Sultanbeyli, Çekmeköy, Pamukova (Yaman, 2015), Arnavutköy (Yılmaz, 2014), Bodrum (Çoban, 2012), Nilüfer (Ulutaş, 2014) gibi kent ve ilçelerin sözlü tarih yöntemiyle oluşturulan kent tarihleri ilgili yerel yönetimlerin desteğiyle yayınlanmıştır.

SONUÇ

Sözlü tarihin özellikle 1970’lerden itibaren bu kadar yaygınlaşmasının sebebi yakın tarihi inceleyen araştırmacılara sunduğu olanaklarla ilintilidir. Sözlü tarih henüz otobiyografilerini yazmamış liderlerin, yerel, ulusal ve uluslararası düzlemde karar verme merciinde bulunan seçilmiş ve atanmış bürokratların belgelenmemiş deneyimlerine erişim sağlayabilmeyi olanaklı kıldığı gibi işçiler, kadınlar, etnik azınlıklar, marjinal ve dezavantajlı grupların tarih anlatısında yer almasını mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla iktidarın merkezinde yer alanların tarihsel anlatısını zenginleştirdiği gibi toplumun kenarında konumlandırılmış olanların tarihsel anlatının öznesi haline getirmeyi de olanaklı kılmaktadır. Dahası sözlü tarih görüşmeleri resmî belgelerde kaydedilmeyen evlenmek, çocuk sahibi olmak, zorunlu ve isteğe bağlı şekilde göç etmek, savaş veya toplama kamplarında ölümle yüzleşmek gibi tarihsel deneyimin detaylarını keşfetme ve bu olayların öznel anlamlarını sorgulama konusunda göz ardı edilmeyecek veriler sunar.

Sözlü tarih 1970’lerden itibaren hem yaygınlaşmış hem de eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Bu eleştirilerin temelinde hafızanın güvenilirliği, görüşme ilişkisinin doğası, sözlü tarih yöntemi ile elde edilen kaynakların objektif olup olmayacağı gibi konular vardır. Aslında daha genel ifadeyle hafıza ve tarih, geçmiş ve şimdi arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Bu eleştirileri karşılamak üzere sözlü tarihçiler öncelikle sosyal ve beşerî bilimlerin görüşme tekniğiyle veri elde eden diğer disiplinlerinden faydalanmışlar ve bu dönemde oluşturdukları standartlarla sözlü tarih yöntemini sistematikleştirmişlerdir. Ve bu dönemde sözlü tarihi özellikle yerleşik arşivlerin sessiz olduğu yerlerde bilgi sağlamak üzere ve/veya belgeye dayalı tarihçiliği zenginleştirmek üzere kullanmışlardır. Aslında sözlü tarih yöntemini “daha çok tarih” için kullanmak hala sözlü tarihçiler için en önemli motivasyon kaynağıdır. Fakat 1980’lere gelindiğinde sözlü tarihçilerden bazıları sözlü tarih görüşmelerini yükselen post modern, post-yapısalcı okumaların etkisiyle farklı şekilde değerlendirmeye başlamışlardır. Kaydettikleri anlatıları artık sadece geçmişle ilgili olgusal bilgi havuzları olarak değil, görüşme anında ve diyalojik (monolojik olmayan) bir formatta inşa edilen anlatılar olarak tanımlamaya başlamışlardır. Bu anlatıları analiz etmek için hem bu anlatıların kaynağı olan hafızayı çalışmalarının merkezine almışlar hem de görüşmeci ve görüşen kişi arasındaki dinamiklerin elde ettikleri verileri nasıl etkilediğini kritik bir şekilde değerlendirmeye başlamışlardır. Dolayısıyla 1980’lerin sonundan itibaren sözlü tarih içinde farklı eğilim ve yorumlama biçimlerini barındıran gerek akademide gerekse akademi dışında birçok uygulayıcısı olan, çok amaçlı ve birçok disiplinden beslenen yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de de sözlü tarihin serüvenine bakıldığında ise sözlü tarih çalışmalarının geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde genişlediği yani geçmişin daha kapsayıcı ve çeşitli portrelerini sunabilmek için geleneksel tarih çalışmalarında yer verilmeyen alanları kapsamaya çalıştığı gözlenebilmektedir. Sözlü tarih mülakatlarının arşivleri pek çok kurumun bünyesinde mevcut olup, sözlü tarih yöntemiyle elde edilmiş verilerden kesitler kitaplar, makaleler, müze sergileri, web siteleri ve belgesel filmler aracılığıyla paylaşılıyor hale gelmiştir. Fakat Amerika Birleşik Devletleri (Grele, 1996; Dunaway, 2018; K’Meyer, 2006), Kanada (Freund ve Llewellyn, 2015). İngiltere (Perks, 2003), İtalya (Foot, 1998) gibi Batı ülkelerinde ya da Brezilya (Carey, 2017) ya da Çin (Li, 2020) gibi Batı dışı coğrafyalarda yapılan sözlü tarih çalışmaları ile kıyaslandığında, Türkiye sözlü tarihe dayanan akademik çalışmalar ve sözlü tarih projeleri hem sayısal anlamda çok az hem de sözlü tarihin potansiyelini yansıtacak kadar konu çeşitliliğine sahip değildir. Zira çalışmalara genel olarak bakıldığında sözlü tarih yönteminin özellikle yerel tarih, kurum tarihi, kadın tarihi, göç konularını aydınlanmakta kullanıldığı görülür. Bu minvalde örneğin Türkiye’nin yakın tarihini şekillendirmiş ulusal ve uluslararası düzeyde meydana gelmiş siyasi olayların toplumun farklı kesimlerince nasıl deneyimlendiği ve yorumlandığını gösteren *geniş katılımlı* sözlü tarih arşivleri oluşturulmayı ve bu arşivlerin analizinden oluşan sözlü tarih çalışmaları henüz yapılmayı beklemektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin siyasi, ekonomik, entelektüel, bilimsel, teknolojik ve sanayii coğrafyasının gelişiminde önemli rol oynamış kişilerin hayat hikayelerinin toplandığı sözlü tarih görüşmelerinin arşivlerini oluşturmak yeni yeni araştırmacıların gündemine girmiş bulunmaktadır. Bu durum elbette sözlü tarih yönteminin Türkiye’ye ancak 1990’lı yıllarda araştırmacıların gündemine girmesi ile açıklanabilir. Fakat bu yöntemi kullanarak yapılacak yakın tarih çalışmalarına gerek resmi gerekse özel kurumlar tarafından yeterince bütçe ayrılmaması da önemli bir sebep olarak düşünülebilir (Dere ve Akıncı, 2021). Ayrıca Türkiye’nin belli üniversiteleri dışında (örneğin Boğaziçi Ü., Sabancı Ü., MSGSÜ, Marmara Ü., Muğla Ü., İstanbul Ü., Yıldız Ü.) sözlü tarih dersleri üniversitelerin lisans ve lisansüstü eğitim müfredatında yer almamaktadır. Son olarak da son yirmi yılda yaşanan dijital dönüşüm düşünüldüğünde hali hazırda tamamlanmış sözlü tarih projelerinden elde edilen verilerin yeni teknolojiler kullanılarak ve mümkün olduğunca farklı ürünle geniş kitlelere tanıtılmaması sözlü tarih yönteminin genç kuşak

araştırmacılarca uygulanmasını güçleştirmektedir. 1990’lu yıllardan beri Türkiye’de sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan yayınların sayısı artmış olmakla birlikte, farklı kurum ve kuruluşlarca oluşturulmuş sözlü tarih arşivlerine ulaşmakta ciddi sıkıntılar mevcuttur (Dere ve Akıncı, 2021). Türkiye’de sözlü tarihin ne olduğu, niçin kullanıldığı, potansiyelleri konusunda farkındalık oluşmuş fakat ses (ve/veya) görüntü kayıtlarının olduğu, bu kayıtların transkripte edilip, indekslendiği ve gerekli yasal ve etik zorunluların tamamlandıktan sonra dijital platformlarda araştırmacıların kullanımına sunulduğu sözlü tarih arşivlerinin sayısı oldukça azdır.

Aynı zamanda sözlü tarih üzerine yapılan akademik araştırmalar ile STK ve yerel yönetimler tarafından yürütülen projeler arasında nitelik açısından önemli farklar mevcuttur. STK’lar ve yerel yönetimlerce desteklenen birçok çalışmada sözlü tarih mülakat ve transkripsiyonla eş görülmüş ve bu çalışmalar genellikle kısa bir tanıtım yazısının ardından transkripte edilen mülakatlar olarak yayınlanmıştır. Buna karşın akademik yayınların birçoğunda bu mülakatlar sözlü tarih ve hafıza çalışmaları alanında teorik ve metodolojik tartışmalar ekseninde okunmuş, mülakatların içeriklerinin yanı sıra temsil, inşa, yorumlama, hafıza ve öznel, unutmama ve hatırlamanın siyaseti gibi karmaşık konular çerçevesinde sorgulanmıştır (Neyzi, 2010: 450). Dolayısıyla her ne kadar 1990’ların ortalarından günümüze kadar birçok sözlü tarih projesi yapılmışsa da Türkiye’de sözlü tarih yönteminin yakın tarih yazımının sınırlarını genişletmesi konusunda henüz kat edeceği epey yol vardır. Çünkü sözlü tarih hala büyük oranda ciddi bir metodolojik eğitim, teorik alt yapı gerektiren, sözlü tarih arşivlerinin de tıpkı yazılı kaynakları içeren arşiv belgeleri gibi kritik okumalarının yapılması gerektiğine vurgu yapan, özellikle anlatan, anlatılan ve anlatıyı kaydeden araştırmacı arasındaki dinamikleri sorgulayan bir yöntem değil de içgüdü ve yeteneğe dayanarak geçmişe dair görüşme yapma olarak kurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABRAMS, L. (2016). *Oral History Theory*. London: Routledge.
- AKÇALI, A. A. ve Aslan, E. (2012). Tarih Öğretiminin İyileştirilmesi Yolunda Alternatif Bir Yöntem: Sözlü Tarih. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), ss.669-688.
- ALPMAN, N. (2008). *Yüzyıllık Beykoz Hikayeleri: Beykoz Sözlü Tarihi*. İstanbul: Beykoz Belediyesi.
- AKAL, E. (2003). *Kızıl Feministler: Bir Sözlü Tarih Çalışması*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.
- AKŞİT, E. E. (2005). *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- AYDIN, Z. (2015). *Grevden İşgale Singer Eylemleri(1964-1967-1969)*. İstanbul: Sosyal Tarih.
- AYDIN, Z. (2010). *Kanunsuz Bir Grevin Öyküsü Kavel: 1963*. İstanbul: Sosyal Tarih.
- BAUM, W. K. (1977). *Transcribing and Editing Oral History*. Nashville: American Association for Stateve Local History.
- BEYİNLİ, G. (2014). *Elleri Tılsımlı: Modern Türkiye’de Ebelik*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- BORA, A. (2005). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BÖKE, P. (2006). *İzmir 1919-1922: Tanıklıklar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BROWN, C. S. (1988). *Like it Was: A Complete Guide To Writing Oral History*. New York: Teachers and Writers Collaborative.
- CANDAN, A. B. (2007). Remembering A Nine-Thousand-Year-Old Site. E. Özyürek içinde *The Politics of Public Memory in Turkey* (ss. 70-94). Syracuse: Syracuse University Press.
- CAREY, D. (2017). *Oral History in Latin America: Unlocking The Spoken Archive*. New York: Routledge.
- CAUNCE, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, (B. B. Can ve A. Yalçınkaya, Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- CURTISS, R. D., Shumway, G. L. ve Shirley E. Stepenson, (Eds.). (1973). *A Guide For Oral History*. Fullerton: California State University
- ÇAĞLAYAN, H. (2007). *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAKIR, S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset: Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*. İstanbul: Versus Kitap.
- ÇOBAN, C. (2012). *Belleklerde Yaşayan Bodrum*. İstanbul: P-Kitap.
- DANACIOĞLU, E. (2001). *Geçmişin İzi: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DAVIS, C., Back, K. ve MacLean, K. (1975). *From Tape To Type: An Oral History Manual And Workbook*. Oral History Office, Sangamon State University.
- DERE, İ. ve Akıncı, Z. Y. (2021). Türkiye’de Kurum ve Kuruluşların Yaptıkları Sözlü Tarih Projelerinin Analizi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 46, ss.379-400.
- DERE, İ. (2019). Sözlü Tarihin Kaynakları: Bir Bibliyografya Çalışması. *Tarihyazımı*, 1(1), ss.79-122.
- DİZMAN, İ. (2016). *Adı Başka Acı Başka: Karadeniz’in Son Ermenilerinden Harut Usta*. İstanbul: İletişim.
- DUNAWAY, D. K. (2018). The Development Of Oral History in the United States: The Evolution Toward Interdisciplinary. *Revista Tempo e Argumento*, 10(24), ss.115-135.
- DURAKBAŞA, A. ve İLYASOĞLU, A. (2001). Formation of Gender Identities in Republican Turkey And Women’s Narratives As Transmitters of ‘Her story’ of Modernization. *Journal of Social History*, 35 (1), ss.195-203.
- ERBAŞ, H. (2017). *Bir Cumhuriyet Çınarı Sözlü Tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin 75 Yılı*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- ERCİYAS, S. (2013). *Seferihisar’ın çınarları 1. İzmir: Seferihisar Belediyesi*.
- ERDOĞAN, N. (Ed.). (2002). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- ERZENE D. E., Aydınöglu, N. ve Yalçın, Y. (2015). *Cumhuriyet’ten Günümüze İzmir’in Kadın Siyasetçileri: Kadın Milletvekilleri ve Belediye Başkanları ile Sözlü Tarih*. İzmir: İzmir Üniversitesi.
- ESKİN, Ş. (2015). *Kuşadası: Kent ve insan söyleşileri 2 Kadın Sohbetleri*. İstanbul: Kalkedon.
- EVERED, K. T. (2011). Traditional Ecologies of the Opium Poppy And Oral History in Rural Turkey. *Geographical Review*, 101(2), ss.164-182.
- FOOT, J. M. (1998). Words, Songs And Books. Oral History in Italy. A Review And Discussion. *Journal of Modern Italian Studies*, 3(2), ss.164-174.
- FREUND, A.ve LLEWELLYN, K. R. (2015). *The Canadian Oral History Reader*. Montreal: McGill-Queen’s Press.
- FRISCH, M. (1990). *A Shared Authority: Essays On The Craft And Meaning Of Oral And Public History*. New York: Suny Press.
- GÖĞÜŞ Tan, M., Şahin, Ö., Sever, M., ve Bora, A. (2007). *Cumhuriyet’te Çocuklular*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- GRELE, R. (1996). Directions for Oral History in the United States D. Dunaway ve W. Baum içinde *Oral History An Interdisciplinary Anthology*(2nd ed), (62-84).Walnut Creek: Alta Mira Press.
- GRELE, R. J. (2010). *Envelopes of Sound: The Art Of Oral History*. New York: Prager.
- GÜZEL Mummyakmaz, H. (2015). Bir Devlet Teşekkülü: Yozgat Tekel Bira Fabrikası. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 22 (22), ss.145-166.
- HART, K. (2007). Weaving Modernity, Commercializing Carpets: Collective Memory and Contested Tradition E. Özyürek, içinde *The Politics of Public Memory in Turkey* (16-39). Syracuse: Syracuse University Press.
- İLYASOĞLU, A. (1994). *Örtülü Kimlik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İLYASOĞLU, A. (2006). Türkiye Kadın Tarihinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları ve Sözlü Tarih Yöntemi. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(3), ss.94-101.
- İLYASOĞLU, A. ve Kayacan, G. (Yay. Haz.). (2006). *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar: Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- K’MEYER, T. E. (2006). Oral History Method and Theory Today—A Review Essay and Commentary. *The Register of the Kentucky Historical Society*, 104(3/4), ss.685–698.
- KYVIG, D. E. Ve Marty, M. A. (2000). *Yanbaşımızdaki Tarih*. (N. Özsoy. Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- LEAVY, P. (2011). *Oral History: Understanding Qualitative Research*. Oxford: Oxford University.
- LI, N. (2020). History, Memory, and Identity: Oral History in China. *The Oral History Review*, 47(1), ss.26-51.
- MCCONVILLE, S. ve Bryson, A. (2013). *The Routledge Guide to Interviewing: Oral History, Social Enquiry And Investigation*. London: Routledge.
- METİN, E. (Ed.). (2007). *Geçmiş Zaman İstasyonu 1: Sözlü Tarih Treni*. Çankırı: Çankırı Belediyesi Gençlik Meclisi.
- METİN, C. (2002). Sözlü Tarih ve Türkiye’deki Gelişimi. *Türk Kültürü*, XL (469), ss.288-298.
- MORTAN, K. ve Sarfati, M. (2014). *Vatan Olan Gurbet II: Avustralya’ya İşçi Göçünün 45. Yılı*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- NEYZİ, L. (1999). *İstanbul’da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- NEYZİ, L. (2004). *Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik Ve Öznellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- NEYZİ, L. (2010). Oral History And Memory Studies in Turkey. Kerslake, C., Öktem, K., ve Robins, P. İçinde *Turkey’s Engagement With Modernity Conflict And Change in The Twentieth Century*, (443 - 460). London: Palgrave Macmillan.
- NEYZİ, L. (2014). *Nasıl Hatırlıyoruz. Türkiye’de Bellek Çalışmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- PASSERINI, Luisa (1979). Work, Ideology, and Consensus under Italian Fascism. *History Workshop Journal*, (8)1, ss.84–92.
- PERKS, R. (2003). Into the Mainstream: the Challenge of Oral History in Britain in the 21st century. *História Oral*, 6, ss.55-68.
- PORTELLI, A. (2009). “What Makes Oral History Different”. In *Oral history, oral culture, and Italian Americans*, New York: Palgrave Macmillan, 21-30.
- RITCHIE, D. A. (2015). *Doing Oral History*. New York: Oxford University.
- ÖZATEŞLER, G. (2014). *Gypsy Stigma and Exclusion in Turkey, 1970: The Social Dynamics Of Exclusionary Violence*. Berlin: Springer.
- ÖZGEN, H.N. (2003). *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.
- ÖZTÜRKMEN, A. (2001). Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi. *Toplum ve Bilim* 91, ss.115-121.
- ÖZTÜRKMEN, A. (2001). Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory. *New Perspectives on Turkey*, 25, 47-75.
- ÖZYÜREK, E. (2006). *Nostalgia for The Modern: State Secularism and Everyday Politics in Turkey*. Durham: Duke University Press.
- SAĞLAM, M. (2012). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nin Kuruluş Süreci Üzerine Bir Sözlü Tarih Denemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45 (2), ss.275-296.
- SHARPLESS, R. (2007). The History of Oral History. T. Charlton, L. Myers ve R. Sharpless içinde *History Of Oral History: Foundations and Methodology*. Lanham: Alta Mira Press.
- SHOPES, L. (2014) “Insights and Oversights”: Reflections on the Documentary Tradition and the Theoretical Turn in Oral History, *The Oral History Review*, 41(2), ss.257-268.
- SMITH, G. (2013). A Short History of the Oral History Society, c. 1973–2013. *Wroclawski Rocznik Historii Mówionej*, (03), ss.93-129.
- SOMMER, B. W., ve Quinlan, M. K. (2018). *The Oral History Manual*. Washington DC: Rowman ve Littlefield.
- ŞENOL Cantek, L. F. (2016). “Yaban” Lar ve Yerliler Başkent Olma Sürecinde Ankara. İstanbul: İletişim Yayınları.
- THOMPSON, P. (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*. (Ş. Layıkel, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı.
- THOMPSON, P. (2017). *The Voice of The Past: Oral History* (4th ed.) Oxford: Oxford University.
- THOMSON, A. (1998). Fifty Years On: An International Perspective on Oral History. *The Journal of American History*, 85(2), ss.581-595.
- THOMSON, A. (2007). Four Paradigm Transformations in Oral History. *The Oral History Review*, 34(1), 49-70.
- TOSH, J. (1997). *Tarihin Peşinde*. (Ö. Arıkan, Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ULUTAŞ, O. (2014). *Nilüfer’in Hikâyesi*. Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- YAMAN, H. ZAN N. U., GÜRSOY S., AYÖZEN Z. (2015). *Bir Zamanlar Pamukova 1940-1960*. Sakarya: Pamukova Kaymakamlığı Yayınları.
- YILGÜR, E. (2016). *Roman Tütün İşçileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- YILMAZ, N., Pamuk A. (2014). *Geçmişin Sesinden Arnavutköy: Savaşın ve Göçün Çocukları*. İstanbul: Arnavutköy Belediyesi.
- YOW, V. R. (2005). *Recording Oral History: A Guide for The Humanities and Social Sciences*. Walnut Creek, CA: Alta Mira.
- YÜCEER, S. (2005). *Tanıkların Anlatularıyla Bursa Tarihi: Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Kentin Yeni Gettoları: Kapalı Konut Sitelerinin Yönetsel ve Sosyal Sorunları

New Ghettos of the City: Administrative and Social Problems of Gated Communities

Hamza ATEŐ¹

Naime Merve KARACAOĞLU YILDIZ²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 48-60
June 2022

DOI: 10.52539/mad.1126469

Received: 05.06.2022

Accepted: 22.06.2022

© The Author(s) 2022

For reprints and permissions:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Günümüzde otoparkı, alışveriş merkezleri, sosyal tesisleri, temizlik hizmetleri sunumu gibi imkânlarıyla yaşam alanı olarak görülüp, barınma ihtiyacının yanı sıra birçok ihtiyaca kolayca erişebilme, statü elde etme veya yatırım yapma amacıyla tercih edilen kapalı konut siteleri, varlığını ispatlayarak gün geçtikçe daha çok benimsenmektedir. Ancak kapalı konut sitelerinin çeşitli problematikler taşıdığı ve hukuki, yönetsel, sosyal ve kentsel-ekolojik açılardan irdelenmeleri gerektiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı da kapalı konut sitelerinin sebep olduğu problemlere farkındalık oluşturmaktır. Çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden olan doküman incelemesi tercih edilmiş, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi yöntemleriyle değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma sonucunda kapalı konut sitelerinin etkileşime olanak vermeyen mekânlar ve güvensiz bir toplum yarattığı, kentsel ve sosyal ayrışmayı arttırdığı, kamusal alana zarar verdiği, kentin fiziksel dokusunu bozduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kapalı Konut Siteleri, Kapalı Konut Sitelerinin Gelişimi ve Sorunları.

Abstract

Currently, luxury gated communities have been imagined as a habitat with its auto parks, cleaning services, recreational facilities with the thought, not only of being housing but also to access the needs, to invest and to have a status. However, it is seen that gated communities estates carry various problems in many areas and they need to be examined in terms of legal, administrative, social and urban-ecological aspects. In this context, the aim of the study is to raise awareness about the many problems about gated communities. In the study, which is one of the qualitative data collection techniques are document analysis was preferred. In this direction, content analysis and critical discourse analysis methods were used.

As a result of the research, it has been found gated communities places that do not allow interaction and create an insecure society, increased urban and social segregation, damage the public space, disrupt the physical fabric of the city.

Key Words: Gated Communities, Developments and Problems of Gated Communities.

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, hamza.ates@medeniyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0975-0062

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Anabilim Dalı, merve_kracaoglu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6450-9020

GİRİŞ

Konut; insanlar tarafından barınma, güvenlik, sosyalleşme, kendini topluma ifade etme, konfor ve estetik ihtiyaçlarını karşılamak için tercih edilen mekândır. Konutla ilgili olarak yapılan birçok tanımlamanın kesiştiği ortak payda; konutun çevresinden yalıtılmış, ayrı bir mekân olarak değerlendirilemeyeceği, tam tersine bireyler, komşular ve konutun bulunduğu alandaki olanakların konutun yerleşim sistemini oluşturduğudur. Ayrıca konut, kişilerin ilişkili oldukları, hayatlarının en önemli anlarına şahitlik eden, vakitlerinin çoğunluğunu geçirdikleri ve bu nedenle de geçmişle ilgili bağlarının olduğu bir yerdir. Fiziksel, psikolojik, sosyo ve kültürel çevrede açıklanan konut, şimdilerde insanların sosyal ve ekonomik hayattaki statülerinin hatta siyasal alandaki görüş ve düşüncelerinin de üzerinden açıklanabildiği bir olgu haline gelmiştir.

Dünyanın büyük şehirlerinde, metropollerinde küreselleşmeyle beraber oluşan yeni birçok zengin grup farklı türlerde konut tüketimi eğilimlerine girmişlerdir. Güvenlik ve yaşam tarzı vaat ederek pazarlanan kapalı konut siteleri bu vaatleri yerine getirmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Kapalı konut siteleri; kentin saygın olarak ifade edilen alanlarında uygun arazi bulmak neredeyse imkânsız olduğu için kent çeperlerine yapılmaktadır. Bu konutlar çevreleri duvarlarla sınırlandırılmış, giriş çıkışların kontrol altına alınmış, 24 saat boyunca kameralarla izlenerek güvenlik önlemlerinin alındığı ve kullanıcılarına sosyal aktivite olanakları sunan yerleşimlerdir. Bu siteler çoğu zaman orman, deniz veya göl gibi doğal güzelliklere yakın olarak konumlanırlar. Bu siteler, fiziksel anlamda o çevrede yaşam süren toplumsal gruplardan kendilerini izole etmiş, kendi içlerinde tamamen ayrı bir yapıda yaşam tarzı kurmuştur. Bu sitelere yalnızca bazı ayrıcalıkları edinmiş kişiler girebilmekte ve hatta bazı sitelerde konut alabilmek için paraya sahip olmanın yanında sitede oturanların en az ikisinin referansını da alması şartı bulunmaktadır (Kurtuluş, 2005b: 161-187).

Kapalı konut siteleri; kurtarılmış adacıklar, kapalı banliyöler, korunaklı yerleşimler, aktiviteli siteler, refah adacıkları gibi farklı isimlendirmelerle de ifade edilmekte ve ulusların ekonomik gelişmişlik farklılıklarına rağmen, dünyanın çoğu metropolünde, 1980’li yıllardan bu yana yeni bir yerleşim olgusu şeklinde gözlemlenmektedir. Üst sınıfların tercihlerine yönelik olarak ortaya çıkan bu kapalı siteler “fortifiedenclaves” (Calderia, T. & Teresa P.R. 2000: 303; Marcuse, 1997: 311-326), “kaçış adaları”(Şenyapılı, 2003: 57-61), “yerleşim vahalar” (Kazmaoğlu, 1998: 80), “gated communities” (Marcuse, 2000: 270; Landman, 2000) şeklinde de adlandırılmaktadır (İşlek, 2007: 23).

Çevresi ile keskin bir sınır oluşturan kapalı siteler, kendi içinde güvenli ve korunaklı yaşam adaları gibi görünse de, sınırları dışında kalan kentsel ve kamusal açık alanlarda nitelikli bir kent yaşamının sürdürülebilirliği açısından tehdit oluşturmaktadır (Özdemir ve Türkseven Doğrusoy, 2016: 361).

Mekânların özelleşerek kamusal alanlardan ayrılması ve erişimin fiziksel engeller ile sınırlandırılması toplumsal farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Toplumda meydana gelen bu farklılaşma alt ve üst gruplar arasında çöküşe neden olmasının yanı sıra kamusal alanların işlevlerinin değişimine neden olmaktadır (Özdemir, 2022: 55).

Bu makalede, kapalı konut siteleri ile ilgili literatür özetlenerek, kapalı konut sitelerinin bünyesinde barındırdığı ve sebep olduğu problemler incelenmektedir.

1. KAPALI KONUT SİTELERİ İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN ARAŞTIRMALAR ve TİPOLOJİLER

1980’li yıllar sonrasında artan kapalı konut sitelerinin bu artışını anlamak amacıyla dünyanın birçok ülkesinde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda bir takım kabullerle tipoloji çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Makale kapsamında kapalı sitelerin tipolojileri Blakely ve Synder, Burke, Luymes’in çalışmaları üzerinden incelenecektir.

1.1. Blakely ve Synder

Blakely ve Synder genellikle kapalı konut siteler üzerine Kuzey Amerika’da kapsamlı çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmalarda söz konusu siteleri; topluluk bilincine sahip olma, komşuluk olgusu ve yer ile ilişki doğrultusunda incelemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da, kapalı siteleri üç temel gruba

ayırarak tanımlamışlardır. Bunların birincisi yaşam tarzı toplulukları, ikincisi elit gruplar ve son olarak da üçüncüsü kurtarılmış bölge topluluklarıdır.

1.1.1. Yaşam Tarzı Toplulukları (Lifestyle Communities);

Bu gruba dâhil olan kapalı konut siteleri, başta güvenlik olmak üzere, boş vakitler için birçok aktiviteler sunmaktadırlar. Bu grubun ilk bilinen örnekleri yazları geçirmek amacıyla tercih edilen yazlık sitelerdir. Bu tür kapalı konut sitelerinde yaşayan insanlar, motivasyonlarını yüksek tutan birinci sıradaki tercih sebebinin sağlanan olanaklar olduğunu ifade etmektedirler. Herhangi bir kaygı olmadan yaşamak, aktif bir yaşam tarzına sahip olmak ya da sadece üyelerin dâhil olabildiği aktivite kulüpleri özellikleri sayesinde diğer tür sitelerden farklılaşırlar.

Bu tür sitelere bakıldığında, genel olarak mahalle kimliğinin ön planda tutulup pazarlandığı anlaşılmaktadır. Bu tarz siteler ortak alanlar çevresinde kurgulansalar da kişisel alanlar topluluk yaşamının önüne geçtiği için bu tür sitelerde topluluk olma bilinci de tam olarak gelişmemiştir (Blakely ve Synder, 1997: 87-88). Blakely ve Synder yaşam tarzı topluluklarını da üç alt bölüme ayırarak incelemiştir; emekli toplulukları (retirement community), banliyö yeni kenti (suburban new town) ayrıca golf ve boş zaman aktiviteleri sunan topluluklar (golf and leisure community) (Blakely ve Synder, 1997: 39).

Emekli toplulukları olarak ifade edilen alt bölüm, orta ve üst-orta sınıf emeklilerine hitap eden, emekliliklerinin ilk devresinde yaşamlarını sosyal ve aktiviteli bir şekilde sürdürmeyi düşünenlerin tercih ettikleri topluluklardır. Kapalı konut sitelerinin tercih sebepleri genellikle ikinci ev olarak tercih edilmektedir. Bu türdeki kapalı konut siteleri genellikle yeşil alanların olduğu kent çeperlerine inşa edilmektedir.

Golf gibi boş zaman aktivitelerini kullanıcıların hizmetine sunan topluluklar; ilk olarak golf veya tenis aktivitelerini ön plana çıkarırlar. Bu grupta hedeflenen, genel olarak üst ve orta – üst gelirli gruba mensup olan, genellikle daha genç profesyonellere yönelik bir kitledir. Kapalı konut sitelerinin tercih nedenleri kullanıcılara sunulan sosyal alandaki spor aktiviteleridir. Bu gruptaki kapalı konut siteleri, yeşil alanlarla çevrili olan kent çeperlerine inşa edilmektedirler.

Banliyö yeni kenti ise; isminden de anlaşıldığı gibi yeni bir türdeki banliyö yaşam tarzı topluluklarıdır. Bu gruptaki kapalı konut siteleri çok daha geniş alanlarda inşa edilmiş, binlerce ev ve iş merkezlerinin yer aldığı, içerisinde ya da yakın çevresinde çeşitli aktivite imkânları sunabilen topluluk türleridir. Bu yeni kent türleri bazen eski olanının daha sonradan korunaklı bir hale getirilmiş ya da sonradan kapatılmış bir şekli de olabilmektedir. Bu grupta hedef olarak seçilen kitle karışık bir gruptur ve bu siteleri yaşam tarzı nedeniyle tercih etmektedirler.

1.1.2. Elit Gruplar (Prestige Communities);

Kapalı konut sitelerin ikinci türüdür. Bu grupta kapalılık, prestije ve ayrıma sahip olmayı ifade eder. Bu tür sitelerin hedefi, homojen bir topluluk oluşturmaktadır ve üst gelir grubuna dâhil olanların bütün ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur. Burada yaşayan insanlar kendilerini toplumdaki diğer insanlardan korunması gereken farklı kişiler olarak gördüklerinden dolayı bu alanları tercih etmektedirler. Elit grupların, yaşam tarzı topluluklarıyla arasındaki fark; bu grubun üyelerinin boş zaman aktiviteleri değil, kendilerini sunulan mahremiyet alanları ve kişiye özel alanlara sahip olmalarıdır.

Elit gruplar Amerika’da oldukça sık rastlanan bir kapalı konut sitesi modelidir. Bazı eski örnekleri haricinde, bu gruba dâhil olan sitelerde oldukça dikkat çekici girişler ve gösterişli cepheler inşa edilmektedir. Blakely ve Synder elit grupları da üç alt gruba ayırarak incelemiştir. İlki zengin ve ünlülerden oluşan topluluklardır (rich and famous community). İkinci grupta ise yüzde beşlik gruba dâhil olan zengin bir topluluk yer almaktadır (top – fifth communities). Üçüncü grupta ise orta gelir grubunu bünyesinde barındıran, yüzde beşlik gruba akraba diyebileceğimiz grup yer almaktadır (executive communities) (Blakely ve Synder, 1997: 75).

Zengin ve ünlülerden oluşan topluluklar, gelir düzeyi baz alındığında en üst grupta bulunanların tercih ettikleri bir gruptur. Yüksek derecede korunaklı ve saklı bir yapıda inşa edilmişlerdir. Aslında kapalı konut sitelerini tercih etme nedenleri medyadan korunmaktır. Yüzde beşlik gelir grubuna dâhil olanların oluşturduğu kapalı konut sitelerindeyse, homojen yapıdaki bir toplulukta olmayı tercih eden, daha az gelire sahip olan insanlardan farklı olduğunu göstermek isteyen, fiziksel ve sosyal güvenliklerinin, homojen

olduđuna inandıkları bir ortamda arttıđını dūřünen bařarılı iř adamları, genel mūdūrler gibi meslek mensupları oturmaktadır.

Tasarlanırken gōsteriřli tarzdaki giriş kapıları, insan eliyle oluşturulan gōletleri bulunmaktadır ve etrafındaki gōl, orman gibi dođa gūzelliklerini başarılı bir şekilde sunmaktadırlar. Kapalı konut sitelerini tercih etmelerinin sebepleri yalnızca prestijli olmaktır.

Üçünü grup, ikinci gruba yakın olmayı isteyen, daha orta gelirli kişilerin oluşturduğu ve ayrıcalıklı siteler olarak sunulan sitelerden oluşmaktadır. Yüzde beşlik gelir grubunun oluşturduğu ikinci tipteki kapalı konut sitelerine benzemektedir ancak ölçeği ikinci gruba göre daha azdır.

1.1.3. Güvenli Bölge Toplulukları veya Kurtarılmış Bölge Toplulukları (Security Zone Communities)

Amaç tamamen güvenliği sağlamaktır. Genel olarak şehrin içinde, güvenlik endişesiyle belirli sokakların girişlerinin bariyerlerle kapatılması şeklinde oluşturulmuş sonradan kapatılan konut blokları şeklinde yapılarıdır. Bu tür Türkiye’de görülmemekle birlikte Amerika ve Çin’de yerel yönetimlerden izin alınarak oluşturulmaktadır. Yoksulların barındığı kent içi semtlerde veya toplu konut projelerinde, uyulşturucu kullanımı, arabalardan ateş açma gibi suçlar fazla görüldüğünden bu tür ortamlardan korunmak amacıyla oluşturulmuş semtler, caddelerini genel kullanıma kapatıp sadece kendi üyelerinin geçişine izin vermektedirler. İzinlerini ise yerel yönetimlerden alarak, sokaklarını dış çevreye kapatmaktadırlar. Blakely ve Synder bu üçüncü tipi ‘korku adacıkları’ olarak da adlandırmaktadır. Bu tür sitelerde alt ve orta sınıftan olan insanlar yaşamaktadır (Blakely ve Synder, 1997: 99).

Üç grubu da incelediğimizde; yaşam tarzı toplulukları, güvenli bölge toplulukları ve elit gruplarda kapatmaya neden olan temel sebepler benzerdir; denetimi sağlamak, mahremiyet, güvenlik ve korku. Sadece güvenli bölge toplulukları kapatmayı, sitede yaşayan insanların inisiyātifi sayesinde gerçekteşmiştir. Blakely ve Synder güvenli bölge topluluklarını kendi içerisinde üç alt gruba ayırarak incelemiştir. İlki kentte erişimi kısıtlı olan alanlar (city perch), ikincisi barikatlı erişimi kısıtlı olan alanlar (barricade perch), üçüncüsü banliyōde erişimi kısıtlı olan alanlar (suburban perch).

Kentte erişimi kısıtlı olan alanlarda hane sakinleri kendilerini suçtan ve trafikten korumak, evlerinin güvenli olmasını sağlamak, sokaklarından güvenle geçebilmek, küçük çocuklarını trafik kazalarından korumak için kapatmak istemektedir. Kapılar dekoratif olmaktan ziyade zorunlu olarak, hanede oturan insanlar tarafından yapılmaktadır.

Banliyōlerdeki erişimi kısıtlı olan alanlar, yakın çevrelerde görülen artan suç oranının kendi mahallelerinde de görülebileceği çekincesiyle hane halkınca kapatılan alanlardır. Daha önceki dönemlerde huzurlu bir yaşam sürme olanağına sahip oldukları mahallelerini terk etmek istemeyen mahalle sakinleri sonraki dönemlerde değişmeye başlayan mahallelerini korumak için kapatmışlardır. Kapatmanın temel nedeni suçtan uzak durmaktır.

Barikatlı erişimi kısıtlı olan alanlar, kentin içerisinde görülmektedir. Mahalle sakinlerinin bütçesinin yetemeyeceği kadar büyük mahallelerde, mahalle tümüyle kapatılmayacağından bu mahallelerde kapatma sokak girişlerine konulan barikatlarla sağlanmaktadır. Buralarda kapatma, güvenlik endişesiyle sokaklar özelleştirilerek gerçekteştirilmektedir.

1.2. Burke

Burke 2001 yılında katıldığı konferansta Amerika, İngiltere ve Avusturalya’da bulunan kapalı konut sitelerini beş alt gruba ayırarak ele almıştır.

1.2.1. Kentin Güvenlikli Alanları (Urban Security Zones)

Burke bu gruba dâhil olan kapalı konut sitelerini, eskiden günümüze kadarki süreçte var olan küçük mahallelerin, sosyal problemlerden kaynaklanan suçlardan kendilerini korumak için oluşturulduklarını ifade etmektedir. Kapatmanın temel amacı ise sosyal problemlerden uzak durmak ve istenmeyen yaya ve araç trafiğini ortadan kaldırmaktır. Bu türe dâhil olan kapatma şehrin içerisinde bulunan kentin tüm konut alanlarını kapsamaktadır.

1.2.2. Güvenli Konut Kompleksleri (Secure Apartment Complexes);

İki veya üç adet yüksek bloktan oluşan, dış bölümünde kapalı duvarları olmayan ancak yüksek güvenli oldukları için içeri erişimin çok kısıtlı olduğu konut türleridir. Genel olarak bu şekildeki yüksek konut binalarının, kentin metro gibi toplu ulaşım ağlarına direk olarak bağlantısı bulunmaktadır.

Konutlara araç kullanmaya gerek kalmadan ulaşılabilmesi ve yaya girişlerinin sınırlı olması bu kapalı konut sitelerin tercih edilmesindeki en büyük sebeplerdir.

1.2.3. Güvenli Banliyö Arazileri (Secure Suburban Estates);

Kapalı konut siteleri dendiğinde akla ilk gelen türlerdir. Bu siteler hem şehrin dışındadır hem de konumlanabilir bir alandadır. Bu sitelerin özelliği yeşil alanlarda, az katlı villalardan oluşan, benzer türdeki yapı malzemeleri ve yapı tarzıyla tasarlanmış, çevresi duvarlarla çevrilmiş, güvenli konut siteleridir. Bu tür sitelerde çoğunlukla havuz ve spor salonu bulunmaktadır.

1.2.4. Güvenli Dinlenme Yeri Toplulukları (Secure Resort Complexes);

Bu tür siteler içerisinde çeşitli yaşam tarzlarını barındıran yapıdadır. Bu sitelerde golf, göl, tenis kordu, havuz gibi aktiviteleri birlikte bulunmaktadır. Ölçek açısından bakıldığında güvenli banliyö arazilerine göre daha geniş yer kaplamaktadırlar ve dinlenme alanları bu sitelerde yaşam tarzı olarak sunulmaktadır.

1.2.5. Güvenli Kırsal Konut Arazileri (Secure Rural – Residential Estates);

Genellikle merkeze inşa edilen eski türde kent arazileridir. Kapalı girişleri ve güvenlik önlemleri, kırsal konut alt bölümlerinde bulunmaktadır. Konutlar ölçek olarak küçüktür, arazisinin büyük bir kısmı peyzaj için ayrılmıştır (Gülümser, 2005: 15).

1.3. Luymes

Kapalı Konut Siteleri üzerine çalışma yapan diğer bir kişi ise Luymes'dır. Luymes kapalı konut sitelerinin, bir kentsel matriks baz alınarak şekillendiğini düşünmektedir. Luymes konutları, erişimin kontrol edilebilirliği ve çevrelerinin yapaylaştırılması şeklinde iki sınıfa ayırmıştır. Luymes modern yerleşim bölgesi topluluklarındaki kentsel tipoloji fizyolojisini sosyoekonomik veriler ışığında oluşturur. Ona göre en çok görülen yerleşim modelleri yirmi dört saat boyunca korunan veya ikinci ev olarak kullanılan kapalı konut siteleridir. Bir başka grup ise emekliler tarafından tercih edilen ve dinlenme yeri amacıyla kullanılan sitelerdir. (Gülümser, 2005: 17).

Bu sitelerde erişim kontrolü, sembolik olarak kapatılma ya da konutun giriş kısmında kapatılma, korumasız olan kontrol kapıları, elektronik operasyonlar, 24 saat korunan kontrollü kapılar, kapatılan evler ve son olarak kapalı sitenin içerisinde ikinci defa kapatılmış mahalleler adlandırılmasıyla aşamalı olarak artmaktadır. Çevrenin geçirgen yapısı ise sembolik giriş, bununla birlikte devam etmeyen – kesik yapıdaki duvarlar, açık çitler ya da tampon görevi gören bitki örtüsü, alçak ve dekoratif yapıdaki çevre duvarları ve yüksek ama geçirgen olmayan ayrıca devamlı görülen güvenlik duvarları adlandırmalarıyla artmaktadır. Erişimin kontrollü olması ve çevrenin geçirgen yapısı arttıkça, insanların algısındaki güvenliğin seviyesi yükselmekte ve mahallelilik statüsü de algısal olarak artmaktadır (Gülümser, 2005: 17).

1.4. Hatice Kurtuluş'un Oluşturduğu Kapalı Yerleşimler Tipolojisi

Kurtuluş Türkiye'deki Kapalı Konut Sitelerini kentsel ayrışma bağlamında ele almıştır (Kurtuluş, 2005b: 161-186). İstanbul'daki kapalı konut sitesi tipolojilerinin, dünyanın diğer metropollerindekilerle birebir olarak uyuşmadığını, aralarında farklılıklar olduğunu ifade ederek bu siteleri üç gruba ayırmıştır. Bunların birincisi, alt kent özelliğine sahip olan, çeperlerde konumlandırılmış, giriş çıkışların kontrol altında tutulmakla birlikte çok fazla kısıtlanmadığı kapalı sitelerdir. İkinci tür ise lüks konut siteleri olarak ifade edilen, hem çeperde hem de kentin prestijli bölgelerinde de rastlanılan, giriş çıkışların kontrol altında tutulduğu ancak yine katı güvenlik kurallarının olmadığı sitelerdir. Üçüncüsü de hem giriş-çıkışlarda yüksek güvenlik uygulaması olan hem de daha pahalı fiyatlarla pazarlanan konutların bulunduğu kapalı konut siteleridir.

Birinci tipe dâhil olan kapalı konut siteleri büyük ölçekli bir alanda yeni orta sınıfın, modern alt kent çeperinde konumlandırılan alt kentler olarak ifade edilebilir. Bu tipte giriş ve çıkışlar kontrol altında tutulmuş, 2-4 kapı ve özel güvenlik sistemleriyle iç güvenlik sağlanmıştır. Fakat alanın ölçek olarak

genişliği ve içerisinde barındırdığı nüfusun on bini aştığı bu tip alt kentlerde “dışarı kapalılık” çok katı olmadığı gibi, içeride okul, hastane, eczane vb. kamusal hizmetler sunulduğundan ve büyük marketler, eğlence mekânları gibi sosyal işlevlerinden dolayı da çevresinde bulunan diğer yerleşim alanlarından bu sitelere gelenlerin içeriye girişinde esneklikler söz konusu olmaktadır. Farklı modellerde ve büyüklüklerde dairelerin bulunduğu modern apartman blokları ve villa evlerden oluşmuş konut yapısı, düşük ve yüksek yoğunluktaki adalar meydana getirecek yapıdaki evre düzeniyle birlikte planlanmıştır. İçinde ikamet edenlerin ortak bir topluluk bilinci geliştirdikleri ve kapalı bir cemaatsel yapı oluşturdukları yapılan ampirik türdeki araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Buna rnek olarak Bahçeşehir gösterilebilir (Kurtuluş, 2005a: 92).

İkinci tip olarak sunulan kapalı konut siteleri İstanbul’un maddi imknlarını hızlı bir Şekilde arttıran yeni zengin sınıfının, güvenli bir Şekilde yatırım yapma, ihtiyaç ve gösterişe dayalı tkretim yoluyla dönüştürmek istedikleri kültürel sermayelerinden kaynaklanan taleplerini karşılayan kapalı konut siteleridir. Lüks konut siteleri olarak ifade edilen ve kentin hem yeni çeperinde hem de coğrafi prestij alanlarında konumlandırılan bu siteler lüks ve gösterişli apartmanlardan ve villalardan oluşmaktadır.

Bu tipe dâhil olan siteler birinci tipe göre daha kktr ve alt kent özelliğine sahip değillerdir. Okul, hastane gibi kamusal hizmetlerin sunumunu dışarıdan almakla birlikte, temizlik, evre düzeni ve güvenlik hizmetlerinin sunumu için gerekli iş gücünü ise yakın çevredeki yoksul yerleşim bölgelerinden sağlamaktadırlar. Genellikle sitenin girişinde katı bir güvenlik bulunmamaktadır. Burada yaşayan topluluk için mekânsal aidiyetin geliştiği ve kendileri için bir kapalı cemaat oluşturduklarını söylemek pek mümkün değildir (Kurtuluş, 2005b: 164).

İstanbul’daki nc tip kapalı yerleşimler ise, dış çevreye radikal olarak kapalı olan, mülk sahiplerine büyük lde mekânsal aidiyet kazandıran yerleşim yerleridir. Sayıları diğerlerine göre daha azdır ve bu siteler gayrimenkul piyasasında en pahalı konutlardan oluşur. Daha az daireli apartman, villa, köşk ve konak Şeklinde adlandırılan geniş kullanım alanlarına sahip, bahçeli evlerden oluşmaktadırlar. Siteye girişlerde oldukça sıkı bir güvenlik uygulaması vardır. Okul, hastane vb. hizmetlerin sunumu için site içerisinde prestiji yüksek kurumlar bulunmaktadır. Temizlik hizmeti, güvenliğin sağlanması ve evre düzeni için profesyonel firmalardan hizmet alınmaktadır (Kurtuluş, 2005’den Akt.: Kesim Güven ve Kar, 2013: 10).

2. KAPALI SİTELERİN ORTAYA IKIş NEDENLERİ VE GELİşİM SRECI

20.yüzyılın sonlarına doğru tüm dünyada yaşanan değişimlerle birlikte, konut türetim biçimlerinde de farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bilhassa 1960 yılı sonrasında görülen ekonomik değişimlerle birlikte yaşanan süreçte, en geniş mekânsal yapıları oluşturan konut alanlarının değişiminde de temel belirleyici rol oynamış; az katlı konut blokları ve kapalı konut siteleri de bu değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaya başlamışlardır. Temel özellikleriyle daha öncekilerden farklı bir türde barınma yönteminin işareti olan bu yapılar, neo-liberal politikaların, post-modernitenin ve tkretim kültürünün toplumdaki yansımaları meknsallaştıran, yeni bir konut sunum türü ve kentsel büyüme tarzı olarak ön plana çıkmaktadırlar. Küreselleşmeyle birlikte dünyada görülen bu değişiklikler kapsamında, az katlı konutlar ve kapalı konut sitelerinin bütün ülkelerin ve kentlerin kendi özgün tarzına bağlı olarak Şekillendiği söylenilebilir.

Kapalı konut siteleri ile ilgili olarak yaklaşımlar kabullenici ve eleştirel olmak üzere iki farklı türdedir. Kapalı konut sitelerini post-modern yapıdaki kentin, küreselleşmenin ve günümüzde sürekli olarak artan kentsel büyümenin doğal bir sonucu gibi gören, avantajlı yönlerinin değerlendirilmesi gerektiğini savunan görüşler bulunmaktadır. Bu sitelerin tercih edilmesinin sebeplerinin başında duvarlarla, çitlerle çevrili yapısı, 24 saat boyunca güvenlik kameraları ile ve özel güvenlik personelleriyle donatılmış sınırlarla çevrelenen bir güvenlik olgusu bulunmaktadır. Kapalı site sakinleri “tekilerle” kıyaslandığında kapalı steril alanlarda, homojen yapıdaki bir toplulukta yaşama lüksüne de sahiptir. Bu sitelerde ikamet edenler, kamusal erişimin tamamıyla engellendiği, sadece sitede ikamet edenlerin kullanımına tahsis edilen spor salonları, yeşil alanlar, hizmet mekânları ve diğer aktivite meknlarıdır. Bu homojen yapıdaki sitelerde yaşamayı tercih eden “seçkinler”, kent yönetiminde kendi kullanımları için yetersiz olarak gördükleri tüm kamusal hizmetleri, aidatları kendilerinin oluşturdukları bağımsız yönetim modelleriyle sağlamaktadırlar. Bunu yapmak için ise parayla sahip oldukları kamusal alanlarda kendilerine ait olan özel alanları kullanırlar (Sinirlioğlu, 2016).

Jencks (Jencks, 1993'den Akt.: Altun, 2010: 108) kapalı konut sitelerinin, postmodern kent için gerekli ve gerçekçi olduğunu düşünür. (Gooblar,1992'den Akt.: Altun, 2010: 108) ise kapalı konut sitelerinin konut piyasasına olan olumlu etkilerinden bahsetmekte, bu sitelerde oturanların herhangi bir servis ve altyapı hizmeti talep etmeden vergi ödediklerini ifade etmektedir. F. Foldvary (Foldvary, 1997'den Akt.: Gooblar, 2002: 324) ise kapalı konut sitelerinin kullanıcıları toplu bir şekilde tüketime yönlendirmesinin, servis ve hizmet sunumu için de etkili olduğunu; kullanıcının ise yalnızca kendisinin kullandığı mal ve hizmetlerin bedelini ödediğini, gereksiz bir harcama yapmadığını ifade etmektedir. Foldvary kullanıcının piyasadan en iyi mal ve hizmetlerin sunumunu talep etmekte haklı olduğunu ve kapalı konut sitelerinin bunun en iyi sunum şekli olduğunu savunur. Manzi ve Smith Bowers (Manzi ve Smith Bowers 2005'den Akt.: Altun, 2010: 108) ise cemaatleşmenin olumlu yönlerini vurgulamaktadır. Kapalı konut sitelerinin hem güvenliği sağlayıp suçu azalttığını hem de sosyal birliği artırarak yüksek seviyede iç entegrasyon sağlayabileceğini; bütün bunların ise sınıf ayrımlarını ortadan kaldırarak kentsel mekanlar için farklı girdiler sağlayabileceğini; etki topluluklarıyla kentsel karar mekanizmalarının üzerinde etki edebileceğini ve kenti pozitif anlamda değiştirebileceklerini savunmaktadırlar. Ancak tüm bu olumlu bakış açılarının yanı sıra, kapalı konut siteleri ile ilgili geliştirilen bir karşı-söylemin çok daha zengin olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

3. KAPALI KONUT SİTELERİNİN SORUNLARI

Kapalı Konut Sitelerinin birçok avantajının yanı sıra birçok açıdan sorunu da bünyesinde barındırdığı ya da birçok soruna neden olduğu görülmektedir. Bu bölümde, kapalı konut sitelerinin neden olduğu sosyal ve idari sorunlar incelenmektedir.

3.1. Sosyal Sorunlar

Roitman (Roitman 2003'den Akt.: Altun, 2010: 110) kentlerde yaşayan insanların toplu taşıma, sağlık ve eğitim gibi farklı sosyal ve gündelik yaşam pratikleriyle bir araya geldiklerini; sosyal değerler, demokrasi, adalet, dayanışma ve sorumluluk gibi çeşitli kavramlar bazında ortak değerlere sahip olduklarını ifade eder. Şüphesiz kentler farklı insanlar ve grupların ayrışma izlerini bünyesinde barındırmaktadır, ancak kapalı konut siteleri kentsel ve sosyal ayrışmanın bir sonucu olmanın yanı sıra aynı zamanda bu durumu beslemektedirler.

Davis (1992) ve Caldeira (Davis ve Caldeira, 1999'dan Akt.: Altun, 2010: 110) kapalı konut sitelerinin kamusal hayata zarar verdiği düşüncesine sahip olanlar da olduğunu belirtirler. Mike Davis (Davis, 1990'dan Akt.: Altun, 2010: 110) City of Quartz (Kuvars Kenti) isimli kitabında kapalı konut sitelerini oldukça sert bir dil ile eleştirmektedir. O artık gerçek manada bir kamusal mekânın kalmadığını düşünmektedir. Buna örnek olarak Los Angeles'ı gösterir. Bu şehri artık sosyal ayrışmanın kurumsallaştığı, hiç kimsenin farklılıklara karşı tahammülünün olmadığı, toplumun geri kalan kesiminin „ötekileştirilerek“, lüks yaşamı korumak amacıyla birçok güvenlik sisteminin geliştirildiği ve mimarlık yoluyla sosyal sınırların daha da keskinleştirildiği post-liberal bir kent olarak ifade eder.

Ayrıca içinde yaşayanların kentsel ihtiyaçlarının karşılanması, okul, servisler ve diğer boş zaman aktiviteleri için sadece sitede oturanlarının üye olabildikleri veya bu imkânlardan faydalanabilecekleri alanlarda gerekli ortam sağlanarak bir çeşit kulüp ortamı oluşturulmaktadır. Hatta bu mekânlar için geleneksel kasaba ve mahalle hayatının canlandırıldığı söylemi sürekli bir şekilde tekrarlanmaktadır. Ancak durum pek de böyle değildir. Çeşitlilik ve farklılıkların olduğu, kamusal kullanıma açık olan geleneksel kasabaların tersine dışa kapalı türde bir yapı oluşturan topluluklarda aslında kamusal olan alanlar özelleştirilerek içe dönük, dışlayıcı, izole edilmiş bir yaşam türü oluşmaktadır. Giroir ve Guillaume (Giroir ve Guillaume, 2004'den Akt.: Altun, 2010: 111) bu tür sitelere sadece üye olanların girebildiği ortak bir tüketim mekanizması oluşturulduğunu; bu şekilde sağlanan olanakların yalnızca bedelini ödeyebilen azınlık için olduğunu, bundan dolayı ise ne tamamıyla özel ne de tamamıyla kamusal olduklarını söylemektedirler. Kendi kendilerine yeterli olan çeşitli fonksiyonlar sayesinde, kent ile “iş yeri” haricinde herhangi bir bağlantıları olmayan site sakinlerinin kentte bulunan kamusal alanlara katılımının uzak olması; site içinde bulunan kamusal alanlarda ise kentsel olarak çeşitliliğe sahip bir karşılaşma durumunun olmamasıyla, burada yaşayan insanlar sosyal anlamda yalıtılmış bir hayat yaşamaktadırlar. Bu durum ise hem sitelerde hem de kentin geri kalanında bulunan kamusal alanların özelliklerini yitirmesine sebep olmaktadır.

Tüm bunların yanında site içinde, cemaatleşme arzusuyla, "kendi gibi insanlarla birlikte olma" isteğine dayanan "birlikte yaşam pratiği" ne ulaşmak için oluşturulmuş bu yaklaşım ve uğraşların daha ileri bir düzeyde topluluk bilinci veya yakın ilişkilerin olduğu bir ortam doğurması beklenir. Fakat yapılan çalışmalarda tam tersine, kapalı konut sitelerinin sağlam bir topluluk bilinci yaratamadıklarını, bu sitelerde mahremiyet ve kişisel alan talebinin topluluk yaşamının önüne geçtiğini, ayrıca site yönetimine katılımın düşük düzeyde kaldığı ifade edilmiştir (Blakely ve Snyder, 1997: 71; Low, 2004: 231-232; Blandy ve Lister, 2006: 109). Blandy ve Lister (2006: 109) ise İngiltere’de yaptıkları bir alan araştırmasında; bu sitelere taşınan insanlarda, benzer özelliklere sahip insanlarla bir arada yaşama ve iyi bir komşuluk ilişkisi arzusunun yüksek düzeyde olmasına rağmen, bu sitelerde zayıf sosyal ilişkilerin görüldüğünü ve yönetsel türde problemlerin komşuların arasındaki ilişkilerde sorunlara sebep olduğunu ifade etmektedirler. Kapalı konut sitelerindeki sokakların canlılığıyla ilgili Atkinson ve Flint (Atkinson ve Flint, 2004’den Akt.: Altun, 2010: 111) tarafından yapılan bir araştırmada da kapalı konut sitelerinin sokaklarında görülen canlılığın, kapalı olmayan alanlardakine kıyasla oldukça düşük düzeyde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Low (Low, 2003’den Akt.: Altun, 2010: 111) da; birey için kişisel tatmini sağlamak, toplumsal statünün ve mülkün değerini korumak, topluluk yaşamına dâhil olmaktan daha ön sırada olduğundan kapalı konut sitelerinin topluluk bilincine sahip olma konusunda yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

Kapalı konut siteleri ile ilgili olarak çok tartışılan bir diğerkonu kapalılık kavramı ve güvenlik meselesidir. Ev kavramı insanlar için genellikle güvenle ilişkilidir ve insanların kendisini, ailesini koruyup, onlara sahip çıkabildiği bir ortamda yaşama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle evin, yaşam ortamının çevresini kapatma durumu çok eski zamanlara kadar uzanmakla beraber son yıllarda bu durum farklı anlamlar kazanmıştır. İfade edildiği gibi kapalı konut sitelerinin oluşumu ve buralarda alınan yüksek güvenlik önlemleri, postmodern kentlerde artan gergin ortam ve kentin her yanında şiddete maruz kalma ihtimaline bağlı olan korkuyla bağlantılıdır. Ancak yapılan araştırmalar, alınan güvenlik önlemlerin suçu azaltmak için bir katkısının olmadığını; tam tersine artan güvenlik önlemlerinin insanlar arasındaki ayrışmayı daha da arttırdığını; güvenlik kavramının gitgide toplumsal açıdan abartılarak konut piyasasında bir satış simgesi haline geldiğini ifade etmektedir (Calderia, 1999’dan Akt.: Altun, 2010: 112). Blakely ve Snyder, Amerika’da kapalı konut siteleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, kapalı konut sitelerinin suçu çözmediğini hatta ayrışmayı arttırdığını ifade etmektedirler (Blakely ve Snyder, 1997’den Akt.: Firdin Özgür, 2006: 63).

Bunların yanı sıra dışı kapalı ve izole edilmiş bir yaşam tarzını benimseyen bireylerin, özellikle de çocukların toplumsal hayata adaptasyon sağlaması bir hayli zor görülmektedir. Zaten bir yalıtım arayışının olmasının yanında otomobile bağımlı bir yaşam tarzı her ihtimalde otomobil kullanamayan ev hanımlarının, çocukların ve yaşlıların bu ortama hapsedilmesine sebep olmaktadır. Avustralya’da yapılan araştırmalar çocukların kentin içerisindeki hareketlilik seviyesinin oldukça azaldığını, doğal ve sosyal ortamlarda ailelerinin sürekli olarak güvenlik endişesiyle çocuklarını kısıtladıklarını ortaya koymuştur. Kapalı konut siteleri çocukları koruyucu bir balona hapseden bu yaklaşıma destek olmakta; bu çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerinde sorun yaratma ihtimaline sahiptir. Bu durum, gelecek yıllarda korkmuş, güvensiz ve asosyal özellikli bireylerden oluşan, sürekli olarak tanımlanamayan "ötekilerden" korkan bir toplum inşa etmesinin yanı sıra fiziksel ve sosyal etkiler de doğuracaktır (Sarkissian ve diğ., 2004’den Akt.: Altun, 2010: 114).

Kapalı konut sitelerine kentsel-ekolojik sorunlarla ilgili olarak gelen eleştirilerin genellikle fiziksel doku bozulması ile ilgili olduğu görülmektedir. Caldeira (Caldeira, 1999’dan Akt.: Altun, 2010: 114) kapalı konut sitelerinden oluşan yoğun yapılaşmalarda kaosun olduğunu ve bu yapıların kentin görünümünü tamamen değiştirdiğini, altyapı sorunları, trafik yoğunluğu, yetersiz görülen toplu taşıma ve otomobil bağımlılığı gibi problemlerde artış yarattığını belirtmektedir. Otomobil kullanımının çevresel kirlilik getirmesinin yanı sıra kentin çevresinde bulunan geniş arazilerin, kıyıların ve doğal alanların konut kullanımı için açılması; doğal değerlerin bu yapılaşmalar yüzünden yok olmasına, tarımın azalmasına, geniş arazilere yayıldıklarından dolayı altyapı hizmetlerinin azalmasına, üretilen peyzajlarda bulunan göletler ve havuzlar yüzünden yüksek miktarda su tüketimine neden olmaktadır. Bu durum ise ekolojik denge ve sürdürülebilirlik açısından birçok olumsuz etkiye sebep olmaktadır.

Bu konutlar kendi içlerinde özerk ve içe dönük tasarımları, fiziksel yalıtılmışlıkları sayesinde çevreye bağımlı olmadıkları için çevreyi önemsemeden herhangi bir araziye yerleştirilebilmektedirler. Metropollerde birçok farklı yatırımcı ve grubun kendileri için bağımsız konut alanları kurması, birbirleriyle

ilişkisi olmayan adacıklar ortaya çıkmasına sebep olmakta, kentsel planlama açısından incelendiğinde ciddi anlamda bir bütünlük ve kimlik kaybına sebep olmaktadır. İstihdamı arttırdıklarından dolayı bölgeye kısmen katkıları olsa da alışveriş, iş, eğlence vb. durumlarda semte bağımlı olmadıklarından semt ekonomisi için de önemli bir katkı sağlamamaktadırlar. Ayrıca düzensiz bir şekilde inşa edilmeleri çarpık kentleşmeyi arttırmakta; konumlandıkları bölgeler bağlamında hukuki belediye sınırlarını da zedelemektedirler (Blandy ve Lister, 2006: 97-111). Eğitilmiş, ihtisaslaşmış ve yüksek gelirli iş gücüyle terk edilen kent mekânının, bu imkânlara sahip olmayan dar gelirli gruplara ve küçük ölçekli üretim yapan kişilere kalmasıyla çöküntüye uğraması ve kentteki yaşam kalitesinin azalması ise bir diğer eleştiridir.

Kapalı konut siteleri doğal çevreyi tahrip ettikleri sebebiyle de eleştiri almaktadırlar. Özellikle İstanbul’da yaşanan dönüşüm sürecinde oldukça fazla miktarda ormanın, doğal sit alanının, su havzalarının zarar gördüğü ayrıca bu bölgelerde ekosistemin zedelendiği yadsınamaz bir gerçektir. Tüm bunların yanı sıra parçacıl planlar doğrultusunda gerçekleştirildikleri için metropolün alan planıyla bütünleşememekte ve planda bulunan diğer arazi kullanım alanları ile aralarında ayrık bir görüntü oluşmaktadır (İnal, 2002; İşlek, 2007; Kiper 2004, Uysal, 2003; Enlil, 2003; Ekinci, 2003; Perouse ve Daniş, 2005’den Akt.: Altun, 2010: 166).

Yapılan her yasal düzenlemeyle kentler kendilerini farklı iktidar alanlarının savaşı içerisinde bulmakta, mevzi imar planları ile imarsız araziler imara açık hale gelmektedir. Kent çeperinde bulunan arazilerin hukuki statüsünün karışık olması ve bu alanda sürekli olarak yapılan yasal değişiklikler, bu bölgede yeni inşa edilen yapıların denetim mekanizmalarına takılmamasına yardımcı olmaktadır. Bu şekilde yasal düzenlemelerdeki açıklardan, hukuki ve idari boşluklardan yararlanarak yatırımcılar bilhassa bazı köylerin belde belediyesi konumuna getirilmesiyle imara açılan yeni arazilerde kapalı konut sitelerinin yayılmasına sebep olmuşlardır (Perouse ve Daniş, 2005: 96; İnal, 2002). Koruma altında olan birçok bölgede ya da ormanda kaçak bir şekilde yapılan siteler için; üst düzey ilişkiler kullanılarak, belediyelerle yapılan büyük pazarlıklar sonucunda yavaş yavaş kamuya ait araziler özelleştirilmekte; yapılaşma izni alınmakta ve bu şekilde inşa edilen siteler affedilmektedir. Son dönemlerde kamu ve özel sektör işbirliği ile de kapalı siteler üretilmekte, bu da dışa kaçış ve parçalanma sürecini hızlandırmaktadır.

Ekinci (2003: 82) çoğunluğun yasadışı ve plansız alanlarda oluşturulduğu, gelişen ve ardından çeşitli yöntemlerle onaylanan kapalı konut sitelerinin, kentin tamamında ihtiyaç duyulan yaşam kaynaklarını tükettikleri, tahrip ettikleri için tıpkı varoşlarda yapılmış gecekondular gibi kente ihanet içinde olduklarını; üstelik “en ünlü politikacılardan, üniversite hocalarına kadar her kesimden „kent kaçkınlarının” bu sitelerde, “varoş olarak beğenmedikleri öncü işgalcilerle iç içe yaşadıklarını” ifade etmektedir.

Tüm bunlara yaşadıkları yakın çevre ile olan sosyal ve fiziksel anlamda bütünleşme sorunu da eklenebilir. Üstelik çoğu çalışmada kentten kaçışın terkedilen kent mekânını olumsuz şekilde etkileyeceği ve kentin merkezinde çöküntü alanlarının oluşma ihtimalinin üzerinde durulmuştur (İşlek, 2007; Kiper, 2004; Uysal, 2003; Enlil, 2003’den Akt.: Altun, 2010: 167). Ayrıca bu bölgeler kentsel altyapı yatırımlarının önemli bir kısmını kendisine çekerek, geleneksel dokuya sahip olan eski ve tarihi mahallelerin bakımsız bir hal almasına ve buraların ihmal edilip düşük gelirli insanların yaşadığı yoksul mahallelerine dönüşmesine sebep olmaktadır (Altun, 2010: 167).

3.2. İdari Sorunlar

Kapalı Konut Sitelerinin hukuki sorunlarının temelinde site yönetiminin tüzel kişiliğinin olmaması bulunmaktadır. Kapalı konut sitelerinin yönetimi genel olarak Kat Mülkiyeti Kanununa dayanmaktadır. Kat Mülkiyeti Kanununa göre ise kapalı konut sitelerinin iki temel yönetim organı olan kat malikleri kurulu ve yöneticinin tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Bu iki yönetim organının tüzel kişiliğinin olmaması ise uygulamada birçok soruna neden olmaktadır. Örneğin kapalı konut siteleriyle ilgili Kat Malikleri Kuruluna karşı açılan davalarda taraf oluşumunu sağlamak mümkün olmamaktadır. Kat mülkiyeti kanunu hâkimin müdahalesi ve kat maliki genel kurul kararlarının iptaline imkan tanısa da bu durumun uygulanabilmesi yalnızca genel kurulda davaya konu olan karar için lehte oy kullanmış tüm kat malikleri aleyhine açılacak bir dava ile mümkün olmaktadır. Yüzlerce kat malikin katılımıyla alınan bir kararın iptali davasında taraf teşkiliyse neredeyse imkânsız bir durumdur (Özmen, 2012). Yani özetle yönetimin tüzel kişiliğinin olmaması sebebiyle; kapalı konut sitelerinde Kat Malikleri Kurulunca, site yönetimine ya da yöneticiye yetki verilmeden dava açılması mümkün değildir. Bu şekilde yönetimin verdiği vekâletle açılan davalarda

aktif ehliyet olmadığından dolayı da davalar reddedilmektedir (Danıştay, 2009). Ayrıca yönetim organının pasif taraf ehliyeti olmamasından dolayı da, yönetimce hukuki işlemlerle ilgili olarak karşı tarafın gözünde yeterli güven sağlanamamakta bu yüzden de tüzel kişiliğine sahip olmayan yönetim tarafından borçlandırıcı hukuki işlemler ve kat maliklerinin yararına yapılacak olan hukuki işlemlerde fiili zorluklarla karşılaşmaktadır (Özmen, 2012).

Tüm bu sorunların giderilebilmesi için yönetim organına; kat malikliğinin kazandırılması yoluyla ortaklığın sağlanabileceği bir özel şirket tarzında tüzel kişilik kazandırılması etkin bir çözüm yolu olabilir.

Kapalı konut sitelerinin yerel yönetimlerle olan ilişkisi bir diğer tartışmadır. Kapalı konut sitelerinde; otoyol, çöp alanları ve temel altyapı hizmetleri gibi ana hizmetler haricinde, sitenin içi hizmetlerin tamamının yüklenici firma tarafından görülmesi, bunların yönetimin sağlanması ayrıca tüm bunların maliyetlerinin ev sahiplerince karşılanması sebebiyle yerel yönetimler için avantajlı bir konum yaratmaktadır. Fakat kendi içlerinde özerk yönetimler oluşturmaları, yerel yönetimlerle aralarındaki bağların kopması, demokratik katılımın ve yurttaşlık bilincinin zayıflaması, yerel yönetimlere vergi vermede isteksiz davranmak gibi problemler doğurmaktadır (Blakely ve Synder, 1997'den Akt.: Altun, 2010: 115). Diğer taraftan tüm dünyadaki ülkelere bakıldığında sürekli olarak altyapı ve kentsel hizmetlerin site yönetimleri tarafından karşılanamayıp tekrar yerel yönetimlere ekstra yük ve ayrıca maliyete sebep olduklarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yine, kapalı konut sitelerinin yönetimlerinde üye olanların, yerel yönetimler üzerinde etki yaratabilecek nüfuzlu kişiler olması, kentsel planlama ile ilgili kararları da kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde etkilemelerine sebep olmaktadır.

McKenzie (McKenzie, 2006'dan Akt.: Altun, 2010: 116) kapalı konut sitelerini neo-liberal görüşün ve özelleştirici yapıdaki politikaların ideolojik birer yansıması olarak görmekte ve onları privatopia yani özerk ülke olarak adlandırmaktadır. O'na göre kapalı konut siteleri ile ilgili gelişmeler üç ana kuvvet tarafından yönlendirilmektedir. Bunların ilki arazi bedellerini kara çevirmek amacıyla yüksek yoğunluğa ihtiyaç duyan yatırımcılar, ikincisi düşük kamusal hizmet verip yüksek oranda vergi geliri elde etmeyi amaçlayan yerel yönetimler; üçüncüsü ise kentte artan suç ve azalan hizmetlerden kaçarak, kendilerine özerk, homojen yapıda ve güvenli bir yaşama ortamı yaratmak isteyen üst ve orta sınıftan oluşan alıcılardır. Bunun yanı sıra kapalı konut siteleriyle yerel yönetimlerin arasındaki ilişkiler, yerel yönetimlerin takındıkları tavır ve konuma göre ülkeden ülkeye göre de değişmektedir. Amerika gibi liberal politikalar benimseyen yerel yönetimlerde konut alanlarındaki yönetimin özerkleşmesi, işlerini kolaylaştırdığı gerekçesine dayanılarak kabul görebilmekte ve ülkenin tamamında meşru bir durum olabilmekte iken, sosyal politikalar uygulayan yerel yönetimlerde engellenmek istenen bir mesele olarak görülmektedir (Özgür, 2004: 67).

SONUÇ

Zamanla kentlerde görülen ekonomik kırıma ve küreselleşmeyle birlikte, kentsel mekânın üretim sürecini de etkileyerek farklı türde konut üretim biçimleri ve aktörlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu yeniden üretimin etkileri odağında yer alan ekonomik politik dönüşümler; sosyo-kültürel, kentsel, çevresel ve mekânsal alanlarda çeşitli sonuçlara yol açmaktadır.

Özellikle büyük metropollerde nüfus yoğunluğunun artması, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin azalması, komşuluk ilişkilerinin eskisi kadar güçlü olmaması, ekonomik yapıdaki bozulmaların ortaya çıkması ve kırsal kesimlerden büyük şehirlere doğru yaşanan göçlerle birlikte dengesizleşen sosyal yapı, bireylerde tanımlanmış ve sınırları belli olan bir fiziksel mekân kurma isteğine sebep olmaktadır. Bireyler sosyo-ekonomik ve kültürel olarak çeşitlenen nüfus karşısında kendini daha güvensiz, konutunun çevresini ise deforme olmuş, kimliksiz hissetmeye başlamaktadır. Bu sebeple de bireyler; sosyal ilişkiler kurabileceği yeni bir yaşam alanı talep etmekte, toplumdaki statülerini belli eden bir kimlik tanımlamak ve o toplumda aidiyet oluşturmak istemektedir. Bu isteğini de kendine benzer gelir grubu ve sosyal sınıflara ait kişilerle oluşturmak kendisine daha kontrol edilebilir ve güvenilir gelmektedir. Bu doğrultuda 1960'dan itibaren görülmeye başlanan; sınırlı bir grup için ortak bir yaşam çevresi yaratılarak güvenlik, sosyalleşme, kendini topluma ifade etme, konfor ve estetik ihtiyaçlarını karşılamak hedefleriyle ortaya çıkan, kapalı konut siteleri 1980 yılından günümüze kadarki süreçte tüm dünyada yayılmış ve hızla artmıştır.

1980'li yıllarla beraber konutun anlamının değişmesi özellikle üst gelir gruplarına hitap eden yeni türde bir konut üretim biçimini ortaya çıkarmıştır. Havuzları, oyun parkları, alışveriş merkezleri ve spor

alanları gibi farklı türdeki sosyal olanakları da bünyesinde barındıran bu yerleşimlerde, konut sadece bir yaşam alanı olmanın ötesinde bir statü göstergesi olmaya başlamış, konut satın alırken, bunun yanında yaşam tarzı da satın alınmaya başlanmıştır.

Yukarıda da bahsi geçen sebeplerle tercih edilen kapalı konut siteleri kullanıcıya ayrıcalıklı bir yaşam vaat etse de birçok problemi bünyesinde barındırmakta, kentin merkezinde birçok sorunun oluşmasına sebep olmaktadır. Bu yerleşimlerle ilgili reklamlarda göze çarpan en dikkat çeken vurgu, toplumun geri kalan kesiminden izole edilmiş, ayrılmış ortamlarda yaşama düşüncesi üzerinedir. Ancak bu durum dışarıyla olan ilişkilerin minimuma inmesine sebep olmakta ve insanların dış çevre ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için konut projeleri geliştirilirken bütüncül tasarım yaklaşımı göz önünde bulundurularak insanların sosyalleşebilecekleri kamusal mekânlar önerilmeli ve geliştirilmelidir.

Kentsel ölçekte bakıldığında bu yapıların fiziksel ve sosyal parçalanmalara yol açtığı görülmektedir. Bir kentte dışa kapalı konut yerleşmelerinin sayılarının kontrolsüzce artması, kentin fiziksel ve sosyal yapısında birçok kopmalar meydana getirerek, farklı sosyal ve ekonomik yapıya sahip insanların birlik ve beraberliğin giderek yok olmasına neden olmaktadır (Tümer, 2006: 263).

Tüm bu sebeplerle kapalı konut siteleri kentle daha yakın bir ilişki içerisine girecek şekilde inşa edilmelidir. Kullanıcıların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları iyi saptanarak mekânlar tasarlanmalıdır. Farklılaşan yaşam tarzlarına cevap verebilen nitelikli alanlar düşünülmelidir. Tasarımcılar, sosyalleşebilecekleri mekânlar önererek ve doğayla bütünleşmelerini sağlayacak parklar tasarlayarak kullanıcının mekânsal algılarını olumlu yönde etkilemelidir. Bu sitelerin olumlu yönlerinin yanı sıra sebep olduğu sorunlara da kentte yaşayan tüm bireylerin maruz kaldığı göz önünde bulundurulmalı ve bu konuda toplumda farkındalık yaratılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKYOL Altun, D. (2010). Kent Çeperlerindeki Az Katlı Konut Topluluklarının Kullanıcı-Mekân İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi: İzmir Örneği. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir
- ATKINSON, R. & FLINT, J. (2004). Fortress UK? Gated Communities, the Spatial Revolt of the Elites and Time-space Trajectories of Segregation. *Housing Studies*, 19 (6), 875–892.
- BLAKELY, E.J. & SNYDER, M.G. (1997). *Fortress America: Gated Communities in the United States*, Washington, DC: Brookings Institutions Press.
- BLANDY, S. ve LISTER, D. (2006) Gated Communities: (Ne)Gating community development?. In *Gated Communities* (97-111). R. Atkinson & S. Blandy (Eds.). USA: Routledge.
- BURKE, M. (2001). *The Pedestrian Behaviour of Residents in Gated Communities*. Australia: Walking the 21st Century 20-22 Şubat 2001. Perth, Western Australia. ss.139-150.
- CALDERIA, T. ve TERESA P.R. (2000). *City of Walls: Crime, Segregation, and Citizenship in São Paulo*, California: University of California Press.
- CALDEIRA, T. (1999). Sao Paulo’da Yeni Mekânsal Ayrımlaşma Yapısı. Duvarlar İnşa Etmek. *Birikim*, (123), 87-96.
- DANIŞTAY; 18.03.2009 2009/67 E, 2009/2575 K.
- DAVIS, M. (1990). *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*. Chapter four
- EKİNCİ, O. (2003). “Varoşlardaki Komşular” ve bir “1 Mayıs”ın anımsattıkları. *Mimarist*, (2003/2), 80-83.
- ENLİL, Z. M. (2003). 1980 sonrası İstanbul’da Toplumsal Ayrışmanın Mekânsal İzdüşümleri. *Mimarist*, (2003/2), 84-89.
- FOLDVARY, Fred. 1997. "The Business Cycle: A Georgist-Austrian Synthesis." *American Journal of Economics and Sociology* 56 (4) (October 1997): 521-41
- GOOBLAR, A. (2002). Outside the Walls: Urban Gated Communities and their Regulation within the British Planning System. *European Planning Studies*, Vol. 10, No. 3, ss.321-334,
- GIROIR, Guillaume (2004), *Gated Communities, Clubs in a Club System. The case of Beijing (China)*,
- GÜLÜMSER, A. A. (2005). *A New Trend in Urbanization: Gated Communities in İstanbul*. Yüksek Lisans tezi. Ş.B.P. İstanbul: İ.T.Ü.
- İŞLEK, E. (2007). *İstanbul’da 1980 Sonrasında Oluşan Kapalı Konut Alanlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans tezi. Mimarlık. İstanbul: Y.T.Ü.
- İNAL, S. Ç. T. (2002). *1980 Sonrası İstanbul Metropolitan Kent Çeperinde Gelişen Lüks Konut Alanlarının Gelişme Süreçleri ve Kentsel Gelişmeye Etkileri*. Yüksek Lisans tezi. Ş.B.P.
- JENCKS, C. (1993). *Heteropolis: Los Angeles, The Riots and the Strange Beauty of Hetero-Architecture*, Academy Editions, London İstanbul: İ.T.Ü.
- KAZMAOĞLU, A. (1998). Yerleşme Vahaları, *Arredamento Mimarlık*, 3: 79-81
- KESİM Güven, S. & KAR, A. (2013). Kutuplaş(tır)manın Yeni Mekanları: Kapalı siteler, Folklor/Edebiyat 19(75), 9-36.
- KURTULUŞ, H. (2005a). Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir. *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde (H. Kurtuluş, Ed.) 77-126. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- KURTULUŞ, H. (2005b). İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları örneği. *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde (H. Kurtuluş, Ed.) 161-186. İstanbul: BağlamYayınları.
- KİPER, P. (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları Ve Yitirilen Kent Kimlikleri. *Planlama*, (30), 14-18.

- LANDMAN, K. (2000). An International Review of Gated Communities, CSIR Publication, Pretoria.
- LOW, S. (2003). *Behind the Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York and London: Routledge.
- MANZI, T. & SMITH Bowers, B. (2005) *Gated Communities as Club Goods: Segregation or Social Cohesion*. *Housing Studies* 20. 2, 345-359.
- MARCUSE, P. (1997). Walls of Fear and Walls of Support. in *Architecture of Fear* (101-114). New York: Princeton Architectural Press.
- MCKENZIE, E. (2006). Constructing the Pomerium in Las Vegas: A Case Study of Emerging Trends in American Gated Communities. R. Atkinson & S. Blandy (Eds.) In *Gated Communities* (1-17). USA: Routledge.
- ÖZGÜR, E. F. (2004). *Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul – Çekmeköy Örneği*. (Doktora Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- ÖZDEMİR, N. ve TÜRKSEVEN Doğrusoy İ. (2016). Kapalı Konut Sitelerinin Kamusal Açık Alanlar Açısından Oluşturduğu Problemlerin İnsan Çevre İlişkileri Bağlamında İrdelenmesi. *Megaron*, 11(3):359-371.
- ÖZDEMİR, H. (2022). Dışa Kapalı Konut Yerleşmeleri Mekânsal Algı Bağlamında İrdelenmesi: Konya Örneği. *Artium*, 10(1), 54-66.
- ÖZMEN, K. (27.08.2012). Site Yönetimlerinin Tüzel Kişiliğinin Olmaması. 14 Ekim 2019, <https://kooperatiflerkanunu.com/2012/08/27/site-yonetimlerinin-tuzel-kisiliginin-olmamasi-kemal-ozmen/>
- SİNİRLİOĞLU, H. (30.01.2016). Nedir Bu Kapalı site çılgınlığı? 14.10.2019, <http://www.altust.org/2016/01/sosyal-konuttan-anti-sosyal-yasam-tarzina-istanbulda-kapali-sitelet/>
- PEROUSE, J-F. ve DANIŞ, A.D. (2005). Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler. *Toplum ve Bilim* (104), 92-123.
- ROITMAN, S. (2003). Who Segregates Whom?. Symposium of Gated Communities: Building Social Division or Safer Communities?. University of Glasgow, 18-19 Eylül 2003
- SARKISSIAN, W., WALTON, S., KERR, H., HAZEBROEK, A., LUDHER, E., SHORE, Y., HAZEBROEK, J. & HUMPHREYS, C. (2004). Social Issues and Trends Associated with Medium-To Highdensity Urban Living. Final Report for the Land Management Corporation. Sarkissian Associates Planners Pty Ltd. 14 Mayıs 2004.
- ŞENYAPILI, T. (2003). Kaçış Adaları. *Arredamento Mimarlık*, (160), 57-61.
- TÜMER, Ö. (2006). Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinin Bursa'daki Örnekler Kapsamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- UYSAL, Y. (2003). Parçalanmış Kent-Parçalanmış Yaşamlar. *Mimarist*, (2003/2), 66-68.

Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Afet Yönetimi

Disaster Management in the Strategic
Plans of Metropolitan Municipalities

Erhan KORKIN¹
Sezai ÖZTOP²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 61-75
June 2022
DOI: 10.52539/mad.1120801
Received: 25.05.2022
Accepted: 14.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Yerel yönetimler, hizmete yakınlık açısından kamu hizmetinin etkili ve verimli olarak sunulmasında anahtar bir role sahiptirler. Özellikle 6360 Sayılı Kanun ile yerel yönetim sisteminde yaşanan dönüşüm, büyükşehir belediyelerini, il mülki sınırları ölçeğinde hizmet sunan yönetim birimleri haline getirmiştir. Ayrıca, büyükşehir ölçeğinde stratejik plan ve afet planlaması yapma Kanunla büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında sayılmıştır. Bu durum büyükşehir belediyelerinin, afet yönetimini stratejik planlamada ele alma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu makalenin amacı, risk ve tehdit potansiyeli her zaman var olan, doğa veya insan kaynaklı afetlerin sistemli ve bütüncül bir yaklaşımla yani stratejik bir planlama sistemi içerisinde ele alınmasının önemini ortaya koymaktır. Bu nedenle hizmete en yakın noktadaki görece gelişmiş yerel yönetim birimlerimiz olan 30 büyükşehir belediyesinin mevcut stratejik planlarında (2020-2024) afet yönetimine yönelik çalışmaları incelenmiştir. Veriler SPSS (Ver.25) analizine tabi tutulmuştur. Bulgular karşılaştırma yapabilmeye imkan verecek şekilde tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak büyükşehir belediyeleri stratejik planlarında afetlere yönelik farkındalık yüksek olmakla birlikte, afet olgusunun stratejik bir yönetim anlayışı olarak ele alınmasında eksikliklerin fazla olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, Büyükşehir Belediyeleri, Stratejik Planlama.

Abstract

Local authorities have key roles in terms of proximity to provide public service effectively and efficiently. Especially the transformation in local governments with the law 6360 resulted in that the metropolitan municipalities become responsible in all areas within the provincial borders. Furthermore, strategic planning and disaster planning have been listed among the power and responsibilities of metropolitan municipalities with the scale of provinces by means of legislations. The situation required metropolitan municipalities consider disaster management in strategic plans. The aim of this article is to put forward the importance of consideration of the disasters including potential risks and threats in strategic plans systematically and collectively. For this purpose, the practices of thirty metropolitan municipalities toward disaster management in their strategic plans (2020-2024) have been examined. The data have been analyzed and compared with SPSS program. The findings have been analyzed by means of tables to make comparisons. In conclusion, it is observed that there are some deficiencies to handle disasters in strategic management approach although the awareness toward disasters is quite high in strategic plans.

Key Words: Disaster Management, Metropolitan Municipality, Strategic Planning.

¹ Doktorant, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ekorkin09@gmail.com ORCID: 0000-0002-1238-1299

² Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sezai.oztop@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0003-2656-2776

GİRİŞ

Afetler, riski her zaman var olan, beklenilmeyen doğa veya insan kaynaklı felaketlerdir. Geçmişten günümüze kadar afetlerin sosyal ve ekonomik yaşama ve doğal çevreye yaptığı tahribatlar bilinen bir gerçektir. Afetlere yönelik elimizdeki veriler sadece deneyimlediklerimizden ibarettir. Bu risk gerçekliği, tüm toplumları afetlere hazırlıklı olmak zorunda bırakmaktadır. Böylece afetlere yönelik sistemli bütüncül yönetim anlayışları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Böyle bir afet yönetimi anlayışı, riskleri tanımlamayı, riskleri ortadan kaldırmayı ve risk meydana geldiğinde en az zararlarla yönetebilmeyi içeren sistemli, bütüncül bir sistemdir. Stratejik afet yönetim anlayışı sadece afet sonrası bir müdahale sorunu yönetimi değil aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma sorunu yönetimidir.

Afet yönetimi, sürdürülebilir bir kalkınmanın başarıya ulaşmasında dikkate alınması gereken temel problem alanlarından biridir. Çünkü günümüzde toplumlar afet ve krizlerle daha fazla karşılaşmakta, küresel bağlılık ilişkileriyle, modern toplum daha hasar görebilir, kırılgan hale gelmekte ve bu durumda klasik krizlerin bile sonuçlarının daha yıkıcı olabildiği durumlar ortaya çıkmaktadır (Genç,2021:7) Ayrıca afet yönetimi hem stratejik hem taktiksel hem de operasyonel çalışmaları eş güdüm içerisinde planlamayı gerektirir. Yani afet yönetimi sadece bir bilim dalının değil birçok bilim dalının bir araya gelerek ele alacağı ve inceleyeceği bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü afetlerin etki alanının çeşitliliği toplumların her kesimini etkilemektedir. Bu yönüyle afet yönetimi çok taraflı bir yönetim mekanizmasının oluşmasını zorunlu kılar. Özellikle gelişmiş ülkeleri ölçeklendirmede kullanılan kalkınma hızı sadece bir afetle gerileyebilmektedir. Stratejik bir afet yönetim planı dahilinde yapılmayan tüm kalkınma hamleleri afet sonrası zarar olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın tüm alanlarında afet riskinin stratejik boyutta ele alınıp planlanması gerekmektedir. Yani afet yönetiminin sadece müdahale problemi boyutuna değil kalkınma problemi boyutuna da odaklanılmalıdır. Afet yönetiminin stratejik bir planlama gerektirdiği veya sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında planlamaya dahil edilmesi gereken bir olgu olduğu kesinlik kazanmıştır.

Afetlerin etki alanında kamu hizmeti sunan en yakın birimler yerel yönetim birimleridir. Özellikle belediyelerin afet yönetimi konusunda yapacakları planlama daha da önemli hale gelmektedir. Türk kamu yönetiminde stratejik planlama 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu zorunlu hale getirilmiştir. Kanun kamu örgütlerine stratejik plan hazırlama ve bütçelerini stratejik plana dayandırma zorunluluğu getirmektedir (Kerman vd., 2012:2). Zamanla 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunları ile stratejik planlama belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları arasında gösterilmiştir. Ayrıca il ölçeğinde afet planlama çalışmaları, büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları arasındadır. Buradan hareketle, stratejik bir konu olan afet yönetiminin büyükşehir belediye stratejik planlarında ele alınmasının zaruri bir konu olduğu görülmektedir.

Bu makalede, afet yönetiminin stratejik planlama doğrultusunda ele alınması gereken bir konu olmasından hareketle birinci bölümde, Türkiye’de afet yönetimi ve stratejik planlama yaklaşımının gelişim süreçlerinin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde; 30 büyükşehir belediyesinin 2020-2024 yılları arasını kapsayan mevcut 5 yıllık stratejik planları 2 ana başlık ve 8’er alt başlıkta afet yönetimine yönelik çalışmaları incelenmiştir. Bulgular genel ve bölgesel tablolar haline getirilerek karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık kapsamında, dünyada ve Türkiye’de afet yönetimi ve stratejik planlamanın ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin stratejik planlama ve afet yönetimine yönelik görev, yetki ve sorumlulukları mevzuat analizleri ile ortaya konmuştur.

1.1. Afet Yönetimi

Afetlerin, stratejik bir yönetim kapsamında ele alınması 1960’lı yıllardan sonra başlamıştır. Bu döneme kadar afetlere yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak afet anına ve sonrasına ait müdahale uygulamalarından oluşmaktaydı. Fakat yaşanan dönüşümle, afet konusu artık bir risk yönetimi anlayışı içerisine alınmış ve stratejik yönetim kapsamında ele alınmıştır. Bu anlayışa yönelik olarak ulus üstü kuruluşların çalışmaları göze çarpmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve bağlı kuruluşları (WHO, UNDP, UNESCO, UNICEF vd.) afetler konusunda yoğun çalışmalar yapmaktadırlar. Uluslararası Kızılay

ve Kızılhaç Federasyonunun yürüttüğü IDRL, SPHERE vb. projelerle dünya ölçeğinde afetler ve etkileri ile küresel yönetim anlayışı içinde ve stratejik, uzun vadeli bir bütüncül yaklaşım ile mücadele edilmeye çalışılmaktadır (İsbir ve Genç, 2008: 80; Gülkan vd., 2006: 37-42).

BM, afet yönetimi konusunda bünyesinde bir organ (ISDR) oluşturarak, 1990-2000 yılları arasında tüm dünyada “Doğal Afetleri Azaltma Onyılı” (IDNDR) olarak ilan etmiştir. Ayrıca su yönetimi, hijyen ve insan yerleşimleri gibi tematik konuları risk yönetimi çerçevesi içerisine almıştır. 1994 yılında, risk azaltımı konusunda ilk temel uluslararası plan olan Yokohoma Stratejisi ve Daha Güvenli Bir Dünya Eylem Planı ortaya konulmuştur. Bu plan çerçevesinde afet riskinin azaltılması (DRR) ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki etkileşime vurgu yapılmıştır. Bu etkileşim aynı zamanda afet yönetiminde yeni bir dönüşümü de ortaya çıkarmıştır. Kobe Konferansı (2005) 2005-2015 yılları arasında afet yönetiminde yeni bir eylemsel döneme geçişi sağlamıştır. Bu yeni dönem anlayışı, yalnızca afet anına ve sonrasına dönük acil eylemlerle sınırlı olmayıp; afet öncesine yönelik yeni eylem politikaları ortaya koymuştur. Böylece afet yönetiminde risk analizi ve azaltımı, ilgili tarafların ortak kararlarına dayalı yönetim anlayışına öncelik verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu konferansta ortaya konulan Hyogo Çerçeve Eylem Planı tüm ülkelerin afet yönetim çalışmalarını organize etmesine yardımcı olacak bir plan olarak sunulmuştur.

Özellikle BM tarafından düzenlenen Incheon Konferansı (2009) sonuç bildirgesinde, afet yönetiminde risk azaltma faaliyetlerinin yerel düzeyde daha başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği varsayımı ile yerel yönetimleri “Küresel Aktörler” olarak tanımlamıştır. Ek olarak BM ISDR platformu, afet yönetiminde yerel yönetimlerin dayanışma içerisinde olmaları noktasında, aralarında ağ oluşturma faaliyetlerini desteklemeye çalışmıştır. Oluşturulan bu ağların kalıcılığını sağlamak üzere, BM destekleriyle 2011’de Çin’de gerçekleştirilen “Dünya Kentleri 2. Bilimsel Geliştirme Forumu (WCSDA) ve “Şehir Yönetimleri 1. Zirvesi” 33 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Balamir,2011:1). Böylece afetlere yönelik olarak, uluslararası alanda sadece tek aktörlü (hükümet) değil aynı zamanda çok taraflı, disiplinler arası ve stratejik bir yönetim anlayışıyla çözüm arandığı görülmektedir. Bu yaklaşım Hyogo Eylem Planında, afet risk yönetiminde; hükümetlerin, bölgesel ve uluslararası organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, gönüllüler, özel sektör ve akademik çevreyi içeren tüm aktörlerin süreç içerisinde olması gerektiği şeklinde vurgulanmıştır (UNISDR, 2005). Gerek Hyogo Eylem Planı (2005-2015) gerek ardından gelen Sendai Çerçevesi (2015-2030) afet yönetimi risk azaltımı noktasında tüm ülkelere rehberlik eden küresel politika belgeleri olarak sunulmuştur.

Sonuç olarak modern afet yönetimi stratejik bir yönetim anlayışıyla ele alınması gereken; ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili tüm aktörlerle ağ bağları zorunlu kılan ve bu anlamda da iyi yönetim ilkelerine dayanan bir yönetim modeline sahip olmalıdır.

1.1.1. Türkiye’de Afet Yönetimi

Türkiye’de, özellikle üzerinde bulunduğu coğrafi yapının etkisiyle tarih boyunca birçok afete maruz kalmıştır. Bu maruziyeti giderme amaçlı çalışmalar yapılmış, ama afet sonrasında dönük çalışmalardan öteye gidilememiştir. Yani uygulana gelen afet politikası yara sarma üzerinde odaklanırken, afet olduktan sonra yasal düzenlemelerle afet bölgesine özgü düzenlemeler yapma anlayışı hakimdir. Uzun dönemdir yapılan düzenlemelerin de afetzedelere yapılacak yardımlarla sınırlı olduğu görülmüştür. Risk azaltımı, tedbir alma, koruma amaçlı hükümler az sayıdadır (Genç,2012:500). Bu nedenle, afet yönetimine yönelik politikaların afet öncesine ait risk tanımlama ve risk azaltımı ile birlikte bütüncül bir yaklaşım sergilediğini söylemek zordur.

Türkiye’de afet yönetiminin gelişim seyrine, kurumsal ve yasal düzenleme çalışmalarına kronolojik bir modelle incelemek üzere bakıldığında farklı dönemleme çalışmaları bulunmaktadır. Genç’in (2012) beş temel aşamaya ayırdığı kronolojik gelişim seyrine göre;

1944 yılında 4623 sayılı Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanunla (1944) deprem bölgelerinin tespitinin yapıldığı, bu bölgelerde inşa edilecek yapılar için bazı özel yapı kodlarının zorunlu hale getirildiği, deprem yönetmeliklerinin yayınlandığı, her il ve ilçede acil yardım ve kurtarma planlarının hazırlandığı, belediyelerin jeolojik etütler yapılmadan yeni gelişme alanlarına izin vermeme kararı alındığı, deprem sırasında yöneticilerin ve halkın sorumlulukları ilk kez belirlenmeye çalışıldığı birinci dönem; 1944-1958 arasında kapsayan afet yönetiminde önemli kurumsal düzenlemelerin yapıldığı ikinci dönem, 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle

Yapılacak Yardımlara Dair Kanunla (1959) depremler ve su baskınları dışında kalan heyelan, kaya ve çığ düşmesi, yangın, fırtına gibi tüm doğal afetler kapsam içine alınmış, “muhtemel afet” kavramı getirilerek, afetler olmadan önce, can ve mal güvenliği açısından, gelecekte afete maruz kalabilecek yerleşimleri içermesi; afet zararlarını azaltma amacıyla o güne kadar çıkarılmış tüm kanunları tek bir kanun altında toplamak amaçlanmıştır; afetler fonu oluşturulmasını öngören, 1999 arasını kapsayan üçüncü dönem, 1999 Marmara Depremi sonrasında başlayan ve 2009’a AFAD’ın kuruluşuna kadar olan dördüncü dönem ve 2009 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının kurulduğu 2009 ve sonrası dönemi kapsayan beşinci dönemdir.

Bu dönemler genel olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana afet yönetiminin kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapı taşlarının oluşturulduğu, ancak hakim yaklaşımın çok uzun dönem yangın, deprem vb. afetler olduktan sonra, eski haline geri getirmeye, afet sonrasına ağırlık veren, “yara sarmaya” yönelik, yaşanan afetler sonrasında yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerle afet yönetiminin şekillendiği görülmektedir. Bu anlamda gerek yasal gerekse kurumsal düzenlemelere bakıldığında bunların genellikle afetlerin hemen sonrasında gerek o kente ve bölgeye özgü gerekse özel fon sağlamaya yönelik olarak yürürlüğe girdiği görülmektedir. Afet yönetim sisteminin gelişimine yönelik bir başka çıkarım ise, sistemin özellikle kurumsal boyutta çok sayıda örgüt modelinin denenmesidir. Afet yönetim sürecinde afet öncesi, risk analizi ve azaltımı konusunda özellikle 1999 depremi sonrasında önemli adımlar atılmış olsa da istenilen seviyede olduğunu söylemek güçtür.

1999 Marmara Depremi’nde mevcut afet yönetim sisteminin başarısının düşük seviyede kalması, hem merkezi hem de yerel düzeyde eşgüdüm sorunları yaşanması, Kızılay gibi temel örgütlenmelerin zafiyetinin gün yüzüne çıkması, koordinasyon sorunları vb. afet yönetiminin sorunları ile yüzleşilmesinin ardından afetlerde, acil müdahale ile görevli kurumlar arasında yeterli bir eşgüdüm sağlanabilmesi ihtiyacı önce Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün, sonra da Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının kurulması ile aşılmaya çalışılmış ancak istenilen başarı düzeyi elde edilememiştir. Günümüz itibariyle Türkiye’de afet yönetimi sisteminin örgütlenme boyutunda esas yer teşkil eden kurum İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’dır. 2009 yılında 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Afet Ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) kurulmuş ve 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile yapılan son düzenlemeye göre AFAD, önceden Başbakanlığa bağlı iken, İçişleri bakanlığına bağlanmış ve kararnameye göre AFAD, “...afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması hususlarını kapsar.”

Kararnameye göre AFAD, Afet ve Acil Durum Danışma Kuruluna (m.32) sahiptir. Kurulun görevleri: “Afet ve acil durumlardan korunmak, afet ve acil durum risklerini azaltmak, afet ve acil durum sonrası yapılacak faaliyetler hakkında öneriler sunmak, politikaları ve öncelikleri belirlemektir. AFAD’ın Hizmet birimleri daire başkanlıkları şeklinde örgütlenmiştir, bunlar (m.35); Planlama ve Risk Azaltma, Müdahale, İyileştirme, Sivil Savunma, Deprem, Personel ve Destek Hizmetleri, Eğitim, Dış İlişkiler ve Uluslararası İnsani Yardım, Gönüllü ve Bağışçı İlişkileri, Denetim Hizmetleri, Strateji Geliştirme, Bilgi Sistemleri ve Haberleşme, Hukuk Müşavirliğidir. İllerde bütünlükte afet ve acil durum yönetiminin tüm unsurlarını içerecek şekilde, Başkanlığın taşra teşkilatı olarak valiye bağlı il afet ve acil durum müdürlükleri kurulmuştur (m.52), sevk ve idaresi valinin sorumluluğunda, ilin afet ve acil durum tehlike ve risklerini belirlemek, afet ve acil durum hazırlıklarını yapmak, afet ve acil durum risk azaltma, müdahale ve iyileştirme il planlarını, mahallî idareler ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği ve koordinasyon içinde yapmak, uygulamak ve uygulatmak, il afet ve acil durum yönetim merkezini yönetmek, kesintisiz ve güvenli haberleşmeyi sağlamak, meydana gelen kayıp ve hasarın tespit; afet ve acil durumlara ilişkin eğitim faaliyetlerini yapmak; sivil toplum kuruluşları ile gönüllü kişilerin afet ve acil durum yönetimi ile ilgili akreditasyonunu yapmak ve belgelendirmek; arama ve kurtarma malzemeleri ile halkın barınma, beslenme ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılacak gıda, araç, gereç ve malzemeler için depolar kurmak ve yönetmek; seferberlik ve savaş hazırlıkları ile sivil savunma hizmetlerine ilişkin görevleri illerde yerine getirmek; risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarını diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte yapmak; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddeler ile benzeri diğer teknolojik maddelerin tespiti,

teşhisi ve arındırılması ile ilgili hizmetleri yürütmek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktır.

2012 yılında 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun da afet yönetimi alanında, özellikle risk azaltımı aşamasıyla ilgili olarak önemli düzenlemelerden biridir.

1.2. Stratejik Planlama

Stratejik planlama kavramının, “strateji” ve “plan” kavramlarının bir araya gelmesinden oluşması, farklı tanımlamaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, bileşeni oluşturan ve askeri alanda uzun süre kullanılan “strateji” kavramı, zaman içerisinde yönetim, işletmecilik gibi birçok alanda ve anlamda kullanılmaya başlanmıştır (Songür, 2015: 50). Planlama ise stratejilerin somut alanı olan uygulama safhasını teşkil eder. Bu açıdan bakıldığında, strateji ve plan farklı şeylerdir. Strateji akıl içerir. Fakat plan, planlanan stratejilerin uygulanmasıdır (Öztop, 2007: 16).

Stratejik planlama, kuruluşun stratejik yönetim anlayışı içerisinde, mevcut durum analizinden yola çıkarak hedefler doğrultusunda belirlenmiş performans göstergeleri, faaliyet ve projelerle geleceğe yönelen; çıktıların izlenip ve değerlendirildiği sistematik döngüsel bir süreçtir. Burada planlamanın stratejik yönetim kavramıyla birlikte ele alınması söz konusudur. Böylelikle planlamalar geleceğe dönük bir işlevsel alana dönüşmektedir. Stratejik yönetimde, geleceğe nasıl bakıldığı vizyonla ifade edilir ve geleceğe dönük çalışmalar misyonla somutlaştırılır (Öztop, 2007: 34).

Dünyada sosyal ve ekonomik alanda yaşanan dönüşümler özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan daha yüksek hızda bir ivme yakalamıştır. Bu dönüşüm alanlarından biri de planlama çalışmalarıdır. Bu dönemden önceki planlama çalışmalarında sadece kuruluşların içyapılarına odaklanıldığı, çevresel değişkenler ve geleceğe dönük uzun süreli planların yapılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü 1950’den önceki yıllarda kısa dönemli planlamalar yapılmış, kuruluşlar iç kaynak ve kabiliyetlerini kullanmışlar, dış çevredeki değişimlerle ilgilenmemişler ve geleceğe yönelik planlamaya ihtiyaç duymamışlardır (Güçlü, 2003: 64). Doğal olarak planlama çalışmalarında stratejik bir anlayış söz konusu değildir.

1960’tan sonra ekonomik, sosyal alanlarda ve bilim-teknik alanlarında yaşanan rekabetler, planlamanın stratejik bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmiştir. 1970 sonrasında dış çevre üzerinde odaklanan stratejik planlama anlayışına geçilmeye başlanmıştır (Genç, 2009: 2). 1980’li yıllarla birlikte planlama artık stratejik bir yönetim boyutu içerisinde ortaya çıkmıştır. 1990’lı yıllar özellikle bilim ve iletişim teknolojisinde yaşanan dönüşümleri arkasına alan sermayenin, kendisini küresel ölçekte örgütlemeye başladığı dönemdir. Dolayısıyla geleceğe dönük, dış çevreyi kapsamına alan bir stratejik planlama anlayışının tüm alanlara yayılması söz konusu olmuştur. Böylelikle stratejik planlama anlayışı, gerek özel sektör kuruluşları, gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse de sivil toplum kuruluşları tarafından, çok yönlü içeriklerde kullanılmaya başlanmıştır.

1.2.1. Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlamanın Gelişimi

Dünyada oluşan değişime paralel olarak Türkiye’de de stratejik planlama anlayışında özel sektörden kamu kurumlarına doğru bir geçiş yaşanmıştır. Özel sektörde verimliliği ve karlılığı arttıran bu yaklaşım, kamu hizmetinin sunumunda yaşanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla kamu yönetimi alanında kullanılmaya başlamıştır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışının 1980’lerden sonra yaşanan sorunları çözmede yetersiz kalması sonucu devletler yeni arayışlar içerisine girmişlerdir. Bu arayış geleneksel kamu yönetimi anlayışının terkedilerek, yeni kamu işletmeciliği anlayışına bir kaymayla sonuçlanmıştır. Başka bir deyişle bu durum, özel sektör işletmeci anlayışının kamusal yönetim alanına etki etmesine, özel sektör uygulamalarının kamu yönetim alanına aktarılmasına olanak sağlamıştır. Yani bu yeni kamu işletmeciliği modeli, piyasa mekanizmasına, kamunun üstlendiği hizmetlerde etkinliğe, performans ölçümüne, vatandaş odaklı hizmet ve stratejik yönetim anlayışına geçişi ifade etmektedir (Kırılmaz, 2014: 25).

20. yüzyılın ilk çeyreğini savaşlarla, var olma mücadeleleriyle geçiren Türkiye’de 1950’lere kadar kalkınma hamleleri devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Çünkü yeni kurulan devletin hakim kalkınma politikaları devletçilik anlayışıyla hayata geçirilmiştir. İlk ulusal ölçekli plan olan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı bu anlayışının genel çerçevesini ortaya koymuştur (Ergun, 2004: 74). 1960 başlarında, planlamanın merkezi bir çerçeveye oturtulması için ilk kurumsal reform yapılarak, devletin ekonomik, sosyal ve kültürel

alanlarda, devletin planlı bir yönetim yapısına bürünmesine yardımcı olacak, danışmanlık yapacak olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur (Genç ve Korkın, 2021: 220).

1990'larla birlikte ivme kazanan küreselleşme sürecinin ve ulus üstü kuruluşlar olan, Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (DB), Birleşmiş Milletler (BM) ve bağlı kuruluşları ile olan ilişkilerin Türkiye üzerindeki etkisi artmaya başlamıştır. Örneğin, AB'ne adaylık sürecinin etkisinin hissedildiği son dönem kamu yönetim reformlarında stratejik planlama kavramı yönetimde etkinlik ve verimliliği sağlama, planların isabetlilik ve amaca uygunluk derecesini artırma, kurumsal kapasitenin artırılması, planların bütçe temeline oturtulması amacıyla; katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik ile reformun dayandığı temel kavramlardan biri haline gelmiştir (Genç, 2009: 4-5).

2000'lerin başında, DB ile imzalanan Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredi Anlaşması (PEPSAL-1) içeriğinde planlamanın kamu yönetiminde kullanılması gerekliliğine değinilmiştir. Bu içerik doğrultusunda yapılacak kamusal reformların bir yönünü de kamu kurumlarında politika aktarma kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla stratejik planların uygulamaya geçirilmesidir (Yılmaz, 2003: 76).

Türk kamu yönetiminde stratejik planlama çalışmalarına DPT öncülüğünde 2004 yılında pilot uygulama alanı olarak seçilen Sekiz kamu kurumunda başlanmıştır. Stratejik planlamanın düzenlendiği ilk yasal metin 5436 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'dur. Bunun yanı sıra, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda, 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda, stratejik planlamaya yönelik hükümler yer almaktadır (Genç, 2009:4).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile stratejik planlama kamu kurumlarında zorunlu hale gelmiş; 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile nüfusu 50.000'i aşan tüm belediyelere stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun, 7, 8. ve 21. maddelerinde stratejik planlamaya değinilmiştir.

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, risk ve tehdit potansiyeli her zaman var olan, doğa veya insan kaynaklı afetlerin sistemli ve bütüncül bir yaklaşımla, stratejik bir planlama sistemi içerisinde ele alınmasına ilişkin durumu tespit etmektir. Böylelikle hizmete en yakın noktadaki görece gelişmiş yerel yönetim birimleri olan 30 büyükşehir belediyesinin ortak bir afet yönetim anlayışında buluşmaları sağlanarak, afet yönetiminin stratejik planlamada yeri ve öneminin artırılması hedeflenmektedir.

2.2. Örneklem ve Veri Toplama

Bu çalışmanın evrenini 30 büyükşehir belediyesi ve bu belediyelerin hazırlamış olduğu stratejik planlar (2020-2024) oluşturmaktadır. Fakat 4 büyükşehir belediyesinin planına ulaşamadığı (31.03.2020'ye kadar) için inceleme 26 stratejik planla sınırlı kalmıştır. Ayrıca Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin plan dönemi devam ettiği için 2017-2021 stratejik planı üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Hazırlanmış veya yayınlanmış planlara ulaşmada belediyelerin ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın (<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/g/be/kurum/Belediyeler>) kurumsal web siteleri kullanılarak planlara ulaşamama riski ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda ulaşamayan planlar ya hazırlanamamış, ya onay alınamamış ya da yayınlanmamıştır.

Stratejik planlarda afet yönetimine yönelik çalışmaları ortaya koymak amacıyla planlar "Mevcut Durum Analizi" ve "Strateji Geliştirme" kategorileri ile bu kategoriler altındaki 8'er alt başlıkta incelenmiştir. Misyon, vizyon ve temel değerlerin yer aldığı bölüm olan "Geleceğe Bakış-Yönelim" bölümü, uzağa dönük idealleri ifade eden genel cümleleri içerdiği için analiz dışı bırakılmıştır. İncelemede nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak içerik analiziyle kavram ve ilişkilerin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Tablo 1. Stratejik Plan Listesi

No	Büyükşehir Belediyeleri	Stratejik Plan Dönemi
1	Adana	2020-2024
2	Ankara	2020-2024
3	Antalya	2020-2024
4	Aydın	2020-2024
5	Balıkesir	2020-2024
6	Bursa	2020-2024
7	Denizli	2020-2024
8	Diyarbakır	2017-2021
9	Erzurum	2020-2024
10	Eskişehir	2020-2024
11	Gaziantep	2020-2024
12	Hatay	2020-2024
13	İstanbul	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.
14	İzmir	2020-2024
15	Kahramanmaraş	2020-2024
16	Kayseri	2020-2024
17	Kocaeli	2020-2024
18	Konya	2020-2024
19	Malatya	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.
20	Manisa	2020-2024
21	Mardin	2020-2024
22	Mersin	2020-2024
23	Muğla	2020-2024
24	Ordu	2020-2024
25	Sakarya	2020-2024
26	Samsun	2020-2024
27	Şanlıurfa	2020-2024
28	Tekirdağ	2020-2024
29	Trabzon	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.
30	Van	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.

Planlar incelenerek ortaya çıkan veriler SPSS (ver.25) programı vasıtasıyla normallik, güvenilirlik, frekans ve chi-square (crosstab.) analizlerine tabi tutulmuştur. İçerik analiziyle veri toplanırken aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Cevaplar tablolara “evet (+)” ve “hayır (-)” olarak kodlanmıştır.

Tablo 2. Stratejik Plan İçerik Analizi Soruları

No	Mevcut Durum Analizi Kategorisi
1	Planın tarihçe bölümünde şehrin tarihsel gelişiminde afet olgusuna yer verilmiş midir?
2	Planların mevzuat analizi bölümünde afetlere yönelik kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik ve genelgelere atıf yapılmış mıdır?
3	Planların üst politika belgeleri bölümünde, mevcut kalkınma planları, orta vadeli plan ve bölgesel gelişme planları gibi üst politika belgeleri içerisinde yer alan afet yönetimi konularına atıf yapılmış mıdır?
4	Planlarda belediyelerin faaliyet alanları, ürünleri ve hizmetleri arasında afet yönetimi var mıdır?
5	Belediyenin teşkilat yapısı içerisinde, doğrudan afetlere yönelik daire başkanlığı veya müdürlük düzeyinde birim oluşturulmuş mudur? – (web sitelerinde yer alan teşkilat şemalarına göre)

No	Mevcut Durum Analizi Kategorisi
6	Belediyelerin planlarında afetlere yönelik araç-gereçleri mevcut mudur?
7	Planların PESTLE analizi bölümünde afet konusu ele alınmış mıdır?
8	Planların SWOT (GZFT) analizi bölümünde afetler ele alınmış mıdır?
Strateji Geliştirme Kategorisi	
9	Planda afetlere yönelik hedefler oluşturulmuş mudur?
10	Plan hedeflerinde afetlere yönelik sorumlu birimler oluşturulmuş mudur?
11	Afete yönelik plan hedeflerinde iş birliği yapılacak kurum, kuruluş ve birimler belirlenmiş midir?
12	Afete yönelik plan hedeflerinde performans göstergeleri (5 yıllık) oluşturulmuş mudur?
13	Afetlere yönelik plan hedeflerinde, performans göstergelerine ulaşmak için yapılacak faaliyet ve projeler belirlenmiş midir?
14	Afetlere yönelik plan hedeflerinde risk analizi yapılmış mıdır?
15	Afetlere yönelik plan hedeflerinde tespit ve ihtiyaç analizi yapılmış mıdır?
16	Afetlere yönelik hedefler tahmini olarak bütçelendirilmiş midir?

2.3. Bulgular

Veriler güvenilirlik analizine tabi tutulduğunda Cronbach's Alpha değerinin, 0,98 (min. 0,70) olduğu görülmüştür. Verilerimizin normallik analizi, Skewness, Kurtosis, Kolmogorov-Simirnov ve Shapiro-Wilk verileri üzerinden analiz edilmiştir.

Skewness ve Kurtosis, Alanyazına göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin standart sapmalarına oranının ∓ 1.5 (Tabachnick ve Fidell, 2013) veya ∓ 2.0 (George ve Mallery, 2010) arasında bir değer alması veri setinin normal dağıldığına bir kanıt olarak gösterilmektedir. Bu çalışmada çarpıklık ve basıklık değerlerinin **+0.83 ile +5.32** değerleri arasında yer aldığı görülmüştür.

Tablo 3. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Soru No	Skewness	Kurtosis
1	2,22	2,09
2	3,98	1,60
3	2,65	1,06
4	4,82	3,08
5	1,39	0,90
6	5,32	4,06
7	1,62	0,83
8	3,27	0,59
9	4,38	2,27
10	4,82	3,08
11	4,38	2,27
12	3,61	1,05
13	3,98	1,60
14	3,61	1,05
15	4,82	3,08
16	4,38	2,27

Kolmogrov-Simirnov ve Shapiro-Wilk testi sonuçları ile SWOT analizi ile Hedeflere ait verilerimizin Crosstabulation Chi Square testi sonucunun **0.05** referans değerinin altında olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Normallik Değerleri

Soru No	Kolmogrov-Simirnov (Sig. Değeri)	Shapiro-Wilk (Sig. Değeri)
1-8	0,000...	0,000...
9-16	0,000...	0,000...

Tablo 5. SWOT- Hedef Crosstabulation

		HEDEF			
		EVET	HAYIR	PLAN YOK	TOTAL
SWOT	EVET	20	1	0	21
	HAYIR	4	1	0	5
	PLAN YOK	0	0	4	4
	TOTAL	24	2	4	30

Tablo 6. SWOT- Hedef Chi-Square

	Değer	Df	Asym. Sig (2-sided)
Pearson Chi Square	31,524	4	,000
Likelihood Ratio	24,618	4	,000
Linear by linear association	20,645	1	,000
N of Valid Cases	30		,000

Verilerin frekans değerlerine ait bulgular Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7. Mevcut Durum Analizi Bölümü

DURUM ANALİZLERİNDE AFETLER										f(+)
Sıra No	Büyükşehir Belediyeleri	Kurumsal Tarihte Afetler	Mevzuat Analizinde Afetler	Üst Politika Belgelerinde Afetler	Faaliyet Alanları ile Ürün ve Hizmetlerde Afetler	Teşkilat Yapısında Afetlere Yönelik Birimler	Afetlere Yönelik Araç, Gereç ve Donanım	PESTLE Analizinde Afetler	SWOT Analizinde Afetler	8
1	Adana	-	+	+	+	+	+	+	+	7
2	Ankara	-	+	+	+	+	+	+	-	6
3	Antalya	-	+	-	+	+	+	-	+	5
4	Aydın	-	+	+	+	+	+	+	+	7
5	Balıkesir	+	+	+	+	-	+	-	+	6
6	Bursa	-	+	+	+	-	+	-	-	4
7	Denizli	-	+	+	+	+	+	+	+	7
8	Diyarbakır	-	+	+	+	-	+	Yok	-	4
9	Erzurum	+	+	+	+	+	+	+	+	8
10	Eskişehir	-	+	+	+	-	+	+	+	6
11	Gaziantep	-	+	+	+	-	+	+	+	6
12	Hatay	-	-	-	-	-	+	Yok	+	2
13	İstanbul	Stratejik Plana Ulaşılamamıştır.								-

DURUM ANALİZLERİNDE AFETLER										f(+)
Sıra No	Büyükşehir Belediyeleri	Kurumsal Tarihçe Afetler	Mevzuat Analizinde Afetler	Üst Politika Belgelerinde Afetler	Faaliyet Alanları ile Ürün ve Hizmetlerde Afetler	Teşkilat Yapısında Afetlere Yönelik Birimler	Afetlere Yönelik Araç, Gereç ve Donanım	PESTLE Analizinde Afetler	SWOT Analizinde Afetler	8
14	İzmir	-	+	+	+	+	+	+	+	7
15	Kahramanmaraş	-	+	+	+	+	+	-	+	6
16	Kayseri	-	+	+	+	+	+	+	+	7
17	Kocaeli	-	+	+	+	+	+	+	+	7
18	Konya	-	+	-	+	-	+	+	+	5
19	Malatya	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.								-
20	Manisa	-	+	-	+	-	+	-	+	4
21	Mardin	-	+	+	+	+	+	-	-	5
22	Mersin	-	+	+	+	+	+	-	+	6
23	Muğla	-	-	+	+	-	+	-	+	4
24	Ordu	-	+	-	+	-	+	+	+	5
25	Sakarya	+	+	+	+	+	+	+	+	8
26	Samsun	-	+	-	+	-	+	-	+	4
27	Şanlıurfa	-	-	-	+	-	+	-	-	2
28	Tekirdağ	-	+	+	+	+	+	+	+	7
29	Trabzon	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.								-
30	Van	Stratejik Plana Ulaşmamıştır.								-
f		3	23	19	25	13	26	14	21	

Kurumsal tarihçe alanında sadece Balıkesir, Erzurum ve Sakarya Büyükşehir Belediyeleri yöre geçmişinde meydana gelen afet olgusuna değinmişlerdir. Gerçekleşme %10'dur.

Mevzuat analizi boyutunda, Hatay, Muğla ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri dışında, diğer tüm Büyükşehir Belediyeleri (%76) afet mevzuatına atıf yapmışlardır. Üst politika belgeleri boyutunda, Antalya, Hatay, Konya, Manisa, Ordu, Samsun ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri dışında, diğer tüm büyükşehir belediyeleri (%63) üst politika belgelerine atıf yapmışlardır.

Hatay Büyükşehir Belediyesi dışındaki tüm büyükşehir belediyeleri (%80) faaliyet alanları, ürün ve hizmetlerinde afet yönetimine yer vermişlerdir.

Teşkilat yapısında doğrudan afetlere yönelik birimler oluşturan büyükşehir belediye oranı %43'dür. Aydın, Ankara ve Tekirdağ Büyükşehir Belediyeleri daire başkanlığı düzeyinde; diğer 10 büyükşehir belediyesi şube müdürlüğü düzeyinde birimler oluşturmuşlardır. Tüm büyükşehir belediyeleri (%100) afet anına ve sonrasında dönük müdahalelere yönelik araç ve gereç varlığına sahiptir. Fakat risk azaltımına dönük teknolojik alet bakımında yetersizlikler görülmüştür.

PESTLE analizinde çarpıklıklar söz konusudur. Diyarbakır ve Hatay Büyükşehir Belediyelerinin mevcut stratejik planlarında PESTLE analizi yer almamaktadır. 14 büyükşehir belediyesi (%46) PESTLE analizinde afet olgusuna yer verirken, 10 büyükşehir belediye (%33) afet olgusunu analiz dışı tutmuştur. Büyükşehir belediyelerinin kendi kapasitelerini değerlendirdikleri SWOT (GZFT) analizi bölümünde, 21 büyükşehir belediye (%69) afet olgusunu bu alanda analiz etmiş; 5 büyükşehir belediye (Ankara, Bursa, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa) analiz dışı bırakmıştır.

Tablo 8. Strateji Geliştirme Bölümü

STRATEJİ ANALİZLERİNDE AFETLER										f(+)
Sıra No	Büyükşehir Belediyeleri	Afetlere Yönelik Hedefler	Afetlere Yönelik Sorumlu Birimler	Afetlerde İş Birliği Yapılacak Kurumlar	Performans Göstergelerinde Afetler	Afetlere Yönelik Faaliyet ve Projeler	Afetlere Yönelik Hedeflerde Risk Analizi	Afetlere Yönelik Tespit ve İhtiyaçlar	Afetlere Yönelik Bütçelendirme	8
1	Adana	+	+	+	+	+	+	+	+	8
2	Ankara	-	+	-	-	-	-	-	-	1
3	Antalya	+	+	+	+	+	+	+	+	8
4	Aydın	+	+	+	+	+	+	+	+	8
5	Balıkesir	+	+	+	+	+	+	+	+	8
6	Bursa	+	+	+	+	+	+	+	+	8
7	Denizli	+	+	+	+	+	+	+	+	8
8	Diyarbakır	+	+	+	+	+	+	+	+	8
9	Erzurum	+	+	+	+	+	+	+	+	8
10	Eskişehir	+	+	+	+	+	+	+	+	8
11	Gaziantep	+	+	+	+	+	+	+	+	8
12	Hatay	+	+	+	+	+	+	+	+	8
13	İstanbul	Stratejik Plana Ulaşılammıştır.								-
14	İzmir	-	+	+	+	+	-	+	+	6
15	Kahramanmaraş	+	+	+	-	-	-	+	+	5
16	Kayseri	+	+	+	+	+	+	+	+	8
17	Kocaeli	+	+	+	+	+	+	+	+	8
18	Konya	+	+	+	+	+	+	+	+	8
19	Malatya	Stratejik Plana Ulaşılammıştır.								-
20	Manisa	+	+	+	+	+	+	+	+	8
21	Mardin	+	+	+	+	+	+	+	+	8
22	Mersin	+	+	+	-	+	+	+	+	7
23	Muğla	+	+	+	+	+	+	+	+	8
24	Ordu	+	+	+	+	+	+	+	+	8
25	Sakarya	+	+	+	+	+	+	+	+	8
26	Samsun	+	+	+	+	+	+	+	+	8
27	Şanlıurfa	-	-	-	-	-	-	+	-	1
28	Tekirdağ	+	+	+	+	+	+	+	+	8
29	Trabzon	Stratejik Plana Ulaşılammıştır.								-
30	Van	Stratejik Plana Ulaşılammıştır.								-
	f	23	25	24	22	23	22	25	24	

Büyükşehir belediyelerinin %76'nın (23 belediye) afetlere yönelik hedefler oluşturduğu tespit edilmiştir. Ankara, İzmir ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri hedef kartı oluşturmamıştır.

Afetlere yönelik hedeflerden sorumlu birimleri belirleyen büyükşehir belediye oranı %83'dür. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi sorumlu birim oluşturmamıştır.

Büyükşehir belediyelerinin %80'inin (24 belediye) afetlere yönelik hedeflerde iş birliği yapılacak kurum, kuruluş ve birimleri belirlediği tespit edilmiştir. Ankara ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi iş birliği yapılacak kurumlara yer vermemiştir.

Büyükşehir belediyelerin %73'ü (22 belediye) afetlere yönelik hedefleri performans göstergelerine dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Ankara, Kahramanmaraş, Mersin ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri hedef-performans göstergeleri uyumunu sağlamamıştır.

Büyükşehir belediyelerinin %76'sının (23 belediye) afetlere yönelik hedefleri faaliyet ve projelere dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Ankara, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri hedeflerin faaliyetlere ve projelere dönüşümünü sağlamamıştır..

Büyükşehir belediyelerin %73'ü (22 belediye) afetlere yönelik hedeflerin risk analizini gerçekleştirmiştir. Ankara, İzmir, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri hedef kartlarında afet riski analizi yapılmamıştır.

Büyükşehir belediyelerin %83'ü (25 belediye) afetlere yönelik tespit ve ihtiyaçlara değinmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi tespit ve ihtiyaç belirtmemiştir.

Büyükşehir belediyelerinin %80'i (24 belediye) afetlere yönelik hedeflerin tahmini bütçesini oluşturmuştur. Ankara ve Şanlıurfa Büyükşehir bütçeleme yapmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Frekans bulguları yorumlandığında, Mevcut Durum Analizi ve Strateji Geliştirme başlıkları altında oluşturulan ölçütlere göre, stratejik planların kurumsal tarihçe ve PESTLE analizlerinde, afet olgusunu ele almada ciddi sorunlar olduğu görülmüştür.

Stratejik planların Strateji Geliştirme bölümü, Mevcut Durum Analizi bölümündeki duruma nazaran daha iyi bir performans sergilemiştir. Bu durum afet olgusuna yönelik farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat afetlere yönelik hedeflerin, performans göstergelerinin, proje ve faaliyetlerin yoğunlukla afet anı ve sonrası acil müdahale alanına odaklandığı görülmüştür. Afet öncesi risk tanımlaması ve azaltımı alanına yönelik çalışmalar planlarda yok denecek kadar azdır. Ayrıca hedeflerin, performans göstergeleri, proje ve faaliyetler ile mantıksal uyumunda eksiklikler görülmektedir. Bu durum aynı zamanda büyükşehir belediyeleri bünyesinde yer alan strateji birimlerinin stratejik plan hazırlama noktasındaki eksikliğini de göstermektedir.

Hazırlanan stratejik planların afet yönetimine yönelik çalışmaları kriterlere göre karşılaştırıldığında, Sakarya ve Erzurum Büyükşehir Belediyelerinin tüm kriterleri karşıladığı görülmüştür. Bu illere ek olarak kurumsal tarihçe kriteri dışarıda bırakıldığında, Adana, Aydın, Denizli, Kayseri, Kocaeli ve Tekirdağ Büyükşehir Belediyelerinin en iyi performansı gösteren planlara sahip oldukları görülmektedir. Bölgesel karşılaştırmaya tabi tutulduğunda ise; Marmara ve Ege Bölgesi büyükşehir belediye planlarının afet yönetimine yönelik planlama performanslarının daha iyi seviyede olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak büyükşehir belediyeleri stratejik planlarında afetlere yönelik farkındalık yüksek olmakla birlikte, afet olgusunun stratejik bir yönetim anlayışı olarak ele alınmasında eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin teknolojik araç ve gereç alt yapısının afet yönetimine uygun olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi halinde, büyükşehir belediyelerinin gerek afet öncesi risk tanımlama ve azaltım gerek afet anı ve sonrası acil müdahale kapasiteleri modern afet yönetimi seviyelerine ulaşacağı ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adana BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.adana.bel.tr/stratejik-plan> Erişim Tarihi:05/03/2020
- Ankara BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1980/Ankara+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 06/03/2020
- Antalya BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1916/Antalya+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 07/03/2020
- Aydın BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1782/Aydin+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 08/03/2020
- BALAMİR, Murat (2011). “Uluslararası Afet Politikası, Güvenli Kentler Kampanyası ve Sasakawa Ödülleri”, Dosya 26-Afet ve Mimarlık, Mimarlar Odası Yayını, ss: 3-7.
- Balıkesir BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1995/Balikesir+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 09/03/2020
- Bursa BŞB Stratejik Planı (2020-2024). https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/191011104504_0.0.0.BBB-2020-2024-Stratejik-Plani.pdf 10/03/2020
- Denizli BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1788/Denizli+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 11/03/2020
- Diyarbakır BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1513/Diyarbakir+Buyuksehir+Belediyesi+2017-2021> 12/03/2020
- ERGUN, Turgay (2004). Kamu Yönetimi-Kuram, Siyasa, Uygulama, TODAEİ Yayını, No:322, Ankara.
- Erzurum BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1721/Erzurum+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 13/03/2020
- Eskişehir BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1673/Eskisehir+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 14/03/2020
- Gaziantep BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/2029/Gaziantep+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 15/03/2020
- GENÇ, F. Neval (2009). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.1-8.
- GENÇ, F. Neval (2012). Türkiye’de Afet Yönetim Politikalarının Dönüşümü, Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, Der. Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı, s.498-519.
- GENÇ, F. Neval (2021). Kriz Yönetimi ve Covid-19 Pandemisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- GENÇ, F. Neval, KORKIN, Erhan (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Bürokrasinin Değişimi ve Dönüşümü, Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Editör: Abdullah Yılmaz, Tahsin Güler, Ekin Yayıncılık, Bursa, ss.213-238.
- GEORGE, D., & MALLERY, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- GÜÇLÜ, Nezahat (2003). Stratejik Yönetim, Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.23, S.2, s.61-85.
- GÜLKAN, Polat, BALAMİR, Murat ve YAKUT Ahmet (2006). “Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri: Türkiye ve Dünyadaki Politikalara Genel Bakış”, Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, T.C. İçişleri Bakanlığı-JICA Türkiye Ofisi (Ed. Miktad Kadioğlu, Emin Özdamar), Ankara, ss. 19-42.
- Hatay BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <https://www.hatay.bel.tr/media/11217/2020-2024-stratejik-plani.pdf> 16/03/2020
- İSBİR, Eyüp. G, GENÇ, F. Neval (2008). “Afetlere Müdahalede Uluslararası Örgütlerin Rolü: 1999 Marmara Depremi”, Amme İdaresi Dergisi, 41 (3), ss.73-97.

- İzmir BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1918/Izmir+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 18/03/2020
- Kahramanmaraş BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejikplan/s/1862/Kahramanmaras+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 19/03/2020
- Kayseri BŞB Stratejik Planı (2020-2024). https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/kbb_stratejik_plan_2020_2024.pdf 20/03/2020
- KERMAN, Uysal; ALTAN, Yakup; AKTEL, Mehmet; ÖZTOP, Sezai (2012). Belediyelerde Stratejik Planlama: Ege Bölgesi İl Belediyeleri Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.2. s.1-15.
- KIRILMAZ, Muhammet (2014). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetimin İçselleştirilmesi: Stratejik Plan Modeli Önerisi, Türk İdare Dergisi, S.478, s.285-322.
- Kocaeli BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1815/Kocaeli+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 21/03/2020
- Konya BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1822/Konya+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 22/03/2020
- Manisa BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1855/Manisa+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 23/03/2020
- Mardin BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1895/Mardin+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 24/03/2020
- Mersin BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1816/Mersin+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 25/03/2020
- Muğla BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1966/Mugla+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 26/03/2020
- Ordu BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1825/Ordu+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 28/03/2020
- ÖZTOP, Sezai (2007). Stratejik Planların Belediyelerde Uygulanması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Sakarya BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1787/Sakarya+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 29/03/2020
- Samsun BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1926/Samsun+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 30/03/2020
- SONGÜR, Neşe (2015). Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama, Ed.: Eyüp G. İsbir, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar içinde. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No:1950, Ankara
- Şanlıurfa BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1911/Sanlıurfa+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 30/03/2020
- TABACHNICK, B. G., & FIDELL, L. S. (2007). Using Multivariate Statistics (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon
- Tekirdağ BŞB Stratejik Planı (2020-2024). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1799/Tekirdag+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024> 31/03/2020
- YILMAZ, Kutluhan (2003). Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Plan Uygulaması, Sayıştay Dergisi, S.50, s.69-86.
- 4623 Sayılı Yer Sarsıntularından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun, 18/07/1944 tarih ve 5310 sayılı Resmî Gazete
- 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 25/05/1959 tarih ve 10213 sayılı Resmî Gazete.

- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu, 24/12/2003 tarih ve 25326 sayılı Resmî Gazete.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 23/07/2004 tarih ve 25531 sayılı Resmî Gazete.
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 04/03/2005 tarih ve 25745 sayılı Resmî Gazete.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 13/7/2005 tarih ve 25874 sayılı Resmî Gazete.
- 5436 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 22/12/2005 tarih ve 26033 sayılı Resmî Gazete.
- 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu, 17/06/2009 tarih ve 27261 sayılı Resmî Gazete.
- 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu, 9/5/2012 tarih ve 28296 sayılı Resmî Gazete.
- 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 31/05/2012 tarih ve 28309 sayılı Resmî Gazete
- 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 06.12.2012 ve 28489 sayılı Resmî Gazete.
- <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/g/be/kurum/Belediyeler> (30 BŞB Stratejik Planı İçin Erişim Tarihi: (05-31/03/2020).

Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu: Türk Kızılay

A Non-Governmental Organization
in Disaster Management: Turkish Kızılay

İsmail BAŞARAN¹

Duygu AKYÜZ²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 76-91
June 2022

DOI: 10.52539/mad.1126125

Received: 05.06.2022

Accepted: 19.06.2022

© The Author(s) 2022

For reprints and permissions:

<https://dergipark.org.tr/pub/mad>

Öz

Afetler, ilk çağlardan bu yana insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Başta depremler olmak üzere yangınlar, büyük kazalar, patlamalar, sel baskınları, heyelan, terör olayları, salgınlar gibi afet olayları tarih boyunca fiziksel çevrede ve insan topluluklarında çok büyük kayıplara yol açmıştır. Bu kayıpları en aza indirmek ve olası afetleri önlemek için sistemli bir afet yönetimi gerekmektedir. Felaketlerin çeşitliliği ve büyüklüğünün yanı sıra can ve mal kayıplarına yol açmaları nedeniyle yasal düzenlemeler de zamanla değişmiştir. 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi ve 12 Kasım Düzce depremleri en büyük depremler olarak tarihimizde yer aldı. Özellikle bu depremler Türkiye için önemli bir dönüm noktasını oluşturmuş ve bu alanda sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini hızlandırmıştır. Ülkemizde afet yönetimi kapsamında kurulan pek çok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan Türk Kızılay afet yönetiminde önemli roller üstlenmektedir. Bu çalışmada afet yönetimi kavramsal çerçevede tanımlanmakta, sivil toplum kuruluşuna yer verilmekte ve afet yönetiminde bir sivil toplum kuruluşu olan Türk Kızılay ulusal ve uluslararası alanda çalışmaları ile Covid-19 salgınıyla mücadeledeki hizmetlerine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Sivil Toplum Kuruluşu, Türk Kızılay.

Abstract

Disasters have been an inseparable part of human life since the early days. These events such as fires, major accidents, explosions, floods, landslides, terrorist events, epidemics, notably earthquakes, have caused great losses in the physical environment and human communities as well. A systematic disaster management is required to minimize these losses and prevent potentials. In the historical process, our country has been faced with many major disasters originating from the region in which it is located. Due to the diversity and magnitude of disasters, causing loss of life and property, legal regulations regarding disaster management and disaster management have changed over time. The 17 August 1999 Izmit Gulf and 12 November Düzce earthquakes took their place in our history as the biggest earthquakes experienced. In particular, these earthquakes constituted an important turning point for Turkey and activities of non-governmental organizations were organized in this area together with other types of disasters that occurred in our country. There are many non-governmental organizations established within the scope of disaster management in our country. The Turkish Kızılay has an important role among them in disaster management. In this study, disaster management is defined in the conceptual framework, the NGOs are included, and the work of Turkish Kızılay, a non-governmental organization in disaster management, in the field of national and international activities and fight against the Covid-19 epidemic, is addressed.

Key Words: Disaster, Disaster Management, Non-Governmental Organization, Turkish Kızılay.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ismailbasaran74@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3792-8035

² Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi ABD, duyguakyuz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5333-4344

GİRİŞ

Büyüklikleri değişmekle birlikte insanlığın var oluşundan beri afetler toplumda veya çevrede etki oluşturan can ve mal kayıplarına yol açabilen, insan ya da doğa kaynaklı olaylardır. Toplulukların yaşamını kesintiye uğratan afetler, hasarlara ve yıkımlara neden olmaktadır. Afet yönetiminde temel amaç olarak benimsenen, hasarları ve kayıpları önlemek ve zararları olabildiğince en aza indirmektir. Afet öncesi ve anında yapılan çalışmalar gibi afetzedelerin afet sonrası gündelik yaşamlarına geri dönebilmeleri için ihtiyaçlarının en kısa sürede giderilmesi amacıyla çeşitli düzenlemelerin yapılması afet yönetiminin hedefleri arasındadır. Yine, sistemli plan ve programlar hazırlanarak barınma, gıda, giyim-kuşam gibi gereksinimleri muhtaç insanlara kısa süre içinde koordineli olarak dağıtmak bu kapsamdadır. Afetle mücadelede kişisel çıkar gözetmeksizin, tüm insanların ihtiyaçları doğrultusunda gönüllü katılımcıların yardım hizmetleri önemli bir yere sahiptir. Gönüllü insanların birlikteliğiyle oluşan bu toplumsal faaliyetler, ihtiyaç duyulan birçok alanda çeşitli yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Gönüllülük çerçevesinde bir araya gelen sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları sadece afet olaylarından kaynaklanan sorunlara çözüm üretilmesinde değil, aynı zamanda farklı toplumsal sorunlarda da muhtaç insanların yanında yer alarak her şeyi devletten bekleyen bir toplum düşüncesini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Sivil toplum kuruluşları, kendi içindeki birimler ile bu birimler dışında kamu kurumları ve ilgili kuruluşlarla koordineli olarak çalışmalar yürütmektedir. Amaçları doğrultusunda yaptığı yardım ve hizmetler ile tüm durumlarda etkin bir şekilde kendisini gösteren sivil toplum kuruluşları, koordineli ve işbirliği içinde çalışmalarını yürütmektedir. Yürüttüğü çalışmalar ile afet bölgelerinde yaptığı hizmetler, afete hazırlık, afeti önleme ve zararlarını en düşük seviyeye düşürmek için faaliyette bulunan birçok sivil toplum kuruluşları vardır. Birlik ve beraberlik duygusu içinde yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, kriz ve afet yönetiminin yürütülmesi bağlamda ülkemizde kurulan sivil toplum kuruluşlarından biri de Türk Kızılay'dır. Ulusal ve uluslararası alanda insani yardım faaliyetleri gibi afet olaylarında Türk Kızılay, yaptığı yardımlar ve yürüttüğü çalışmalar ile önemli rol oynamaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE AFET YÖNETİMİ

Kavramsal çerçevede “Afet Yönetimi” başlığı altında afetin tanımı yapılmakta, çeşitli afet durumları ele alınmakta ve afet türlerine yer verilmektedir. Afet yönetimi alt başlığında ise, afet yönetimi ve süreçleri ele alınmıştır.

1.1. Afet

Literatür taraması yapıldığında afet kavramıyla ilişkili birçok tanıma rastlanmaktadır. Köken itibarıyla Arapçadan Türkçeye geçen bir sözcük olarak afet kavramı yıkım, bela ve büyük felaket anlamında kullanılmaktadır (Gündüz, 2009: 22). Afet, bir yerde yaşayanların tümü veya bir bölümü için kayıplara yol açan, süregelen hayatı ve toplumsal faaliyetleri durduran veya kesilmesine sebep olan, bu durumdan etkilenen bireylerin veya toplumun üstesinden gelme kapasitesinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayları anlatan kavramdır. İster doğa kaynaklı olsun isterse insan kaynaklı olsun meydana gelen her olay afet olarak nitelendirilmez. Afet olarak bir nitelendirilme yapılması için ortaya çıkan olayın sonucunda insanların etkilenmesi, maddi veya manevi zarar görmesi gerekir (AFAD, 2021). Kadioğlu (2020: 42) afeti, insanlar için toplumsal, ekonomik, kültürel ve doğal çevrede kayıplara yol açan, gündelik hayatın akışını kesintiye uğratarak toplumlara etkileyen, maruz kalan topluluğun kendi kaynak ve imkânlarının üzerinde baş edemeyeceği etkiye sahip olan, kriz yönetimi gerektiren doğa veya insan kaynaklı olaylar sürecinin sonucu olarak tanımlamaktadır.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere bir olayın afet olarak isimlendirilmesi için, insanlar ve yaşadıkları yerlerde kayıplara yol açması ve yaşamsal aktivitelerin kesintiye uğramasının veya durmasının nedeni olarak yerleşim yerlerinin etkilemesidir. Diğer bir anlatımla afet kavramı, bir olayın ortaya çıkmasından ziyade meydana getirdiği sonuç şeklinde görülmektedir (Gökçe ve Tetik, 2012: 4). Afetle ilgili tanımlara baktığımızda, insanların yaşamları üzerinde bir etki oluşturmayan doğa kaynaklı olaylar afet olarak nitelendirilmemektedir. Bu konuda açıklama gerekirse; insanların yaşadığı alanların dışındaki bir yerde

meydana gelen bir deprem olayı sadece bir doğa olayı olup doğal bir tehlikedir ve bu durum afet şeklinde değerlendirilmemektedir (Şahin, 2011: 331).

Afetler önceden tam olarak tahmin edilmeksizin ani bir şekilde ortaya çıkan ve negatif unsurları içeren ekonomik, sosyal ve siyasal olarak uzun dönemli etkileri olan (Demir, 2003: 142) ve insanların yaşam alanlarını ve faaliyetlerini etki altına alan bir durumdur. Özellikle sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte dünyada meydana gelen afet olaylarında önemli bir artış gözlenmektedir. Afetler insan topluluklarının normal yaşamlarını ve faaliyetlerini durdurmakta veya kesintiye uğratmakta olan olaylardır (Ertürkmen, 2006: 2). İnsanların faaliyetlerini kesintiye uğratan afet olayları toplumsal hayatı etkilemede ve doğurduğu can ve mal kayıpları konusunda meydana geldikleri yer açısından farklılık göstermektedir. Bir yerleşim yerinin altyapısı, yerleşim alanının genişliği, afetin etkisi, yerleşim alanında yaşayan toplulukların afet olayları hakkında bilinçli olmaması, afetlere karşı tedbirlerin eksik olması, afet bölgesi olarak karar verilen alanların tekrardan yapılaşmaya başlaması gibi unsurlar afetin etki derecesini belirlemektedir (Yılmaz, 2003: 41). Sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan toplumlarda afet kültürünün gelişmiş olması ve ekonomik olanakların çok olması, herhangi bir afet olayına karşı önemli kazanımlar sağlamak ve negatif etkilerine karşı kısa sürede çözüm yolları bularak toplumsal yaşamı eski haline yeniden getirebilmektedir. Nitekim gelişmemiş veya gelişmekte olan toplum veya ülkelerde eğitim, bilgi ve bilinç seviyesinin düşüklüğü, hızlı nüfus artışı, plansız göçler, denetimsiz ve kaçak yapılaşma, altyapı eksikliği, ormanların ve doğal çevrenin tahribatı ve hatalı kullanımı, toplumun afete hazırlıklı olmaması (Gökçe vd., 2008: 5) gibi unsurlar afet ve sonuçlarını olumsuz biçimde etkilemektedir.

Afet türlerinin sınıflandırılması konusundaki hakim anlayış kaynakları bakımından afetleri doğa ve insan/teknoloji kaynaklı olmak üzere ikiye ayırır. Doğal afetler kapsamında deprem, sel, volkanik patlamalar, tsunami, kuraklık, heyelan, erozyon, çığ, kaya düşmesi, çölleşme gibi afetlerdir. İnsan kaynaklı afetler kapsamında yangın, büyük kazalar, patlamalar, gaz, kimyasal, zehirli madde ve radyasyon sızıntısı, ulaşım, baraj, sanayi ve teknoloji kazaları, savaşlar, terör saldırıları gibi olaylar bulunmaktadır (Akdağ, 2002: 6). Afetler meydana gelişlerine göre ani olarak ve yavaş olarak patlak veren afetler biçiminde de sınıflandırılmaktadır. Ani gelişen afet olayları tahmin edilse bile gün ve saati kesin olarak bilinmemektedir. Büyük su baskınları, yer sarsıntıları, volkanik patlamalar, kaya ve çığ düşmeleri, tayfun, fırtına, akma tipi heyelan olayları örnek verilebilir. Yavaş oluşan afetler ise, bir anda ortaya çıkmak yerine uzun süre sonunda meydana gelmektedir. Bu afet türleri daha yavaş meydana geldiği için düzenleyici ve koruyucu önlemler daha kolay olmaktadır. Kuraklık, çölleşme, çevre kirlenmesi, orman tahribatı, ilkim değişikliği, göllerde ve deniz sularında yükselme olayları bu tür afetlere örnektir (Gökçe ve Tetik, 2012: 5).

Afet olaylarıyla ortaya çıkan durumu açıklayan ve afet literatürüne de giren bir kavram acil durum sözcüğüdür. Acil durum insanları, mallarını ve çevreyi korumaya yönelik acil müdahale gerektiren ve yerel imkânlar ile üstesinden gelinebilen olayların sonuçları olarak ifade edilmektedir. Acil durumlar, toplumun belli kesimlerinde mevcut yaşamı ve faaliyetleri kesintiye uğratan olaylar ve bunlardan dolayı meydana gelen durumlardır (Kadioğlu, 2020: 42). Acil durumda insanların canları ve mallarının korunması, sağlıklarının güvence altına alınması, yerleşim yerlerinde ortaya çıkan zor ve yıkıcı durumu önlemek ve hızlı bir şekilde hareket etmek için olayın gerçekleştiği yerde devlet ve yerel birimlerin çalışmalarına destek olması gereği oluşmaktadır (İTÜ, 2005:1-10). Dolayısıyla acil durum, afetzedelerin saptanması, enkaz altında kalanların kurtarılması, acil yardım ihtiyaçlarının tespit edilmesi, gıda ihtiyaçlarının giderilmesi, geçici barınmanın sağlanması, ortaya çıkabilecek karışıklık ve düzensizliğe karşı güvenlik ve düzenin oluşturulmasına yardım etme, yönetim ve teknik destek verme gibi faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Kadioğlu, 2020: 42). Başka bir ifadeyle acil durum, ivedi olarak kontrol altına alınması gereken, temel besin ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan, yerleşim birimindeki kişiler ve kurumlar arasında işbirliğini sağlayan, yerel nitelikte müdahaleyi gerçekleştiren durumlardır.

1.2. Afet Yönetimi

Afet yönetimi, acil durum şeklinde ortaya çıkan bir olayın başlangıcından itibaren, acil durumun ortaya çıkardığı sebepleri kaldırmaya yönelik süreç içinde uygulanan yönetim şeklidir (Ergünay vd., 2008: 301). Olayın meydana gelmesinden itibaren, olaydan etkilenen veya etkilenme potansiyeli bulunan toplulukların her türlü lojistik, ulaşım, arama-kurtarma, enkaz kaldırma, ilk yardım hizmetleri, temel

ihitiyaçların karşılanması, geçici barınma, kargaşa ve toplumsal düzenin bozulmasına karşı güvenliğin sağlanması konusunda gerekli önlem ve müdahaleleri içermektedir (Kadioğlu, 2020: 51).

İnsanların gündelik yaşam ve faaliyetlerini kesintiye uğratan veya durduran afetler, aslında bir kişi veya toplumsal yaşamda görülen zor an ya da gerilim yaratan, önleyici tedbirlerin yetersiz olduğunu işaret eden bir durumdur. Afet olayları kapsamında başarılı bir acil durum yönetiminin sağlanması, hem krizin büyümesini önlemede hem de krizin ortadan kalkmasını sağlayan bir güce sahiptir. Afet yönetimi aynı zamanda, afetle ilgili kaynakların yönetimi şeklinde de ifade edilmektedir (Modh'tan 2010 aktaran ağlar, 2020: 11).

Acil durum yönetimi daha kısa süreli müdahale ve öncelik gerektiren durumları içerirken, afet yönetimi uzun dönemli bir süreci kapsamaktadır. Acil durum yönetimi, teknik ve idari hizmet desteği sağlamak için görevlendirilen kurum ile kişiler arasında işbirliğini sağlayan, ivedilikle müdahaleyi ve ihtiyaç duyulan temel gereksinimleri sağlayan ve sistemli bir şekilde yerine getiren yönetim şeklidir. Ayrıca afetin meydana geldiği toplumlarda dayanışma ve işbirliğinin sağlanması, ortak duyguların paylaşılması, toplumsal birliğin geliştirilmesi gibi sosyal, psikolojik ve kültürel değerler, o toplumlara hem yardımcı olmakta hem de afetin sancılarını kısa sürede hafifletmektedir.

Afet yönetimi, afetlerin meydana getirdiği olayların önlenmesi veya toplumdaki olumsuz etkilerinin en düşük düzeye indirilmesi, afet olarak nitelendirilen bir olay karşısında hızlı ve etkin şekilde müdahale edilmesi, afetzedelerin normal yaşama dönmeleri ve güvenlik içinde yaşayacakları alanlarına sahip olmaları için elbirliğiyle yapılan mücadele çalışmalarıdır. Afetlerin önlenme ve yol açtığı zararlarının azaltılması, afet öncesi, anı ve sonrasında gerekli önlemler ve çalışmalar vardır. Afet yönetiminin bir plan dahilinde yürütülmesi, birimler arasında işbirliğinin sağlanması, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi tüm kamu, sivil ve özel sektör kuruluşlarının ve bireylerin imkn ve kaynaklarının tespit edilen stratejik hedefler ve önceliklere göre kullanılmasını gerektiren, bir yönetim sürecidir (AFAD, 2021).

Modern afet yönetimi kavramı, can ve mal kayıpları ve zararlarını azaltma, afetlere hazırlanma, tahmin etme ve erken uyarı, afetlerle ilgili farkındalığı artırmak gibi afet öncesi, afet anı faaliyetler ile afet sonrası yeniden yapılanma gibi çalışmaları kapsamaktadır. (Kadioğlu, 2008: 72). Risk yönetimi, meydana gelebilecek zarar ve negatif durumların en aza indirilebilmesi için, olumsuz olarak nitelendirilen durumların araştırılması ve zararları azaltmak amacıyla afet öncesi alınabilecek tedbirlerin tespiti ve uygulanmasıdır. Kriz yönetimi ise, afet durumlarında meydana gelen sorunların belirlenip en az zararla atlatılmasına yönelik gereken kararları ivedi bir şekilde alma ve uygulama faaliyetlerini içermektedir. Afet risk yönetimi, afetleri nlenmeye ve zararlarının azaltılmasına yönelik olarak, afet safhalarında gereken planlanma çalışmalarının yapılması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordinasyonu ve uygulanabilmesi sağlayarak tüm kurum ve kuruluşların sahip oldukları kaynakların bu doğrultuda yönetilmesidir (Gökçe ve Tetik, 2012: 9).

Afet yönetiminin amaçları aşağıda ifade edildiği şekilde sıralanabilir (Erkal ve Değerliyurt, 2009: 151-153):

Afet ncesinde;

- Oluşabilecek olaylar karşısında, insanların en düşük seviyede zarar görmesi ve büyük kayıplar yaşanmaması için gerekli tüm tedbirleri önceden almak,
- nlenebilen olaylarla ilgili gerekli tedbirleri almak ve önlenemez olaylara karşı etkin ve ivedi şekilde zamanında çalışmalar yapmak,
- Afet olaylarında ortaya çıkabilecek zararları her aşamadaki yapılan planlamalar ile var olan risklerin artmasının önüne geçmek,
- Toplumun olabilecek olaylardan etkilenmelerini azaltmak için eğitici programlar yapmak ve bunları uygulayarak insanları afetlere hazırlık konusunda bilgilendirmek, afet olaylarının zararlarını azaltma bilincini geliştirmek.

Afet esnasında;

- İletilişim ve ulaşım kanallarını açık durumda olmasını sağlamak,

- Arama-kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerini başlatmak,
- Afetten dolayı zarara uğrayan binaları boşaltmak ve insanların tahliyesini gerçekleştirerek zarardan daha çok etkilenmeyi önlemek,
- Afetzedeler için barınacak yerler oluşturmak ve afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak,
- Afet bölgesinde olabilecek olaylara karşı güvenlik önlemlerini almak,
- Çevre sağlığını tehdit edebilecek konularla ilgili olarak güvenlik önlemlerini oluşturmak,
- Zarara uğrayan yapılar için hasar tespitinde bulunmak,
- Afetle birlikte oluşabilecek bulaşıcı hastalıklar, yangınlar, sel baskınları gibi afetlerin meydana gelmesini önlemektir.

Afet sonrası;

- Afet sonrasında ivedilikle afetzedeleri kurtarmak ve yaralılara sağlık hizmetlerini sunmak
- Meydana gelen afet olayları sonrası olabilecek ikinci afet olaylarını konusunda önlem almak,
- Afetzedeler için gerekli temel ihtiyaç malzemelerini hızlı bir şekilde karşılamak ve onların normal yaşamlarına geri dönmeleri için çalışmalar yapmak,
- Afetlerle ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve çevresel zararların etkisini azaltmak,
- Afetzedeleri, hasar görmüş afet bölgesinden güvenli ve yerleşim için afet olaylarından uzakta yeni yerleşim alanları oluşturmaktır.

Afetlerin önlenmesi zararlarının azaltılması, afet oluşturabilecek risklerin tahmin edilmesine yönelik tedbirlerin alınması için afet yönetiminde birey ve kurumlara önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Tüm toplum kesimlerini kapsayan ve afetle ilgili planlamaların esas alınması ve koordinasyonun sağlanması, etkin ve verimli bir şekilde, ortak amaç doğrultusunda faaliyetlerin yürütülmesi afet yönetiminde önemli bir yer tutmaktadır.

2. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Devlet tüzel kişiliğinin ve yapılanmasının dışında gelişen sivil toplum düşüncesi zamanla sivil toplum kuruluşlarını oluşturmuştur. Bu başlık altında sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ele alınıp, afet yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının durumu ele alınmaktadır.

2.1. Sivil Toplum Kavramı ve STK

Küreselleşmeyle birlikte gelişimi hızlanan neo-liberal ve yeni sağ politikalar devlet anlayışının sorgulanmasını, kamusal hizmetlere yönelik devlet fonksiyonlarını farklı açıdan şekillenmesini gündeme getirmiştir. Bu süreçte küreselleşmenin sivil toplum açısından anlamı oldukça önemlidir (Şenkal, 2005: 332). Neo-liberal politikaların yaygınlaşmaya başladığı bu süreçte refah devleti uygulamalarının gerilemesi sonucu, toplumsal sorunlarla baş etme konusunda yeterli desteği göremeyen toplumsal gruplar, bu sorunların giderilmesini devletten beklemek yerine kendileri çaba göstermeye başlamışlardır. Kavram açısından sivil topluma bakıldığında, birbirinden farklı toplumlarda yaşanan tarihsel süreçlere bağlı olarak çeşitli şekillerde gelişim gösterdiğini görmekteyiz. Sivil toplum bir toplumda kültürel gelişme sürecinde aynı zamanda eğitim, çoğulculuk, bağımsızlık, sorumluluk, toplumsal bilinçlenme, dayanışma gibi unsurları da geliştirmektedir. Genel bir ifadeyle sivil toplum, bireyler veya grupların kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri her türlü sosyal faaliyet olarak ifade edilmektedir (Şahin ve Öztürk, 2011:10). Örgütlü toplumların rızasına dayanan ve gönüllü olan, vatandaşlar tarafından üretilen, desteklenen ve kendilerince belirledikleri kurallara dayalı, özerk yapıya sahip düzenlemeler ya da ortak amaçlara ve çıkarılara bağlı bireylerin iletişim içinde oldukları toplumsal alanlardır. Kişilerin özel alanlarını kapsayan ve devlet denetimleri dışında kalan alanları nitelendirmek amacıyla oluşan topluluklardır (Onbaşı, 2005:46).

Sivil toplumun kavramsal olarak başlangıç noktası olarak Aristoteles'in "Politika" adlı eseri görülmektedir. Aristoteles'in çalışmasında sivil toplum, yurttaşlar ve kentlilerden oluşan bir alandır. Burada sivil ve siyasal olan ayrımı henüz yapılmamakta ve diğer toplum düzenlerinden farklı olarak hak ve haksızlık ayrımının yapıldığı ve adaleti temel alan bir düzendir. Bu anlamda sivil toplum kavramı, "yurttaş" kelimesi kapsamında; yurttaşlarca oluşturulan düzen ya da alanı, yurttaşların ortaya koyduğu ve direnme

güçlerini gösterebildiği toplum çeşidi veya yurttaşlık düzeni olarak ifade etmektedir. Sivil toplumun yurttaşlık düzeni yurttaşı ele alırken, sınıfları, cemaatleri, etnik ya da buna benzer grupları birim olarak değerlendirmemektedir (Kuçuradi, 1998: 28). Bu kapsamda sivil toplum kavramının, devlet alanı dışında oluşan bir alan olarak kabul edilmesi 18. yüzyıldan sonra olmuştur. Aristoteles ile başlayan sivil toplum kavramı, modern toplumda doğal hukukla süren geleneğe kadar devletle özdeş olarak kabul edilmektedir. Ayrıca vatandaşların, kamusal alan ve bu alanla ilgili olarak hak ve sorumluluklara sahip oldukları alan olarak da değerlendirilmektedir (Çaha, 1996: 20).

Sivil toplum anlayışının gelişimiyle ortaya çıkan, bireylerin bir araya gelme ihtiyacı ve sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, sanayileşmenin getirdiği modernizmle daha görünür hale gelmiştir. Sanayi devriminin ve arkasındaki ideoloji liberalizmin getirdiği bireycilik, özgürlük ve doğal düzen ve piyasa ekonomisinin hakim olduğu sınırlı devlet gibi değerler sivil toplumda anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır. Devlet alanı dışında bireylerin kendilerini çeşitli istek ve çıkarları doğrultusundaki alanlarda daha etkili olmalarını sağlayacak dayanışma için bir araya gelmeleriyle sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır (Yerasimos, 2001: 13). Sivil toplum kuruluşları, kavramsal açıdan iki şekilde tanımlanabilir. Dar anlamda sivil toplum kuruluşu, ekonomik ve sosyal hayata destek olmak, insanî yardımlarda bulunmak ve özel alanlarda zarara uğramış vatandaşlara hizmetler sunmak amacıyla bağımsız, gönüllülük rızasına bağlı, kâr amacı taşımayan ve kişisel çıkar göz ardı eden örgütler olarak açıklanmaktadır. Geniş anlamda ise; ilgili oldukları sivil alanda ve devlet idaresi dışında etkinlik gösteren örgütlenmeleri kapsamaktadır. Bu tanımlamalara göre sivil toplum kuruluşları ortak bir amaç için toplanan, ortak çıkarları hedefleyen ve bu doğrultuda faaliyet gösteren örgütlerdir. Bu bağlamda belirli isimler altında oluşan sendikalar, kooperatifler, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve dini kuruluşlar örnek verilebilir (Yıldırım, 2004: 51-52). Belirli ihtiyaçları karşılamayı amaç edinen, bireyin ihtiyaçlarının çeşitliliğine göre küçük kamusal alan oluşturan ve bu alanda kamusal mal ve hizmet üreterek toplumsal hizmeti yerine getiren örgütler sivil toplum kuruluşu olarak ifade edilmektedir (Tekeli, 2005: 13).

Sivil toplum kuruluşları, çeşitli kültür ve dillerde farklı sözcüklerle adlandırılabilir. Sivil toplum kuruluşları, “Hükümet Dışı Organizasyonlar (non-governmental organizations-ngo)”, “Kâr Amacı Gütmeyen Organizasyonlar (non-profit organization-npo)”, “Özel Gönüllü Organizasyonlar (private voluntary organization-pvo)”, “Topluluk Temelli Organizasyonlar (community-based organizations-cbo)”, “Taban Destek Kuruluşları (grassroots support organizations-gso)” veya “Üçüncü Sektör Organizasyonları (third sector organisations-tso)” olarak da nitelendirilmektedir (Şahinoğlu, 2020: 22).

Yukarıda farklı sözcük ve kavramlarla açıklanmaya çalışılan sivil toplum kuruluşları genel bir ifadeyle; sivil toplum alanında, belli bir amaçla bir araya gelmiş insanlarca kurulmuş olan, iktidar mücadelesi içinde olmayan, yasal düzenlemelerin izin verdiği ölçüde örgütlenen ve amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak faaliyet gösteren kuruluşlardır.

2.2. Afet Yönetimi Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Yerküremizde ve yaşadığımız birçok yerleşim yerlerinde pek çok afetler yaşanmakta ve yaşanmaya devam edeceği görülmektedir. Afetin büyüklüğü, şiddeti, etkisi ve zararları her ülkenin siyasi ve idari yapısında göre farklılıklar içermektedir. Afet yönetim sürecinin etkili olması için ekonomik sosyal veya psikolojik olarak zarar gören toplumlarda sivil toplum kuruluşları önemli rollere sahiptirler. Özellikle ulusal ve uluslararası alanda yoksul kesimlerinin ihtiyaçlarını giderme, afetlerin etki ve zararlarını azaltma ve afetlere karşı mücadele ve müdahale konusunda sivil toplum kuruluşları kurulmaya başlanmıştır. Böylece afetlere karşı müdahalede ülkelerin kapasitesini aşan durumlarda uluslararası boyuttaki sivil toplum kuruluşları yardım ekipleriyle müdahalede görev alabilme gücüne sahip olabilmektedir (Genç, 2021: 65-69).

Türkiye tarihi içerisinde yaşanan büyük afetler sonucunda, afet yönetimine ilişkin yapılan mevzuat düzenlemeleri ve işleyişi zaman içinde değişmiştir. 1999 yılı 17 Ağustos İzmit Körfezi ve 12 Kasım Düzce depremleri, tarihimizde yaşanan en büyük depremlerden biri olması ve ülkenin en gelişmiş bölgesinde meydana gelmesi Türkiye için afetler konusunda önemli bir dönüştürme noktasını oluşturmuş ve bu bağlamda ülkemizde gerçekleşen diğer afet türlerinden ayrı olarak bir değerlendirmeye gidilmiştir (Genç, 2021: 279). Ülkemizde yaşanan bu deprem, özellikle afet yönetimi sistemiyle ilgili mevcut düzenlemelerin önemli ölçüde eksikliklerini ortaya koymuştur (Yavaşoğlu, 2015:3). 17 Ağustos 1999 tarihinde saat gece 03:02'de

merkez üssü Gölcük olan 40,70 Mw 7.6 büyüklüğünde meydana gelen ve 45 saniye süren deprem, sadece İzmit/Kocaeli’ni değil bütün Marmara Bölgesi, Ankara’dan İzmir’e kadar geniş alanda şiddetli şekilde etkilemiştir. Resmi kayıtlar ele alındığında depremden dolayı çok büyük miktarda kişi yaşamını kaybetmiş, çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Aynı zamanda konut ve iş yerleri az, orta ve yıkık-ağır hasarlı gibi derecelerle çok sayıda zarar görmüştür. Depremin etkileri göçler, iş gücü kaybı, alt yapı sistemlerinin kullanılamaması gibi ekonomik kayıplar; içme suyu, kanalizasyon sistemleriyle ilgili sanayi tesislerindeki sorunlar çevre kayıpları; çok sayıda insan yaşamını yitirmesi veya yaralanması yanında çok büyük miktarda evsiz ve işsiz kalan, sosyal ilişkileri bozulan, psikolojik sorunlar yaşayanlar sosyal yapı altında ortaya çıkmıştır (Genç, 2021:280-283). Öte yandan depremin meydana getirdiği olumsuz sonuçlar karşısında olaya müdahale ve acil yardım hizmetlerinin eksik olması, ulusal, yerel yönetim ve sivil inisiyatifler arasında iş birliği, uyum ve koordinasyon yetersizliği, mevzuat düzenlemelerdeki sorunlar, afet zararlarını minimum seviyeye indirmek için yapılan politika ve planlama yetersizlikleri gibi sorunlar karşısında kurumsal yapılanma ve mevzuat düzenlemelerinde yeniden düzenleme gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda yapılan yeni yasal düzenlemeler ve afetlere müdahalede sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin katılımıyla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1999 yılında Sivil Savunma Kanunu’nda gönüllü kişi ve kuruluşlarla bu alanlardaki faaliyetleriyle ilgili olarak katılımları düzenlenmiştir. Ayrıca 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nda ve 5302 Sayılı Özel İdare Kanununda yapılan değişikliklerle kaymakam ve valilere afet bölgelerinde her çeşit müdahale ve yardım hizmetleriyle ilgili görevler verilmiştir. Böylece, mahalli idare birimlerinin acil durum ve afetlerle yönelik verilen görevlerin kapsamı genişletilmiştir (Yavaşoğlu, 2015: 3). Bu yönergeyle sivil toplum kuruluşu, özel sektör ve tüzel kişiliğe sahip kurumlar ve gerçek kişilerin sivil savunma hizmetlerine gönüllü bir şekilde katılımını sağlamak, ihtiyaç duyulan organizasyon yapısının oluşturmak ve eğitimin verilmesi hedeflenmiştir (Şengezer ve Kansu, 2001: 192).

Türkiye’de afet yönetimine ilişkin olarak sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla ilgili yasal düzenleme olmasına rağmen bu yapının dağınkılığı, afetlerle ilgili kurum ya da kuruluşların yetki ve sorumluluklarının koordinasyonu noktasında tek bir elde toplanması zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda afet yönetimi sistemiyle ilgili görev yapan İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğünün kaldırılması ve yerine 2009 yılında Başbakanlığa bağlı 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (AFAD)¹ çıkarılmıştır. Bu yeni yapılanma ile uyumlu biçimde yeni mevzuat yapısı oluşturulmuş, mevcut yapılar ise değiştirilmiştir (Genç, 2021: 161). 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kapsamında “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hazırlanarak AFAD yeniden düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 30. maddesine göre *afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulup, teşkilatı ile görev ve yetkilerini düzenlenmiştir.*

Afet yönetimine ilişkin temel hukuki kaynak olan 5902 sayılı yasa kapsamında hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Afet yönetimi konusunda önemli stratejik belge olma özelliğini taşımaktadır. 1999 Marmara Depremi’nin etkilerinden sonra meydana gelen 23 Ekim 2011 Van Depremi ve 9 Kasım 2011 tarihinde Erciş’te yaşanan depremden dolayı çok sayıda yapı yıkılmış ve ağır hasarlar görmüştür. “*Afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek*” amacıyla 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır (Afet Riski Altındaki Alanların, 2012). Afet yönetiminin afet öncesi aşamasını kapsayan, afetten önce afetin verebileceği zararlara yönelik olarak önlem almayı amaçlayan bu kanun kapsamında afetlere yönelik çıkartılan tüm yasal düzenlemeler tek bir elde toplanmıştır. 2013 yılında hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Türkiye Afet Risk Azaltma Planı ve Türkiye İyileştirme Planı ile beraber Türkiye Afet Yönetim Strateji Belgesi’nin üç ana bileşenlerinden biri olmayı hedeflemektedir. Planda olası afetlere karşı da varsayımlar bulunmaktadır. Plan, Türkiye’de yaşanabilecek her tür ve ölçekte, afet ve acil duruma

¹ Detaylı bilgi için bu Kanun’un adı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” iken 2 Temmuz 2018 tarihinde 703 sayılı KHK’nin 62.maddesiyle “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığını İle İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiştir.

müdahalede görev alabilecek, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayan etkin müdahale yaklaşımı ve hizmet grubuna sahip sistem olarak ifade edilebilir. TAMP kapsamında müdahale seviyeleri etki dereceleri açısından dört grupta sıralanmaktadır. İlk seviye (S1) için yerel olanaklar yeterlidir. Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri (AADYM), il düzeyinde müdahalesi zorunludur. İkinci seviye (S2) için destek illerin yardımı gerekmektedir. İlgili arama kurtarma birliği ve birinci seviye destek grubu iller müdahale etmektedir. Üçüncü seviye (S3) olarak ulusal destek ile birinci ve ikinci düzey destek iller gereklidir. Dördüncü seviye de ise, uluslararası destek, birinci ve ikinci düzey destek iller, ulusal ölçekteki kapasite kullanımı olarak ifade edilmektedir (Genç, 2021: 174).

Afetle mücadelede sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmekte ve bu kuruluşlarının kurumsal varlığının yapısı ve işleyişini etkileyen sorunlardan dolayı afet yönetiminde bazı tehditlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu durum AFAD tarafından analiz edilip sunulan 2013-2017 Stratejik Plan'ında tehdit ve fırsatlara yer verilmiştir. Bunlar ise iklim değişikliği, kentsel dönüşüm, afete karşı dirençli toplum, bilgiye erişimde hızlanma hali, sürdürülebilir kalkınma politikasında afet yönetimi, afet yönetiminde uydu/uzay teknolojisi, tahmin/erken uyarı sistemleri ve sivil toplum kuruluşların vazgeçilmezliği gibi başlıklar altında sunulmaktadır. Afet yönetiminde sivil toplum kuruluşların vazgeçilmezliğiyle ilgili gösterilen tehditler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (AFAD, 2013-2017 Stratejik Eylem Planı):

- İyi yönetilemeyince amaçlarına dair ilgilerini kaybetmeleri ihtimali,
- Arama-kurtarma konusunda yoğunlaşmaları,
- STK'lar arasında öne çıkma rekabetinin yaşanması,
- STK'ların devlet otoritesiyle birlikte faaliyetleri yürütmeme isteği,
- STK'lar yerine organize olmayan, eğitimsiz gönüllü kişilerin sayılarında artış yaşanması,
- STK'ların standart dışı eğitimler vermesi,
- Denetlenmemeleri veya akredite olmamaları, STK'ların akreditasyon şartlarının belirli olmaması,
- AFAD ve STK'ların ilişkilerinin belirli olmaması,
- STK'ların afet bölgesine hazırlıksız gelmesi,
- STK'ların arama-kurtarma birlikleriyle ortak tatbikatlarda bulunmaması,
- Bazı STK'ların asıl amaçlarını gizlemesi,
- Meslek odalarının politize olma ihtimali,
- Basının STK'larca yanlış bilgilendirilmesi,
- STK'ların yapmadıklarından sorumlu tutulmaması (ABD'deki Merhametli Hareketler Kanunu).
- STK'lar, yetkilerinin olmadığı konularda çalışmalar üstlenmesi,
- STK'ların basında öne çıkmaya çalışılması.

3. AFET YÖNETİMİNDE TÜRK KIZILAY

Türk Kızılay bir sivil toplum kuruluşu olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ismiyle kuruluşundan günümüze kadar tarihi süreç içerisinde isim değişiklikleri yaşamıştır. Son olarak ismi Türk Kızılay olan bu sivil toplum kuruluşu ulusal ve uluslararası alanda birçok insani yardım çalışmalarının yanında afet yönetimindeki rolleriyle de faaliyetlerine devam etmektedir.

3.1. Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de afet ve diğer konularda faaliyetler yürüten STK'lar olmasına rağmen Kızılay, gerek yönetim yapısı gerekse yürütmüş olduğu çalışmaların çeşitliliği ve sınırları aşan faaliyetleriyle önemli bir konuma sahip bulunmaktadır (Kaya, 2016:826). Uluslararası Kızılay Komitesi, uluslararası alanda insani yardım hareketinin bir kuruluşudur. 1863 yılında kurulan, Kızılay ve Kızılay Uluslararası Hareketi, Ulusal Kızılay ve Kızılay Toplulukları ve Ulusal Kızılay ve Kızılay Toplulukları Federasyonunun oluşmasında ana unsurdur. Bu doğrultuda Türkiye Kızılay Derneği, Kızılay adıyla çalışmalar yapan Uluslararası Kızılay-Kızılay Hareketi içinde yer alan bir kuruluştur. Kızılay, insancıl hukuk alanında yapılan pek çok düzenlenmeden etkilenmektedir. Kızılay, Uluslararası Kızılay-Kızılay Hareketi'nin temel ilkelerini benimsemekte ve aynı zamanda Uluslararası Kızılay Komitesi, Kızılay-Kızılay Dernekleri Federasyonu ile işbirliği içerisinde çalışmalarını yürütmektedir (Katman, 2015: 393).

11 Haziran 1868 yılında Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti ismiyle kurulan Kızılay, 1877 yılında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1923’de Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935’te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947 yılında ise Türkiye Kızılay Derneği adını almıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu kuruluşa “Kızılay” adını vermiştir. Kızılay’ın işareti, beyaz bir zemin üzerinde açık kırmızı “hilal veya ay” yer almaktadır. Kızılay işareti, Devletler Hukuku’nun ilgili hükümlerine göre, “koruyucu ve belirleyici işaret” olarak kişiler ve kurumlar için kabul edilmiştir. Bunlar dışında yer alanları kapsamadığını belirtmektedir (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>, erişim tarihi: 27.05.2021). Osmanlı Devleti’nin yaşadığı zorlu dönemde Hilâl-i Ahmer yardım derneğinin kimliğinin ötesinde uluslararası yardımların düzenlenmesinde ve yönetilmesinde aktif bir rol oynamıştır. Derneğin Kızıllaç’ın kullandığı Haç yerine İslam’ın sembolü olan hilali kullanarak, aynı zamanda Türk ve İslam âleminde yardımlaşma ve dayanışmanın da bir simgesi olarak görülmeye başlanmıştır (Tepekaya ve Kaplan, 2003:200). Kızılay, o zamanki adıyla Hilâl-i Ahmer Osmanlı dönemindeki faaliyetlerinden sonra İstanbul’dan Anadolu’ya aktardığı önemli miktarlardaki yardımlarla Kurtuluş Savaşı sırasında önemli bir rol oynamıştır (Çapa, 2010: 186). Kızılay Osmanlı dönemindeki savaşlardan, Kurtuluş Savaşı’na ve daha sonra Cumhuriyet Dönemi’nde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’na kadar savaş meydanlarında etkin bir rol oynadığı gibi, cephe gerisinde ülkemizin içinde bulunduğu savaşlarda, kurduğu hastaneler ve hastalara yönelik faaliyetler ve sağlık hizmetleriyle tüm taraflara insancıl yardımları yürütmüş ve savaş mağduru sivillerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmaların içinde yer almıştır (<http://kizilaytarih.org/tarihce.html>, erişim tarihi: 27.05.2021).

Bünyesinde 12.000’den fazla çalışanı barındırmakta birlikte Türk Kızılay çalışmalarında gönüllüler önemli bir yere sahiptir. 2019 yılında Gönüllü Gençlik Merkezini 2019 yılında 1 den, 2020’de 17 ve 2021 de 31’e çıkarmış olup, son üç yıl içinde 2019’da 120.00 olan gönüllü sayısını 2020’de 125.820’ ye ve 2021’de 186.070’e çıkarmıştır (<https://www.kizilay.org.tr/raporlar>, erişim tarihi 25.02.2022).

3.2. Amaç, İlke ve Kurumsal Değerleri

Kızılay, Uluslararası Kızılay-Kızıllaç Topluluğu'nun 1965 yılında ilan ettiği ilkeleri benimsemektedir. Bu ilkeler; insancıl olmak, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet/hayır kurumu niteliği, birlik ve evrenseldir (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/>, erişim tarihi: 27.05.2021). Adalet, açık iletişim, dayanışma, güven ve kızılâyıcılık oyunu kurum olarak bağlı olduğu değerler arasındadır. Kızılayıcılık oyunu, bireylerin insani yardımlara katılımlarından dolayı hoşnut olmaları, bir çıkar beklemeden çalışmalarını yürütmeleridir (Türk Kızılayı 2016-2020 Stratejik Planı, 2020: 4-5). Uluslararası afet müdahalelerine yönelik çalışmalarda Uluslararası Kızıllaç-Kızılay Federasyonu (UKKDF/IFRC) önemli bir örgüttür. IFRC ve kurucu unsuru olan Uluslararası Kızıllaç Komitesi, uluslararası insancıl hukukun geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli bir yere sahiptir. İnsancıl hukuk genel olarak savaş, çatışma gibi durumlarda zarara uğrayan ve buna maruz kalan kişilerin haklarının korunması amacıyla geliştirilmiştir. Uluslararası afet müdahalede geçerli olan insanî ilkeler; “insancılık”, “bağımsızlık”, “yansızlık”, “gönüllülük”, “evrensellik” ve “birlik” tir. Bu insani ilkelerle savaş zamanı savaşın yıkıcı etkilerini azaltmayı hedefleyen ahlaki ilkeler olarak da değerlendirilmektedir. Aynı zamanda afet müdahale operasyonlarında temel alınan bu ilkelerle ilgili evrensel bir anlaşma olmamakla beraber silahlı kuvvetlerde yaralanan veya hasta düşen mağdurların iyileştirilmesi hakkında Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir. Ayrıca yürürlükte olan kanunlar gereği, insani yardım alanında kamusal gücün desteğiyle gönüllü yardım örgütü olarak gösterilmesi, temel kurallara saygılı ve insancıl hukuk prensipleri yönünde faaliyetlerini yürütmektedir (Genç, 2021: 78-79).

3.3. Afet Yönetimi ve Diğer Faaliyetlerde Türk Kızılay

Türkiye’nin birçok yerde şube ve temsilcilikleri olan Kızılay, kurulduğu andan itibaren toplumsal dayanışma ve işbirliğini sağlamak, refah seviyesinin gelişmesine yardımcı olmak, ihtiyaç sahiplerine beslenme, barınma ve sağlık yardımında bulunmak, küresel çapta faaliyetler göstermekle beraber uluslararası insani yardım noktasında önemli role sahip bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Çok sayıda çalışma alanı olan Türk Kızılay’ın faaliyet alanları; afet yönetimi, kan hizmetleri, uluslararası yardımlar, ilk yardım, sağlık, sosyal hizmet, gençlik, göç ve mülteci hizmetleri, maden suyu işletmeleri ile çadır ve tekstil üretimleri olarak özetlenebilir (<https://www.kizilay.org.tr/>, 2021).

2009 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile “Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü” yürürlüğe girmiştir. 14633 sayılı Tüzük’te Kızılay’ın görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009: md.7)¹:

- ❖ Savaş ve barışta ulusal ve uluslararası alanda görevlerini yapmak,
- ❖ Türkiye’nin yer aldığı uluslararası alanda savaşlarda ya da olağanüstü durumlarda ilk yardım, yaralıları iyileştirmek, lojistik destek, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek, kan tedarik etmek, seyyar hastane ve sağlık ekipleri bulundurmak, faaliyetlerini yürütürken ekipler arasındaki iş birliğini sağlamak,
- ❖ Barışta, ulusal ve uluslararası görevleri, afetle müdahale ve sosyal yardıma yönelik hizmetleri, sağlık hizmetleri ve kan hizmetlerini yerine getirmek,
  - Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi’nin ilkelerini yaymak ve teşvik etmek, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve bu Federasyonun üyeleri olan derneklerle çalışmalar yapmak, eğitim programları hazırlamak ve toplumu bilinçlendirmek, gönüllülük sistemini kurmak, yardım kurumu olarak amaçla ülke içi ve dışından yardımları kabul etmek ve muhtaç kişilere karşılık beklemeksizin dağıtma, ihtiyaç sahibi çocuk ve yoksullara burs sağlamak ve gereksinimlerini gidermek, ilk yardım, evde bakım hasta bakım eğitimleri vermek, tüzükte belirlenen amaçları gerçekleştirmeye yönelik kurum ve kuruluşlarla projeler hazırlamak ve koordinasyonu sağlamak, diğer kanunların öngördüğü hizmetler doğrultusunda çalışmalarda bulunmak,
  - Ulusal ve uluslararası insani yardım proje ve programlarını, öz kaynak ve devletin verdiği fonlarla sağlamak; amacına uygun derneklere destek vermek ve personel görevlendirmek, toplumun ihtiyaçları kapsamında toplum merkezlerinin yardımıyla psiko-sosyal hizmetler vermek, yurt içinde meydana gelen afet olaylarını müdahale etmek, afetzedelerin gıda, barınma ve sağlık ihtiyaçlarını gidermek, ulusal alandaki afetlerde Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve ulusal kuruluşlar ile ilişkileri yürütmek ve yardımlarda yer almak, Kızılay-Kızılhaç Hareketi’yle veya diğer uluslararası kuruluşların yardımlarını ilgili mevzuat kapsamında onaylamak ve kaynak eksikliklerini gidermek, uluslararası alanda afetlerde yardıma muhtaç ülkelere insani yardım hizmetleri, afet müdahale ve afetzedelere yardım ekipler göndermek, devlet fonlarıyla afetlere müdahale etmek ve insani yardımda bulunmak ve projeler oluşturmak ve ilgili kuruluşlarla çalışmalar yapmak, yerel ve bölgesel örgütlerle afetlere karşı işbirliği halinde çalışmak, afet karşısında müdahalede bulunmak için Kızılay personeli ve gönüllüleri eğitmek, eğitimler vermek ve sempozyum ve kongre düzenleyerek toplumu bilinçlendirmek, afet risklerine karşı lojistik merkezi oluşturmak, kaynak eksikliklerini karşılamak ve bunları amacına göre kullanmak.

3.3.1. Ulusal Afet Yönetiminde Türk Kızılay

Türk Kızılay dünyada ve ülkemizde afet müdahale ve afet lojistik sistemleriyle bu alanda çalışan afet kuruluşları içinde en etkin yardım kuruluşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Yurt çapında meydana gelen afetlerden sonra afetzedelerin acil gıda ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu konuda devletin ilgili kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içindeki yürüttüğü çalışmalarda da önemli rol üstlenmektedir. Müdahale ve lojistik sistemlerini ulusal ve uluslararası alanda genişleterek, dünyanın en iyi afet kuruluşlarından biri olan Türk Kızılay, Bölgesel ve Yerel Afet Müdahale ve Lojistik Merkezleri ile afet alanlarına hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. Böylece afetzedelerin gıda ve diğer temel ihtiyaçlarını hızlı ve etkin bir şekilde karşılamaktadır. Ankara ve Erzincan’da bulunan çadır işletmeleri ve üretim atölyeleri sayesinde insani yardım çalışmaları için kullanılan afet çadırı ve ihtiyaca yönelik özel çadırların üretimini yapmaktadır (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/>, erişim tarihi: 28.05.2021).

Ulusal alanda afet yönetimi ile ilgilenen Kızılay birimi Afet Operasyon Merkezi (AFOM)’dir. Afetle müdahalede Kızılay’ın diğer bütün birimleriyle işbirliği ve koordineli biçimde hızlı, etkin ve verimli olarak faaliyetlerde bulunmak amacıyla 2001 yılında kurulmuştur. AFOM, afet yönetiminde eksikliklerini gidermek ve afetin olumsuz etkilerini kısa sürede önlemek, afetzedelerin her çeşit ihtiyaçlarını gidermek

¹ 14633 sayılı Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009, madde 7, <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz>

ve aynı zamanda oluşabilecek afet riskleri konusunda oluşturduğu proje ve programlarla bu alanlarda eğitim vermektedir. Ayrıca Kızılay'ın temel ilke ve hedefleri çerçevesinde oluşan bir diğer birim ise Afet Yönetim Müdürlüğüdür. Afete hazırlık, afetin olası zararlarını azaltmak veya önlemek için faaliyetlerini yürütmek, afet sonrası orta ve uzun vadeli iyileştirme ve yeniden inşa gibi afet iyileştirme çalışmalarını diğer yardım birimleriyle eşgüdümlü olarak sürdürmektedir (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/>, erişim tarihi: 28.05.2021).

Yurt içinde oluşan afet ve acil durumlarda Türk Kızılay deprem, ev yangın, su taşkını ve su taşkını, aşırı kar yağışı, baraj kapağı patlaması, köprü çökmesi, göçük veya maden kazası, heyelan, hortum/firtına, terör gibi toplumsal olaylar konularında müdahale faaliyetleriyle hizmetlerini sunmaktadır. Aynı zamanda olağan dönemde fakir ve zor durumda olan ihtiyaç sahiplerine yardım faaliyetlerini de sürdürmektedir.

Büyük çaplı afet ve acil durumlar nedeniyle altyapı tesislerinde meydana gelen hasarlardan ve yoğun kullanımdan dolayı haberleşme araçları kesintiye uğramaktadır. Bu bağlamda 2017 yılında kurulan Kızılay VSAT (Very Small Aperture Terminal) terminalleri ile her türlü afet ve acil durumlarda uydu üzerinden haberleşmeyi sağlayarak müdahale faaliyetleri en kısa süre içinde giderilmeye çalışılacaktır (Kızılay, 2019 Faaliyet Raporu, erişim tarihi: 28.05.2021).

Asrın felaketi olarak da adlandırılan 1999 Marmara Depremi, sadece gerçekleştiği bölgede değil tüm Türkiye'de büyük acılara yol açmıştır. Resmi kayıtlara göre 17.255 kişinin yaşamını yitirdiği, 44.000 afetzedenin yaralandığı bu afette, Kızılay, afet bölgesine kısa sürede ulaşmıştır. Depremın şiddetinin yüksek olmasından dolayı da uluslararası yardım çağrısında bulunmuştur. Afetin oluşturduğu yaralar sarılmadan 12 Kasım 1999'da Düzce'de gerçekleşen depremde Kızılay ekipleri, bölgeye hem kısa sürede ulaşmış hem de afete maruz kalan insanların sıcak yemek, beslenme, temiz su gibi ihtiyaçlarını karşılamıştır. Barınma ihtiyaçlarını gidermek için çadır kentler kurulmuştur.

Van'da 2011 yılında meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki Van Depremi'nin hemen ardından ihtiyaç tespit çalışmalarının yapılması için Kızılay birimleri alarm durumuna geçmiştir. İhtiyaç tespit çalışmalarına göre Kızılay ekipleri ve malzemeler afet bölgesine sevk edilmiştir. Bölgedeki afet yönetim merkezleri ve diğer illerdeki yerel merkezlerde kriz masaları kurulmuş ve AFOM işbirliğiyle Van İnsani Yardım Operasyonu başlamıştır. 9 Kasım 2011 tarihinde Van'da gerçekleşen ikinci depremden sonra Kızılay birimleri, faaliyetlerini burada da sürdürmüştür. Barınma faaliyetleri kapsamında battaniye, katalitik soba ve LGP tüp, uyku tulumu gönderilerek bölgedeki afetzedelerin mağduriyetleri gidermek için çadırkent, Mevlana kent ve konteynır kentler kurulmuştur. Ayrıca okul, mescit, kreş, çamaşırhane, duş kabini, yemek dağıtımı gibi faaliyet çadırları vatandaşların hizmetine sunulmuştur. Afetzedelerin beslenme ihtiyaçları kapsamında bölgeye mutfak üniteleri sevk etmiş, öğün/kap yemek hizmetini sürdürmüştür. Bölgeye sevk edilen Kızılay Mobil Ekmek Fırını'nda hazırlanan ekmekler dışında piyasadan temin edilen ekmeklerin dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Seyyar ikram araçlarıyla vatandaşların sıcak içecek ve çorba ihtiyacı giderilmiş, kış aylarının yaklaşması nedeniyle kuru gıda yardımı yapılmıştır. Depremden etkilenen insanlar için Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği'ne APHB) üye derneklerle beraber destek hizmetleri verilmiştir. Bebek maması ve bebek bezi, giysi ve ayakkabı, hijyen malzemeleri (çocuk ve yetişkin için) dağıtılmış, afetzedeler için gerekli olan kan hizmetleri sağlanmıştır. "Geleceğe İlk Adım Projesi" kapsamında bölgede 3 çocuk evi açılmış, "Bir Oyuncak Bir Tebessüm Projesiyle" çocuklar için toplanan oyuncakların dağıtımı sağlanmıştır (Kızılay Van Depremi İnsani Yardım Operasyonu, 2021)¹.

2020 yılı içinde Türkiye'yi etkileyen iki önemli deprem yaşanmıştır. 20 Ocak 2020 tarihinde Elazığ Sivrice'de 6,8 şiddetinde deprem meydana gelmiştir. Depremde 41 kişi yaşamını yitirmiş, 45 kişi enkazdan sağ olarak kurtarılmış ve 1607 kişi de yaralanmıştır. Elazığ ve Malatya'da 76 bina yıkılmıştır. Depremde 409 bina hafif ve orta hasarlı, 645 tanesi de ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir. Türk Kızılay afet bilgisine ulaştıktan kısa süre içinde afet bölgesine hem ulaşmış hem de afet müdahale ve yardım malzemelerini sevk etmiştir. Afetzedelerin ve afet ekiplerinin beslenme ihtiyaçlarını gidermek için mobil mutfaklar kurularak sıcak yemek hizmeti sağlanmıştır. Ayrıca hava şartlarının kötü olması ve kış mevsiminin yaşanmasından dolayı da sıcak içecek, çorba ve birçok kuru gıda dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Afetten etkilenen çocuk ve yetişkinler için psikososyal destek hizmeti uzmanlar tarafından sağlanmıştır. Psikososyal destek hizmeti

¹ Kızılay Van Depremi İnsani Yardım Operasyonu (2021).

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/1353075061_web.xVan_Faaliyet_Raporu.Son.pdf

kapsamında depremden zarar gören vatandaşlar ve taziye evlerine ziyaret edilerek buradaki mağdur kişilere de destekler sunulmuştur. Bölge halkına afet öncesi, sırası ve sonrası hakkında afet bilinci oluşturmak için bilgiler verilmiştir. Depremden çok fazla etkilenen çocukların yaralarını sarmak amacıyla başlatılan oyuncak toplama projesi doğrultusunda toplanan oyuncaklar dağıtılmıştır. Ayrıca afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için “Haydi İyilik Sensiz Olmaz” ve “Gün Elazığ ve Malatya İçin Birlik Olma Günü” sloganlarıyla yardım kampanyaları oluşturulmuştur (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsivi> , erişim tarihi: 28.05.2021).

Ege denizi açıklarında oluşan deprem, birçok ilde hissedilirken, depremden en çok etkilenen İzmir’e afet uzmanları ve beslenme araçları Türk Kızılay tarafından gönderilmiştir. Afet müdahale çalışmaları kapsamında Kızılay tüm birimlerini harekete geçirerek diğer illerden de afet uzmanları ve beslenme araçlarını bölgeye sevk etmiştir. Bölgedeki kan ihtiyacını gidermek amacıyla stoklanan kanlar hazırda bekletilmiştir. Afet ekipleri tarafından arama kurtarma çalışmaları tüm hızıyla kesintisiz olarak devam etmiştir. Afetzedelerin beslenme temel gıda ihtiyaçları etkin bir şekilde giderilmiştir. Covid-19 pandemisinin yaşandığı o günlerde bölgede çalışmalarını yürüten afet ekipleri ve afetzedelere gerekli olan su, hijyen, maske, dezenfektan gibi malzemelerin dağıtımını sağlamıştır. Sahada yardım çalışmaları yürüten Türk Kızılay, afetin henüz ilk dakikalarından itibaren koordineli bir şekilde hareket ederek yıkımın yol açtığı mağduriyeti en aza indirmeye çalışarak depremden psikolojik olarak olumsuz etkilenen vatandaşlar için psikososyal destek hizmetlerini yürütmüştür. Ayrıca ekipler, ziyaret ettikleri ailelere dezenfektan ve maske de ulaştırmıştır. Deprem bölgesinde şubeleri, gönüllüleri ve afet uzmanlarıyla depremedelere hizmet için faaliyetlerini sürdüren Kızılay, barınma faaliyetleri kapsamında çadır, battaniye, yatak ve ısıtıcı gibi malzemeleri dağıtmış, çadır kentler kurmuş ve bazı afetzedeleri de yurtlarda konaklamasını sağlamıştır. Depremin ardından Rıza Bey Apartmanı’nda yaşayan ve enkaz altında kalan Buse Hasyılmaz arama-kurtarma ekipleriyle iletişim kurmayı başarmıştır. Türk Kızılay Manisa Şubesi’nde görevli olan Kızılaycı Özlem Baran Tezel arama-kurtarma çalışmalarında yer alarak Buse Hasyılmaz’ın enkaz altından çıkarılmasında çok büyük emek sarf etmiştir. Depremden dolayı yıkılan Emrah Apartmanı’nın enkazından çıkarılan eşyalar, bölgede bulunan Türk Kızılay ekipleri tarafından koruma altına alınarak sahiplerine teslim edilmiştir. KYK yurtlarında konaklayan vatandaşların da beslenme ve hijyen desteği sağlanmıştır. Soğuk havalardan etkisi her geçen gün artarken Süzer Vakfı tarafından temin edilen kışlık giysi ve ihtiyaç malzemeleri çadır kentlerdeki çocuklara Türk Kızılay aracılığıyla dağıtılmıştır. Türkiye Afet Müdahale Planı çerçevesinde üstlendiği rolle afetlerde beslenme hizmeti görevini, depremin ilk gününden itibaren bölgede bulunan ikram araçları ve mobil aşevleriyle aralıksız sunmuştur. Bu amaçla birçok dağıtım noktasında sıcak yemek depremedelere ve alanda çalışan görevlilere sunulmuştur, Bunun yanı sıra paketli gıda, sıcak ve soğuk içecekler, içme suyu dağıtmıştır. Covid-19 pandemisi doğrultusunda depremin ilk dakikalarından itibaren bin 681 hijyen seti, 144 bin 460 adet maske, 20 bin 649 kişisel bakım malzemeleri ve 16 bin 372 adet dezenfektan, kolonya ve el sabunu depremedelere ulaştırılmıştır (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsivi>, erişim tarihi: 28.05.2021).

Tarihin her dönemi unutulmaz olaylara sahne olmuş, bazen savaşlar bazen doğal afetler bazen de salgın hastalıklar nedeniyle insan, yaşamın gerçekleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Mart 2020’den itibaren Türkiye salgın bölgesinde, insanlık testinden geçmiştir ve bu dönemde Koronavirüs gerçeği ile tanışmıştır. Dünya gündemini oldukça meşgul eden bu dönemde Kızılay personelleri ve gönüllüleri, virüsten korunma ve doğru hijyen kuralları eğitimleri vermiştir. Pandemi süreci boyunca, devlete destek çalışmalarını sürdüren ve sosyal yardım çalışmalarını artıran Türk Kızılay, başta şehir meydanları olmak üzere metro istasyonları, otobüs durakları ve birçok toplu kullanım alanında Koronavirüs (Covid-19) ve doğru hijyen kuralları hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır. Kızılay, Covid-19’dan en çok etkilenmesi beklenen toplum kesimlerini desteklemek amacıyla eylem planı yürütmekte, karantina yurtlarındaki yemek dağıtımları ve kan bağıışı ekipleri saha çalışmalarında yer almıştır. Ayrıca Kızılay şubeleri kapsamında hijyen kiti ile muhtelif yardımlar dağıtılmış, yurt dışından gelen ve karantina altına alınan binlerce kişiye üç öğün beslenme hizmeti verilmiştir. Ülkemizde ilk vakaların tespit edilmesiyle birlikte hastalığın en çok etkilendiği 65 yaş üstü için getirilen sokağa çıkma kısıtlaması ve kronik hastalığı bulunan insanların çarşı pazar ihtiyaçlarına göre alışverişlerinde yardımında bulunmuş ve onlara koronavirüse karşı korunmak için yapılması gereken hijyen kuralları hakkında bilgiler verilmiştir. Kurulduğu günden bugüne kadar tüm afetlerde insanların yanında yer almaya çalışan Kızılay pandemi ile

mücadelede de önemli görevleri yerine getirmiştir. Yerel düzeyde il ve ilçelerde valilikler ile kaymakamlıklar bünyesinde oluşturulan “Vefa Sosyal Destek Grupları” ile Kızılay gönüllüleri yer almıştır.

Vatandaşlara yardım amaçlı kurulum İl Emniyet Müdürlüğü, Jandarma, Yerel Yönetim, AFAD ve Kızılay görevlilerinden oluşan Vefa Sosyal Destek Grupları ile koordineli hareket ederek gıda ve hijyen paketleri dağıtımları başta olmak üzere muhtelif dağıtımlarda ihtiyaç sahiplerine hizmet sunulmuştur. Evden çıkamayan vatandaşlarımızın fatura ödemeleri, eczane-ilaç gibi ihtiyaçları karşılanmış, sokağa çıkma yasaklarında boşalan cadde, sokak ve meydanlarda, orman alanlarında, parklarda ve şehirlerin birçok noktasına mama, yem ve su bırakarak sokak hayvanları beslenmiştir. Evde Kal kampanyasına destek veren Kızılay ekipleri, yardım çalışmalarına tüm hızıyla devam etmiştir. Pandemiyle mücadelede kritik önem taşıyan sağlık çalışanlarının, virüsten korunması için kişisel koruyucu ekipmanlarının üretim ve paketleme sürecinde Türk Kızılay ve gönüllüleri destek vermiştir. İlgili kuruluş ayrıca PTT'nin İstanbul/Hadımköy'de bulunan deposunda yürütülen koruyucu maskelerin üretim ve paketleme sürecine de katılmıştır. Sağlık ve Ulaştırma Altyapı Bakanlığının koordinasyonunda vatandaşlara dağıtımı ücretsiz gerçekleşecek maskelerin üretiminde yer almıştır. İnsan sağlığı için önemli adımlarla toplumsal işbirliği içinde ilerleyen Türk Kızılay, pandemi sürecinde fiyasyon çalışmalarını yürüten sağlık ekiplerine de destek vermiştir. İl ve ilçe sağlık müdürlüklerimizin koordinesinde koronavirüse yakalanmış hastaların takibi ve kontrol süreçlerinde aktif rol almıştır. Pandemiyle mücadele içerisinde geçirilen Ramazan döneminde ihtiyaç sahiplerine aşevlerinde kaynayan kazanlardan çıkan iftarlık ve sahurluk sıcak yemekler ikram edilmiştir. Kızılay şubelerinin hazırladığı bayramlık kıyafet ve hediye paketleriyle sokağa çıkma yasağının yaşandığı bu dönemde çocukların yüzü güldürülmüştür (Gönüllü Yönetimi Direktörlüğü 2019-2020 Faaliyet Raporu, erişim tarihi: 29.05.2021).

Covid-19 pandemisi üçüncü dalga ile dünya genelinde etkilerini sürdürürken son dönemde virüs sebebiyle çok sayıda can kaybının yaşandığı Hindistan'da vaka sayılarının artması ve can kaybının çok yüksek olmasından dolayı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatı üzerine Kızılay ve Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan oksijen tüpleri, oksijen jeneratörleri, solunum cihazları, ilaç ve çeşitli tıbbi malzemeler Ankara Etimesgut Askeri Havaalanından Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) nakliye uçağı aracılığıyla Hindistan'a sevk edilmiştir. Covid-19 salgınının başladığı günden itibaren bugüne kadar toplam 46 ülkeye 26 milyon TL değerinde insani yardım malzemesini dil, din, ırk ayrımı gözetmeden dünyanın farklı bölgelerine ulaştırmıştır (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/Haber> , erişim tarihi: 29.05.2021).

Türk Kızılay 2021 yılında meydana gelen 109 afet bölgesindeki afet ve acil durumlarda müdahale edilen 2.434.280 kişiye ulaşmış ve çeşitli yardımlarda bulunmuştur. 109 bölgede 2 hortum/fırtına, 3 bölgede heyelan, 28 bölgede aşırı kar yağışı, 39 bölgede kentsel orman yangınları, 5 deprem, 21 su/sel baskını ve 11 bölgede diğer acil durumlarda müdahalede bulunmuştur. 2.091.685 kişiye her öğün sıcak yemek, 192.095 kişiye gıda yardımı ve 150.500 kişiye hijyen kiti desteği vermiştir (<https://www.kizilay.org.tr/raporlar>, erişim tarihi 25.02.2022).

3.3.2. Uluslararası Afet Yönetiminde Türk Kızılay

Türk Kızılay son 10 yılda 138 ülkede afetlere müdahale etmiş, kuruluşundan bugüne kadar dil, din, ırk ayrımı yapmadan 147 ülkenin beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları için yardım hizmetlerinde bulunmuştur. İnsani yardım alanında yürüttüğü çalışmalarla Kızılay, insani yardım faaliyetlerinde dünya çapında önemli bir kuruluş haline gelmiştir. Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali, Pakistan gibi ülkelerde meydana gelen deprem, sel, kasırga, tayfun gibi afet olaylarından etkilenen afetzedelere insani yardım çalışmaları ve kalıcı refaha yönelik çalışmalarını sürdürmüştür. İhtiyaç sahibi ülkelerdeki projelerini okul, konut, toplum merkezi, kamu merkezleri, ibadethane, sağlık, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi pek çok alanda çalışmalar oluşturmuştur (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar>, 2021). 15 yılda Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere toplamda 140 ülkede muhtelif ayni ve nakdi insani yardım çalışmalarında bulunmuştur. Bu kapsamda; delegasyon faaliyetleri ve Covid-19 pandemisi ile mücadele yardımlarıyla beraber afet ve insani yardım operasyonları, nakdi yardımlar, Ramazan ayı ve Kurban Bayramı faaliyetleri vasıtasıyla sadece 2020 yılında 57 ülkede yaklaşık 8 milyon 250 bin kişiye ulaşmıştır.

Uluslararası alanda 2021 yılında yaşanan İsrail'in Mescid-i Aksa ve Gazze'deki Filistinlilere yönelik başlattığı saldırılar sonucu ortaya çıkan acil tıbbi destek ihtiyacına Kızılay anında cevap verdi.

Kızılay, ilk etapta 500 bin TL’lik ilaç, tıbbi malzeme, gıda, küçük hasta nakil ambulansı gibi malzemeleri Filistin Kızılay’ına teslim ederken, Kudüs’ün ara sokaklarında kullanılmak üzere ihtiyaç olan küçük ambulansları temin etmek için de çalışma başlattı. Yurt içi ve yurt dışından birçok vatandaşın saldırılardan etkilenen Filistin halkına “biz de destek olmak istiyoruz” yönündeki çok sayıda başvurusu üzerine “FİLİSTİN YARALI, UZAT ELİNİ” sloganı ile bir kampanya başlatan Kızılay, Filistin’e yaptığı yaklaşık 60 milyon liralık destek ile bölgede yaşayanlara yardımcı olmuştur. Bunun için harekete geçen Kızılay’ın düzenlediği Filistin Özel Yayınına ulusal ve uluslararası alanda görev yapan önemli kişiler katılarak insani yardım çağrılarında destek vermişlerdir (Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsivi>, erişim tarihi: 29.05.2021).

SONUÇ

Afet yönetimi, afetleri önlemek ve zararlarını azaltmak, afete yol açacak olaylara hızlı ve etkin bir şekilde müdahale etmek ve afetlerin etkisinde kalanların gündelik yaşamlarının devamı için tüm toplum kesimlerince yapılması gereken çok yönlü ve çok aktörlü bir süreçtir. Afetle mücadelede can ve mal kaybının çok fazla yaşanmaması ve etkilerinin kötüye gitmemesi için bu doğrultuda çalışan kurum ve kuruluşların işbirliği içerisinde olması hayati bir öneme sahiptir. Afetlerin tekrar yaşanmaması için gerekli önlemlerin zamanında ve etkin bir şekilde alınmasında kamu kuruluşlarının yanında sivil toplum kuruluşları da görev ve sorumluluk üstlenmektedir. Afetle mücadelede kâr amacı gütmeyen, kendi üyeleri dışında gönüllü kişilerin de yer aldığı sivil toplum kuruluşları doğal veya insan kaynaklı afet olaylarının tüm aşamalarında afetzedelerin beslenme, barınma, ilk yardım, sağlık, güvenlik, psikososyal gibi temel gereksinimlerinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Türk Kızılay ülkemizde ve dünyanın birçok noktasında afet olaylarına maruz kalanların temel insani ihtiyaçlarını karşılamakta, gündelik yaşamlarını idame ettirebilmeleri için desteklemekte ve önemli sorumluluklar üstlenmekte, bu amaçlarla müdahalelerde bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası arenada toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın başarılı bir örneği olarak görülen Türk Kızılay kriz ve afetlerde insanların mağdur olmamaları için beslenme, barınma, giyinme, sağlık gibi konulardaki hizmetleri ile doğal afet zamanlarında halkın bilinçlenmesine ve afetlerle baş edebilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Dünya çapında sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya katkı sağlayan, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine birçok alanda destek veren Türk Kızılay, kan ihtiyacının karşılanmasından, kriz ve afetlerde oynadığı roller, göç ve mültecilere yönelik hizmetler, sağlık, eğitim ve gençlere yönelik hizmetler gibi çok geniş bir alanda faaliyet yürütmektedir. Yürütmüş olduğu tüm hizmetlerde hiçbir çıkar gözetmeyen gönüllü bir sivil toplum kuruluşu olan Türk Kızılay’ın bu faaliyetleri çalışanlarının tamamına yakını gönüllü kişiler ile gerçekleştirilmektedir. Türk Kızılay hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi hususunda sivil toplum felsefesine bağlı olarak her şeyi devletten beklemek yerine gönüllülük sistemi üzerine kurulu bir yapı oluşturmuştur. Bu bağlamda da toplumun tüm kesimlerine tanıtılıp gönüllü sayısı nitelik ve nicelik olarak artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AFAD (2021). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> , Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- AFAD 2013-2017 Stratejik Eylem Planı, <https://www.muratpasa-bld.gov.tr/Uploads/afadstratejikplan.pdf>, Erişim Tarihi: 26.05.2021.
- AKUT (2021). <https://www.akut.org.tr/> Erişim Tarihi: 27.05.2021.
- AKDAĞ, S. E (2002). *Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi*, T.C. Sayıştay Başkanlığı Sayıştay Yayın İşleri Ankara.
- ÇAĞLAR, T. (2020). “Afet Yönetiminin Temel İlkeleri”, *Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi*. (Ed. M. Yaman, ve E. Çakır), Ankara, Nobel Yayıncılık.
- ÇAHA, Ö. (1996). *Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, (Çev.: E. Özensel), Ankara, Vadi Yayın.
- ÇAPA, Mesut (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti: 1914-1925*, Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları.
- DEMİR, H. (2003). “Doğal Afetlerde ve Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelikte Afet Acil Yönetim Planlaması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1-2), s.141-159.
- ERGÜNAY, O., POLAT, G. ve H. GÜLER (2008). “Afet Yönetimi İle İlgili Terimler: Açıklamalı Sözlük”, *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, (Ed. M. Kadioğlu ve E. Özdamar), Ankara, JICA Türkiye Ofisi, Ankara.
- ERKAL, T. ve M. DEĞERLİYURT (2009). “Türkiye’de Afet Yönetimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 22, s. 147-164.
- ERTÜRKMEN, C. (2006). “*Afet Yönetimi*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, Ankara.
- GEA, <https://gea.org.tr/> , Erişim Tarihi: 22.04.2022.
- GENÇ, F. N. (2021). *Afet Yönetimi*, Ankara., Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÖKÇE, O., Polat, G. ve H. Güler (2008). *Türkiye’de Afetlerin Mekansal Ve İstatistiksel Dağılımı: Afet Bilgileri Envanteri*, Ankara, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Afet Etüt ve Hasat Tespit Daire Başkanlığı Yayını.
- GÖKÇE, O. ve Ç. Tetik (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*, Ankara, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Gönüllü Yönetimi Direktörlüğü 2019-2020 Faaliyet Raporu (2021). <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/gonullu-yonetimi-direktorlugu-2019-2020-faaliyet-raporu-10-05-2021-31611024.pdf>.
- GÜNDÜZ, İ.(2009). *Dünyada ve Türkiye’de Afet Yönetimi*, İstanbul, Erdem Yayınları.
- İTÜ, (2005). *Afet Yönetim Merkezi, Acil Durum Yönetimi İlkeleri. İTÜ Press, 1-10*.
- KADIOĞLU, M. (2008). “Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Stratejiler”, *Kar Hidrolojisi Konferansı Sempozyum Bildiri Kitabı*, 27-28 Mart, ss. 69-94, DSİ 8. Bölge Müdürlüğü Yayını, Erzurum.
- KADIOĞLU, M. (2020). *Afet Yönetimi*, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Birliği.
- KATMAN, E. (2015). “Yardım Kuruluşu Olmanın Ötesinde Bir Örgüt: Uluslararası Kızılaç Komitesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 16, s. 388-416.
- KAYA, F. (2016). “Sivil Toplum Örgütleri: Kızılay Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 45, s. 819-832.
- KUCURADI, İ. (1998). *Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

- ŞAHİNOĞLU, M. C. (2020). *Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Dış Politikaya Etkisi: İnsani Hak Ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) Özelinde İnsani Yardım Kuruluşları Örneği*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ONBAŞI, F. G. (2005). *Sivil Toplum*, İstanbul: L&M Yayınları.
- ŞAHİN, Y.(2011). *Kentleşme Politikası*, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- ŞAHİN, L. ve ÖZTÜRK, M. (2011). “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 54, ss.1-29.
- ŞENGEZER, B. ve KANSU, H. (2001). *Kapsamlı Afet Yönetimi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını.
- ŞENKAL, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- TEKELİ, İ. (2003), Siyasal Toplum İle Sivil Toplum Arasında Yerini Belirlemede Olan Yerel Yönetimler , *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 12 (2), S. 5-15.
- TÜRK KIZILAY (2021). 2016-2020 Stratejik Planı.
- TÜRK KIZILAY (2021). 2019 Faaliyet Raporu.
- TÜRK KIZILAY, <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>, Erişim Tarihi: 27.05.2021.
- TÜRK KIZILAY, <https://www.kizilay.org.tr/> , Erişim Tarihi: 28.05.2021.
- TÜRK KIZILAY, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsivi>, Erişim Tarihi: 28.05.2021.
- TÜRK KIZILAY, <https://www.kizilay.org.tr/Haber>, Erişim Tarihi: 29.05.2021.
- TÜRK KIZILAY, Raporlar, (<https://www.kizilay.org.tr/raporlar>, Erişim Tarihi 25.02.2022).
- Türk Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009 yılı 14633 sayılı <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz>
- Türk Kızılay Van Depremi İnsani Yardım Operasyonu (2021). https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/1353075061_web.xVan_Faaliyet_Raporu.Son.pdf
- YAVAŞOĞLU, F. (2015). Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri, Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, ss: 1-14, 14-16 Ekim 2015 – DEÜ – İZMİR
- YAVUZ, Ö. (2014). *Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hizmetler*, İstanbul, İdeal Yayıncılık.
- YERASIMOS, S. (2001). “*Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye*”, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- YILDIRIM, İ. (2004). *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayınları.
- YILMAZ, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*, Ankara, Pegem Yayıncılık.
- 4 no’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (AFAD).
- 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.

Sekiz Kentin Hikayesi: Türkiye’de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar¹

The Story of Eight Cities: The New
Locality and the New Middle Classes in Turkey

Çiğdem YAVUZ²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 1, pp. 92-95
June 2022
DOI: 10.52539/mad.1047620
Received: 28.12.2021
Accepted: 18.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Neoliberal ideoloji anlayışı, devletin ekonomiye yapacağı müdahalelerden ve toplumun ortaklaşa gerçekleştireceği eylemlerden bağımsız olarak açık, rekabetçi ve etki altında olmayan piyasaların sosyo-ekonomik kalkınma için ideal bir sistem olduğu inancı doğrultusunda gelişmiştir. Bu anlayışa rağmen neoliberalizm, teoride devlet müdahalesinin olmadığı bir serbest piyasalar mekanizması yaratmayı arzulasa da daha sonra piyasalaştırmanın tezatlıklarını ve sonuçlarını yönetebilmek adına devlet müdahalesi baskısını arttırmak zorunda kalmıştır. Teori ile pratikte yaşanan bu karmaşanın neoliberal politikaların doğasından kaynaklanan çelişkiler yüzünden olduğu kabul edilmektedir. Bu durum ise tanımlı gereğince belirsizliğe sebep olmaktadır. Neoliberalizm’in daha iyi anlaşılması için sadece sosyo-ekonomik açıdan değil tarihsel perspektiften özgün ve değişimlere açık bir sosyo-mekansal dönüşüm süreci olarak yorumlanması daha doğru olacaktır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012: 21-24). Fuat Keyman ve Berrin Koyuncu-Lorasdağı’nın *Sekiz Kentin Hikayesi: Türkiye’de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar* eseri literatürdeki bu boşluğu doldurarak, yerelin sosyo-mekansal dönüşümünü karşılaştırmalı sunması açısından oldukça değerli bir yere oturuyor.

Kent çalışmaları bağlamında Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı ilk olarak 2010 yılında “Kentler: Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği” adlı eseri yayımlamışlardır. 2020 yılında çıkardıkları “*Sekiz Kentin Hikayesi*” eseri ise bir önceki çalışmanın daha genişletilmiş hali ve devamı niteliği taşıyarak neoliberalizmin kentlere etkisini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Kitap incelenen kentleri sermayenin mekânsal bağlamda etkisi açısından işlemekte ve çeşitli örneklerle söylemlerini desteklemektedir.

Eserin okuyucular için en önemli yanı 1980’ler sonrası ortaya çıkan küreselleşme hareketinin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hız kazanması ve özellikle Anadolu’nun çeşitli açılardan etkiye sahip kentlerine yaptığı değişimi günümüze kadar gözlemleyebileceğimiz bilgiler veriyor olması. Araştırma, ülkemizde ekonomi ile pek çok konu bakımından lider kabul edilen İstanbul ve Ankara gibi kentlerin yerine Anadolu’da ortaya çıkan sermaye gruplarını tanıtarak, bu grupların kent ile ilişkisini farklı perspektiflerden okuyucuya vererek, literatüre önemli katkı sunuyor.

Çalışma giriş ve sonuç kısımları ile birlikte Anadolu Kaplanları olarak anılan Kayseri, Konya, Gaziantep ve Denizli kentlerinin yanı sıra İzmir, Eskişehir, Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın sermaye ve mekan ilişkilerinin anlatıldığı toplamda on bölümden oluşmakta. Yazarlar bu eserde hızla kentleşen Türkiye’yi

¹ Bu eser, E. Fuat KEYMAN ve Berrin KOYUNCU LORASDAĞI tarafından 2020 yılında Metis yayınlarından basılan (ISBN-13:978-605-316-195-0) aynı adlı kitabın incelemesidir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cigdemyavuz15@gmail.com ORCID: 0000-0002-5441-3092

yeni yerellik bağlamında anlamak adına mekan ve sermaye arasında kurulan ilişkiyi, sermayenin yükselişiyile birlikte ortaya çıkan orta sınıfları, orta sınıfların ise kültürel ve sosyal hayattaki izlerini sekiz kent üzerinden değerlendiriyor. Kentlere ilişkin bu değerlendirmeler, birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilerek oluşturulmuş. Birincil kaynak olarak kentlerin belediye, valilik, ticaret ve sanayi odaları, kalkınma ajansı raporları, teknokent ile üniversitelerin yayımları ve internet siteleri, yerel gazetelerin incelenmesi, TÜİK verileri ve Türkiye’de kentlere dair oluşturulmuş veri endeksleri incelenirken, ikincil kaynak olarak da kent kavramı politik ekonomi ve yerel yönetim literatürü bağlamında araştırılarak eserin giriş kısmında verilmiş.

Kentlerin tarihsel, ekonomik, mekânsal, coğrafi, siyasal ve sosyal bağlamda irdelendiği ve etkilerinin aktarıldığı çalışmada, 1980 sonrası küreselleşmenin etkilerini görmek ve neoliberalizm’in Anadolu kentlerine yansımalarını tespit etmek açısından seçilen kentler oldukça etkileyici. Özellikle Kayseri, Konya, Gaziantep ve Denizli küreselleşmeye ayak uydurarak bölgelerinde sermaye birikiminde öncü olmuşlar ve ekonomiye katkıları sonrası kentlerde olumlu ve olumsuz pek çok değişikliğin gerçekleşmesini sağlamışlardır. Örneğin kitapta Kayseri kentinin 1960’lara gelene kadar yarım milyonu aşmayan bir nüfusa sahipken 1980’lerdeki neoliberal politikalar sayesinde bir atılım gerçekleştirerek İstanbul’a meydan okuyan ve “*Anadolu Kaplanları*” olarak anılan kentlerin prototipini oluşturan bir merkez halini aldığı anlatılmaktadır. Öyle ki Dünya Bankası’nın Türkiye’nin şehirlerine dair hazırladığı bir raporunda tanımladığı şekli ile “*yenilikçilik, üretkenlik artışı, gelişmiş kapsayıcılık ve iyileşen geçim koşullarının merkezleri olarak etkili bir şekilde yönetilen şehirler*” cümlesine karşılık gelen bir kent gibi değerlendirilmektedir (s. 35). Bu duruma sebep ise kentin içerisinde genişleyen Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) ve kentin girişimcilik alanındaki başarısıdır (s.36). Neoliberal politikaların etkileri Gaziantep için düşünüldüğünde ise ekonomi politikasının yanı sıra yerel yönetim anlayışındaki değişim ve kentin 1987 yılında ülkenin altı büyükşehirinden biri haline gelmesi, bölgedeki diğer şehirlere oranla daha hızlı gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Projesi ve bu bağlamda 1985 yılında verilen devlet teşvikleri de kentin ekonomik gelişimine etki eden bir diğer faktördür. Yazarlar, Gaziantep’in elde ettiği başarının 1980 sonrası Keynesyen ekonomi kalkınma planları ile ilintili olduğunu belirtmekte ancak günümüzde bu durumun kent sermayedarları açısından olumsuz yansımaları olduğuna atıf yapmaktalar.

Eserde bu görüşü kanıtlamak Gaziantep Ticaret Odası eski Yönetim Kurulu Başkanı Eyüp Bartık’ın “*kentin Adana, Kayseri, Konya ve Denizli gibi illerle anılmasının yanlış olduğu ve Gaziantep’in bulunduğu ligin İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir ve Ankara olduğu*” cümlesine yer vermekteler. Bu anlayışın arka planında ise “*Anadolu Kaplanları*” olarak anılan kentlerin toplam ihracatlarının Gaziantep’in tek başına yaptığı ihracat cirosuna yaklaşmadığı görüşü bulunmakta (s.96). Buna ek olarak dört kentin yerel ve ulusal çapta siyasetler ile ilişkilerine sıklıkla atıfta bulunularak merkezden aldıkları desteklere ilişkin bilgiler verilmiştir. İslamcı görüşün ve muhafazakarlığın baskın olduğu bu kentlerde toplumsal ilişkilerde dinin etkisinin ne derece etkili olduğu anlatılmış, orta sınıf üzerindeki etkileri incelenmiş, sosyal anlamda geri kalmışlıkları ile kadınların kamusal alandaki görünürlüğüne ilişkin veriler paylaşılmıştır. Yazarlar muhafazakarlığın sosyal yaşam alanlarına etkisini göstermek amaçlı ilk olarak Kayseri ilinde yaygın olan “oturmalar” kavramını açıklıyor. Oturma grubu adı verilen bu olguya göre; yerel ve ulusal gündemin tartışıldığı, ekonomik kriz durumlarında ya da düğün, sünnet ve cenaze gibi dönemlerde katılımcılara yardım edilmekte. Bu durumu özetlemek için Kayserili siyasetçi Mehmet Özhaskeki’nin “*Bizim oturmamızda iş ortaklıkları kurulur, insanlar evlendirilir, öğrencilere burs toplanır, şehrin meseleleri istişare edilir. İnsanlar borç alıp verir, hatta oturmada alınan borç paranın sorumluluğu senetten daha etkilidir; çünkü o kişi borcunu ödemezse herkes birbirini tanıdığı için büyük bir itibar kaybına uğrar ve bütün kredisini kaybedebilir*” sözleri kitapta örnek olarak paylaşılmıştır (s. 48).

Eserde paylaşılan endekslere göre kadınların kamusal alanda en görünür olduğu kent İzmir olarak tespit edilmiştir. Yazarlar bu tespiti kanıtlamak için İzmir Kalkınma Ajansı tarafından 2012-2013 yıllarında gerçekleştirilen “İzmir Sivil Toplum Araştırması” adlı çalışmanın sonucunu örnek göstermiştir. Yapılan ankette şehirdeki STK’lara “İzmirlilik” kimliği ve “İzmir bir insan olsaydı nasıl kişilik özellikleri olurdu?” sorusu yöneltilmiş ve İzmir’in “kadın, bekar, genç ve iyi eğitilmiş” olarak tanımlandığı görülmüştür (s.152). Denizli’nin de bir Ege kenti olmasına rağmen aynı özellikleri taşımadığı ve son yıllarda muhafazakarlaştığına yönelik bilgiler aktarılmıştır.

Güneydoğu Bölgesi kentleri Diyarbakır ve Şanlıurfa ise sermayenin mekanla ilişkilendirilmesinden çok etnik kimlik ve göç gibi konular üzerinden incelenmiştir. Bu açıdan Diyarbakır örneği sarsıcı özellikler taşımaktadır. Şehre yönelik tespitler arasında 1980 öncesi ekonomik bağlamda gelişmişlik düzeyi iyi konumda iken 1980 darbesinin yarattığı etki ve kentin kimlik siyaseti üzerinden değerlendirilmesi sonucu günümüze kadar kentin ekonomik gelişmesinin gerilemesine sebep olduğu bilgisine yer verilmiş. Yazarlara göre 2014 yılında başlayan çözüm süreci döneminde kısa süreli de olsa ekonomik canlanma sağlanmış ancak sonraki süreçte terör faaliyetlerinin artması sonucu yeniden ekonomik olarak sıkıntılı bir sürecine girdiği aktarılmıştır. Eserde Diyarbakır’ın ekonomik anlamda geri kalmışlığının sona erdirilmesi için sosyo-ekonomik gelişmenin Kürt meselesiyle birlikte ele alınarak çözülmesi gerektiğinin altı çizilirken (s. 227) toplumsal cinsiyete yönelik yapılan atıflarda ise Diyarbakır’ın HDP’nin izlediği politikalarda kadına atfedilen konum ve yerel yönetimler düzeyinde atılan adımlar sayesinde Türkiye çapında yapılan araştırmalarda kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı bağlamında ülkenin en iyi durumundaki illerinden birisi olduğu belirtilmiş (s. 228).

Şanlıurfa kentine yönelik araştırmalar incelendiğinde ise verilen diğer kentlere oranla ekonomik ve pek çok alanda Türkiye’nin en geri kalmış illerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik anlamda yaşanan geri kalmışlık ise turizm ve başka alanlar ile kapatılmaya çalışılsa da yeterli istihdamın sağlanamadığı aktarılmadığına işaret ediliyor. Suriye’de yaşanan iç savaşla birlikte göç eden mültecilerin varlığı da kentte yardım alan insan sayısını arttırarak işsizliğin oranını daha çok yükselten etkenlerden olarak belirtilmiş. Bunlara ek olarak 6360 Sayılı Kanun uyarınca Şanlıurfa’nın Büyükşehir’e dönüştürülmesi ve kente bağlı köylerin mahalleye çevrilmesi sonucu, hizmet alma açısından alanın genişlemesinin beraberinde pek çok soruna sebebiyet verdiği görülmüştür (s. 247). Eserde kente dair bir diğer dikkat çekici özellik ise Diyarbakır’ın aksine etnik kimlikten ziyade feodal yaşamın hakimiyet sürdüğü bir yer olarak tanımlanması. Bu durum sebebiyle 1980’lerde Diyarbakır gibi siyasi baskılara uğramadığı aksine kentin gelişimi için siyasi temsilcilerine fazla bel bağlandığı konusunda bilgiler veriliyor (s. 253).

Bu sekiz kente ilişkin sermaye gruplarının halk ve kent ile ilişkilerine dair detaylı bilgiler sunulması çalışmanın güçlü yanlarından birini oluştururken, örnek gösterilen kentlerde ekonomi bağlamının fazla uzun tutulması literatür kısmında belirtilen kent, siyaset, demokrasi, yeni yerellik, toplumsal düzen vb. alanların daha az işlenmesine neden olmuş. Bu da teori ile vakalar arasındaki bağın zayıf kalmasına yol açmış. Buna ek olarak Doğu illerini örneklendiren kentlerde sermaye ve yeni orta sınıf ile ilişkileri bağlamında yapılan değerlendirmelerin yetersiz kaldığı göze çarpıyor. Kitabın temel araştırma sorusu olan yeni yerellik ve yeni orta sınıflar konusu, sekiz farklı kentin incelenmesi yerine sermaye ve mekan bağlamında ilişkilerin kuvvetli olduğu kentler üzerinden örneklendirilseydi konunun okuyucu tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlayabilirdi. Yine, kentlerin ekonomik gücünü göstermek adına Avrupa, Amerika ve Türkiye endekslerinin sıklıkla verilmesi eserin odak noktası açısından karışıklıklara yol açmakta. Yine de *Sekiz Kentin Hikayesi* eseri kent, yerellik ve yerel yönetimler bağlamında çalışmak isteyen pek çok kişiye temel kaynak olacaktır.

KAYNAKÇA

Theodore, N. & Peck, J. & Brenner, N. (2012). “Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasanın Egemenliği”, (Çev. Şerife Geniş), *Neoliberalizm ve Kentsel Eşitsizlikler-İdealkent Dergisi*, (7), ss. 21-37